JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

HOTUBA YA WAZIRI WA FEDHA, MHESHIMIWA DKT. MWIGULU LAMECK NCHEMBA MADELU (MB), AKIWASILISHA BUNGENI MAPENDEKEZO YA SERIKALI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA 2025/26

12 Juni, 2025 **Dodoma**

I. UTANGULIZI

1. **Mheshimiwa Spika**, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu lipokee, lijadili na kupitisha makadirio ya mapato na matumizi ya Serikali kwa mwaka 2025/26. Uwasilishaji wa bajeti hii umezingatia Ibara ya 137 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977, ikisomwa pamoja na Kifungu cha 23(3) cha Sheria ya Bajeti, Sura 439 na Kanuni 124(4) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari 2023.

2. **Mheshimiwa Spika**, sambamba na hotuba hii, vipo vitabu vinne (Na. I, II, III na IV) vinavyoelezea kwa kina takwimu za Bajeti ya Serikali. **Kitabu cha Kwanza** kinahusu makadirio ya mapato yatakayowezesha utekelezaji wa shughuli za Serikali kwa mwaka 2025/26; **Kitabu cha Pili** kinahusu makadirio ya matumizi ya kawaida kwa Wizara, Idara Zinazojitegemea na Wakala wa Serikali; **Kitabu cha Tatu** ni makadirio ya matumizi ya kawaida kwa Ofisi za Wakuu wa Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa; na **Kitabu cha Nne** kina makadirio ya matumizi ya maendeleo kwa Wizara, Idara Zinazojitegemea, Wakala wa Serikali, Ofisi za

Wakuu wa Mikoa pamoja na Mamlaka za Serikali za Mitaa.

3. **Mheshimiwa Spika**, upo pia Muswada wa Sheria ya Fedha wa Mwaka 2025, Muswada wa Sheria ya Kuidhinisha Matumizi ya Serikali wa Mwaka 2025 pamoja na Taarifa ya Vihatarishi vya Utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka 2025/26 ambayo ni sehemu ya bajeti hii.

4. **Mheshimiwa Spika**, awali ya yote napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutujalia afya njema na kutuwezesha kushiriki vikao vya Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania hadi tunapoelekea kuhitimisha muda wa uwakilishi wa wananchi kwa awamu hii.

5. **Mheshimiwa Spika**, kwa moyo wa simanzi na huzuni kubwa niruhusu nitoe pole kwa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Waheshimiwa Wabunge pamoja na watanzania kwa ujumla kwa kuondokewa na wapendwa wetu. Mtakumbuka kuwa, tumewapoteza viongozi mbalimbali wa kitaifa, wabunge wenzetu, watu wengine mashuhuri pamoja na wananchi wenzetu.

6. **Mheshimiwa Spika**, Taifa lilipata pigo la kuondokewa na Hayati Cleopa David Msuya, Makamu wa Kwanza wa Rais, Waziri Mkuu mstaafu na aliyewahi kuhudumu kama Waziri wa Fedha. Hayati Msuya atakumbukwa daima kwa uadilifu na mchango wake mkubwa kwa Taifa. Aidha, Bunge lako tukufu lilipata pigo la kuondokewa na Mheshimiwa Dkt. Faustine Engelbert Ndugulile aliyekuwa Mbunge wa Jimbo la Kigamboni na Mkurugenzi Mteule wa Shirika la Afya Duniani - Kanda ya Afrika. Tutaendelea kumkumbuka na kumuenzi kwa uzalendo na bidii yake katika utumishi kwa nchi yetu.

7. **Mheshimiwa Spika**, Taifa pia liliondokewa na viongozi wengine wakiwemo: Mheshimiwa John Tendwa aliyewahi kuwa Msajili wa Vyama vya Siasa ambaye atakumbukwa kwa kujenga misingi imara kwa vyama vya siasa nchini; Mheshimiwa Jaji Fredrick Mwita Werema aliyewahi kuwa Jaji wa Mahakama Kuu Divisheni ya Biashara na Mwanasheria Mkuu wa Serikali; Mheshimiwa Profesa Philemon Mikol Sarungi, Daktari Bingwa wa Mifupa aliyewahi kuwa Mbunge, Mkuu wa Mkoa na Waziri katika Wizara mbalimbali; mwanadiplomasia

mkongwe Mheshimiwa Balozi Juma Volter Mwapachu aliyewahi kuwa Katibu Mkuu wa Jumuiya ya Afrika Mashariki na mwakilishi wa kudumu wa Tanzania katika Shirika la Umoja wa Mataifa la Elimu, Sayansi na Utamaduni (UNESCO); pamoja na viongozi wengine wote waliotangulia mbele ya haki.

8. **Mheshimiwa Spika**, wapo watanzania wenzetu waliofikwa na majanga mbalimbali yaliyosababisha vifo, majeruhi na uharibifu wa mali na miundombinu ikiwemo kuporomoka kwa jengo la ghorofa Kariakoo Jijini Dar es Salaam, ajali za barabarani, maradhi na mabadiliko ya tabianchi. Tunawaombea majeruhi wote uponyaji wa haraka ili waweze kurejea katika shughuli zao. Aidha, nitoe pole kwa watanzania wote waliopoteza ndugu, jamaa, marafiki na mali zao kutokana na maafa hayo. **BWANA alitoa, na BWANA ametwaa; Jina la BWANA lihimidiwe…..*Inna Lillah Wa Inna illayh Rajiun!.*** Mungu azilaze roho za marehemu mahali pema peponi. Amina!!!

9. **Mheshimiwa Spika**, naomba kutumia fursa hii kuungana na familia ya wakristu kutoa pole kwa waumini na viongozi wa Kanisa Katoliki kwa

kuondokewa na kiongozi mkuu wa kanisa hilo Baba Mtakatifu, Papa Francis. Niwasihi waumini wa Kanisa Katoliki na watu wote kuendelea kuyaenzi mazuri yote yaliyotekelezwa na Papa Francis na tuendelee kumuombea kwa Mwenyezi Mungu aipokee roho yake na kuilaza mahali pema peponi, Amina. Aidha, nipende kumpongeza Papa Leo XIV kwa kuchaguliwa kuliongoza Kanisa hilo. Namtakia kheri na fanaka katika utekelezaji wa majukumu yake.

10. **Mheshimiwa Spika**, kwa namna ya kipekee, nitumie fursa hii kuwaomba wananchi waungane nami kumpongeza Mheshimiwa Profesa Mohamed Yakub Janabi, Mkurugenzi wa Hospitali yetu ya Taifa Muhimbili na Mshauri wa Rais – Afya kwa kutuheshimisha tena na kushinda kwa kishindo Uchaguzi wa Ukurugenzi wa Shirika la Afya Duniani (WHO), Kanda ya Afrika. Ushindi huu ni alama nyingine ya kazi nzuri anayoifanya pamoja na kutambuliwa kwa mchango wa nchi yetu Barani Afrika. Kwa ushindi huu wa Profesa Janabi, **Hakika naiona Afrika yenye watu wenye afya njema, na wanaozingatia ulaji wenye afya!**

II. TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI

11. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea na utekelezaji wa miradi mbalimbali chini ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 – 2025/26. Katika utekelezaji wa mpango huu, Serikali imefanya makubwa yanayoonekana katika sekta mbalimbali za uchumi wetu. Ufanisi huu umedhihirisha kuwa **MAMA** ni kiongozi bora, mchapakazi, mwaminifu, mbunifu, muadilifu, mzalendo na mwenye nia na maono makubwa ya kuleta ustawi wa Taifa na maendeleo ya watanzania.

Shabaha na Malengo ya Bajeti

12. **Mheshimiwa Spika**, katika bajeti ya mwaka 2024/25, Serikali ililenga kufikia malengo na shabaha za uchumi na bajeti ambapo, mwaka 2024 Pato halisi la Taifa lilikua kwa wastani wa asilimia 5.5 ikilinganishwa na lengo la asilimia 5.4. Aidha, katika kipindi cha Julai 2024 hadi Mei 2025, wastani wa mfumuko wa bei ulikuwa asilimia 3.1 ikiwa ni ndani ya lengo la wastani wa asilimia kati ya 3.0 - 5.0 katika muda wa kati. Vilevile, bajeti ilikuwa na malengo ya kisera ya kuongeza uwezo

wetu wa kuzalisha hapa nchini, hususan kwa bidhaa zinazoagizwa kutoka nchi za nje na zinazouzwa nje ya nchi ili kuongeza ajira na kuboresha mgawanyo wa vipato kwa watanzania. Kutokana na utekelezaji wa sera hizo, nakisi ya urari wa biashara ya bidhaa ilipungua kufikia dola za Marekani milioni 5,157.2 mwaka 2024 kutoka dola za Marekani milioni 6,032.3 mwaka 2023.

Mwenendo wa Mapato

13. **Mheshimiwa Spika**, katika bajeti ya mwaka 2024/25, Serikali ilipanga kukusanya jumla ya shilingi trilioni 50.29 kutoka katika vyanzo vya ndani na nje. Hadi Mei 2025, kiasi cha shilingi trilioni 45.07 kimekusanywa, sawa na asilimia 89.6 ya lengo la mwaka. Mchanganuo wa mapato yaliyokusanywa katika kipindi hicho ikilinganishwa na lengo la mwaka ni kama ifuatavyo:

(i) Mapato yaliyokusanywa na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA), yalikuwa shilingi trilioni 26.86, sawa na asilimia 91.3 ya lengo;

(ii) Mapato yasiyo ya kodi yanayokusanywa na Wizara, Idara Zinazojitegemea na Wakala za

Serikali, yalifikia shilingi trilioni 2.97, sawa na asilimia 77.4 ya lengo;

(iii) Mapato yanayokusanywa na Mamlaka za Serikali za Mitaa yalifikia shilingi trilioni 1.26, sawa na asilimia 93.2 ya lengo;

(iv) Misaada na mikopo nafuu kutoka nje ya nchi iliyopokelewa ilikuwa shilingi trilioni 5.32, sawa na asilimia 87.5 ya lengo;

(v) Mikopo ya ndani ikijumuisha mikopo ya kulipia dhamana za Serikali zilizoiva ilifikia shilingi trilioni 6.23, sawa na asilimia 94.1 ya lengo; na

(vi) Mikopo ya masharti ya kibiashara ya nje ya nchi ilifikia shilingi trilioni 2.43, sawa na asilimia 81.3 ya lengo.

14. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya Awamu ya Sita imefanya mageuzi makubwa ambayo yameongeza ukusanyaji wa mapato ya ndani. Ifahamike kuwa, kuimarika kwa makusanyo ya mapato ya ndani ni msingi wa utekelezaji wa miradi ya maendeleo, utoaji wa huduma bora kwa wananchi na ustawi wa Taifa kwa ujumla.

15. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha Serikali ya Awamu ya Sita, mapato ya ndani yaliongezeka kutoka shilingi trilioni 20.59 mwaka 2020/21, sawa na wastani wa shilingi trilioni 1.72 kwa mwezi hadi shilingi trilioni 29.83 mwaka 2023/24, sawa na wastani wa shilingi trilioni 2.49 kwa mwezi. Aidha, katika kipindi cha Julai 2024 hadi Mei 2025, mapato ya ndani yamezidi kuongezeka kufikia wastani wa shilingi trilioni 2.83 kwa mwezi. Vilevile, uwiano wa mapato ya ndani kwa Pato la Taifa umeongezeka kufikia asilimia 15.0 mwaka 2023/24 kutoka asilimia 13.7 mwaka 2020/21. Mwenendo huu chanya unadhihirisha mageuzi makubwa kwenye ukusanyaji wa mapato. Mafanikio hayo yametokana na:

(i) Utekelezaji wa sera madhubuti za bajeti na uimarishaji wa mifumo ya kiutendaji;

(ii) Matumizi sahihi ya mifumo ya kisasa ya TEHAMA iliyounganishwa (intergrated information systems);

(iii) Kuimarisha uhusiano kati ya TRA na walipakodi kupitia elimu ya mlipakodi,

kampeni za uhamasishaji, na kuboresha huduma kwa wateja;

(iv) Uboreshaji wa masoko ya madini, ambayo yameongeza mapato kutoka sekta ya madini kupitia tozo na ada mbalimbali; na

(v) Ufuatiliaji wa karibu wa mashirika ya umma, kuhakikisha kwamba yanaongeza tija, yanachangia gawio kwa Serikali, na hayatumii vibaya rasilimali.

16. **Mheshimiwa Spika**, kwa ujumla, mafanikio haya ya Serikali ya Awamu ya Sita katika ukusanyaji wa mapato ya ndani ni matokeo ya uongozi mahiri wa Mheshimiwa Rais hususan katika usimamizi madhubuti wa uchumi pamoja na jitihada za watumishi wa umma, taasisi za fedha, sekta binafsi, na wananchi kwa ujumla. Kipekee, napenda kutoa pongezi na shukrani za dhati kwa taasisi zinazohusika katika ukusanyaji wa mapato ya ndani. Nianze kwa kuipongeza Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) kwa usimamizi mzuri katika ukusanyaji wa mapato. Hakika TRA imefanya maboresho makubwa katika utendaji wake ambayo

yamesaidia kuongeza kasi ya ukusanyaji wa mapato ya ndani. **Kodi yetu, Maendeleo yetu!**

17. **Mheshimiwa Spika**, naomba pia kuipongeza Wizara ya Madini kwa kusimamia ipasavyo sekta ya madini ambayo imekuwa chanzo muhimu cha mapato, pamoja na Ofisi ya Rais - TAMISEMI kwa usimamizi madhubuti wa mapato yanayokusanywa na Mamlaka za Serikali za Mitaa. Ni dhahiri kuwa jitihada zao zimechangia kwa kiasi kikubwa mafanikio tunayoyaona leo katika eneo la mapato ya ndani.

18. **Mheshimiwa Spika**, nitoe rai kwa taasisi nyingine za Serikali zenye dhamana ya kukusanya mapato ziige mfano wa wizara na taasisi hizi kwa kuongeza jitihada za ukusanyaji wa mapato ili tuondokane na utegemezi wa bajeti. Aidha, Serikali itaendelea kuchukua hatua za kuboresha sera, mifumo, na mbinu za ukusanyaji mapato ili kufikia azma ya kujitegemea. Niwahakikishie kuwa, Serikali haitamvumilia mtu yeyote atakayekwamisha azma hii.

19. **Mheshimiwa Spika**, naomba kusisitiza kuwa, sisi viongozi tuwe mstari wa mbele katika kulipa kodi, kuwahamasisha wananchi kulipa kodi stahiki kwa hiyari pamoja na kuhakikisha hatutumii mamlaka na madaraka yetu kusaidia ukwepaji kodi. Ikumbukwe hata Baba wa Taifa Hayati Mwalimu Julius Kambarage Nyerere alisema ***"Kila mtanzania anapaswa kuelewa kwamba maendeleo hayawezi kupatikana kwa kutegemea misaada, ni lazima tulipe kodi"***.

20. **Mheshimiwa Spika**, katika bajeti ya mwaka 2024/25, Serikali iliweka utaratibu wa kuingia mikataba ya utendaji (performance agreements) na wazalishaji wote tunaowapatia vivutio vya misamaha ya kodi ili kuweza kutathmini tija ya vivutio tunavyowapatia. Hadi Mei 2025, Serikali imefanikiwa kusaini mikataba 169 na wawekezaji mbalimbali. Hii itatusaidia kuondoa uwezekano wa kulea utovu wa tija (inefficiency) kwa wale wanaopata vivutio na kuhakikisha kuwa wanakua na kuhitimu kutoka katika mahitaji ya kulindwa. Tunapenda wanufaika wote wajue kuwa ulinzi wa kisera wanaopewa siyo wa maisha na hivyo,

watumie fursa hiyo kuongeza ufanisi na kujenga uwezo wa kusimama wenyewe.

Mwenendo wa Matumizi

21. **Mheshimiwa Spika**, makadirio ya matumizi yaliyoidhinishwa na Bunge lako Tukufu kwa mwaka 2024/25 ni shilingi trilioni 50.29 ambapo shilingi trilioni 33.75 ni matumizi ya kawaida na shilingi trilioni 16.54 ni matumizi ya maendeleo. Katika kipindi cha Julai 2024 hadi Mei 2025, ridhaa ya matumizi iliyotolewa ilikuwa shilingi trilioni 42.90, sawa na asilimia 85.3 ya lengo la mwaka.

22. **Mheshimiwa Spika**, kati ya kiasi hicho, ridhaa ya matumizi ya shilingi trilioni 30.63, sawa na asilimia 90.8 ya lengo la mwaka ilikuwa kwa ajili ya matumizi ya kawaida. Aidha, ridhaa ya matumizi ya shilingi trilioni 15.74, sawa na asilimia 95.1 ya lengo la mwaka ilitolewa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Ridhaa ya matumizi ya maendeleo inajumuisha kiasi cha shilingi trilioni 3.47 kutoka kwa Washirika wa Maendeleo ambacho kilipelekwa moja kwa moja kwenye utekelezaji wa miradi (D-Fund).

23. **Mheshimiwa Spika**, baadhi ya maeneo yaliyopelekewa fedha katika kipindi cha Julai 2024 hadi Mei 2025 ni pamoja na: ugharamiaji wa deni la Serikali shilingi trilioni 11.16; ugharamiaji wa mishahara ya watumishi wa umma shilingi trilioni 10.27; na maandalizi ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2025 shilingi bilioni 741.5. Aidha, kwa kutambua mchango wa wakandarasi, wazabuni na watoa huduma katika kujenga Taifa, Serikali imeendelea kulipa madeni yaliyohakikiwa ambapo kiasi cha shilingi trilioni 1.01 kimelipwa. Ulipaji wa madeni haya umesaidia kulinda mitaji na kuchochea shughuli za kiuchumi nchini.

24. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kugharamia utekelezaji wa miradi mbalimbali ya maendeleo ikijumuisha: Ujenzi wa barabara, madaraja, na viwanja vya ndege ambapo shilingi trilioni 1.58 zilitolewa; ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya reli ikiwemo mradi wa ujenzi wa Reli ya Kiwango cha Kimataifa (SGR) shilingi trilioni 1.68; utekelezaji wa mradi wa Kufua Umeme katika Bwawa la Julius Nyerere (JNHPP) MW 2,115 na mradi wa kusambaza umeme vijijini kupitia Wakala wa Nishati Vijijini (REA) shilingi bilioni 574.8; na

ujenzi na ukarabati wa viwanja vya mpira kwa ajili ya maandalizi ya AFCON 2027 shilingi bilioni 179.8.

25. **Mheshimiwa Spika**, Serikali pia imeendelea kuboresha huduma za jamii kwa kugharamia: mikopo ya wanafunzi wa elimu ya juu na vyuo vya kati ambapo shilingi bilioni 636.0 zimetolewa; Programu ya Elimumsingi na Sekondari bila Ada shilingi bilioni 444.7; miradi ya maji mijini na vijijini shilingi bilioni 378.7; ununuzi wa dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi kwa ajili ya hospitali za mikoa, kanda na rufaa shilingi bilioni 414.7; ujenzi na ukarabati wa hospitali za wilaya, mikoa, kanda na rufaa shilingi bilioni 47.2; na ujenzi wa vituo vya afya na zahanati shilingi bilioni 7.3.

Mwenendo na Uhimilivu wa Deni la Serikali

26. **Mheshimiwa Spika**, hadi Aprili 2025, deni la Serikali lilikuwa shilingi trilioni 107.70. Kati ya kiasi hicho, deni la nje ni shilingi trilioni 72.94 na deni la ndani ni shilingi trilioni 34.76. Tathmini ya uhimilivu wa deni iliyofanyika Oktoba 2024 imeonesha kuwa deni ni himilivu katika kipindi cha muda mfupi, wa kati na mrefu. Katika tathmini hiyo, viashiria vinaonesha kuwa kwa mwaka

2024/25: thamani ya sasa ya deni la Serikali kwa Pato la Taifa ni asilimia 40.3 ikilinganishwa na ukomo wa asilimia 55; thamani ya sasa ya deni la nje kwa Pato la Taifa ni asilimia 23.6 ikilinganishwa na ukomo wa asilimia 40; na thamani ya sasa ya deni la nje kwa mauzo ya nje ni asilimia 123.8 ikilinganishwa na ukomo wa asilimia 180.

27. **Mheshimiwa Spika**, Machi 2025, kampuni ya Moody's Investors Service ilifanya zoezi la mapitio ya kwanza ya tathmini ya nchi kukopesheka katika masoko ya fedha ya kimataifa kwa mwaka 2025. Baada ya kukamilika kwa zoezi hilo, kampuni hiyo ilichapisha matokeo ambayo yameendelea kuiweka Tanzania katika daraja la B1 kama ilivyokuwa kwa matokeo ya mwisho ya mwaka 2024. Aidha, kampuni nyingine kubwa ya Fitch Ratings inaendelea na mapitio ya kwanza kwa mwaka 2025 na inatarajia kuchapisha matokeo hivi karibuni. Kampuni hiyo ilichapisha matokeo ya mapitio ya mwisho Desemba 2024, ambapo iliiweka Tanzania katika daraja la B+.

28. **Mheshimiwa Spika**, matokeo ya tathmini ya nchi kukopesheka katika masoko ya mitaji ya kimataifa yanaendelea kuipa taswira chanya nchi

yetu katika medani za kimataifa. Matokeo hayo ni bora kuliko nchi nyingine za ukanda wa Afrika Mashariki na Kati. Pamoja na mambo mengine, matokeo hayo yamechangiwa na jitihada za Serikali inayoongozwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania katika kuweka mazingira wezeshi ya uwekezaji kwa sekta binafsi, kukuza uchumi, kusimamia kwa makini deni la Serikali na kuimarisha ushirikiano wa kimataifa.

29. **Mheshimiwa Spika**, Serikali itaendelea kutekeleza mikakati mbalimbali ili kuhakikisha deni linaendelea kuwa himilivu ikiwemo: Kuimarisha ukusanyaji wa mapato ya ndani ili kupunguza utegemezi wa mikopo katika ugharamiaji wa bajeti; kuelekeza fedha za mikopo katika miradi inayokuza mapato ya ndani na mauzo ya bidhaa na huduma nje ya nchi; na kuendelea kuwahimiza Maafisa Masuuli kuzingatia maandalizi ya msingi ya miradi kabla ya kuingia mikataba kwa mujibu wa sheria, kanuni na miongozo iliyopo ili kuepuka ongezeko la gharama za mradi unaokopewa fedha.

III. MAELEZO YA JUMLA

30. **Mheshimiwa Spika**, kwa kuwa bajeti hii ni ya mwisho kabla ya kuelekea kwenye Uchaguzi Mkuu wa Oktoba, 2025, sina budi kubainisha masuala muhimu ili wananchi watakapokuwa wameshika kalamu zao za maamuzi wasisite kuweka alama ya vema kwa mgombea urais na mgombea mwenza, wagombea wa nafasi za ubunge, uwakilishi na udiwani kupitia **Chama Cha Mapinduzi**.

31. **Mheshimiwa Spika**, nianze kwa kumpongeza sana Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan kwa kuchaguliwa kwa kishindo kuwa mgombea wa Chama Cha Mapinduzi katika nafasi ya Urais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwenye Uchaguzi Mkuu utakaofanyika Oktoba, 2025. Aidha, niwapongeze wajumbe wa Halmashauri Kuu na Mkutano Mkuu wa CCM kwa kumchagua kiongozi huyu makini kupeperusha bendera ya Chama katika uchaguzi mkuu. Ni ukweli usiopingika kuwa kuchaguliwa kwake kugombea nafasi hiyo kumetokana na juhudi za kusimamia na kutekeleza kikamilifu Ilani ya CCM ya Uchaguzi ya Mwaka 2020 ili kuwaletea wananchi maendeleo. Ni dhahiri kuwa chombo madhubuti bila nahodha imara na

hodari hakiwezi kumudu mawimbi. **Hakika Tanzania ya MAMA inameremeta!**

32. **Mheshimiwa Spika**, katika hatua nyingine, Chama Cha Mapinduzi kilimteua Balozi Dkt. Emmanuel John Nchimbi kuwa mgombea mwenza wa nafasi ya Urais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa tiketi ya CCM. Watanzania wanamfahamu Mheshimiwa Balozi Dkt. Emmanuel John Nchimbi kwa misimamo yake thabiti isiyoyumba kwenye masuala ya msingi na yenye maslahi mapana kwa Taifa. Ni dhahiri kuwa misimamo hiyo inaenda sambamba na falsafa ya Dkt. Samia Suluhu Hassan ya kutokutetereka wala kuyumba kwenye masuala yenye maslahi mapana kwa Taifa letu.

33. **Mheshimiwa Spika**, nimpongeze pia Mheshimiwa Dkt. Hussein Ali Mwinyi Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi kwa kuchaguliwa kuwa mgombea wa CCM katika nafasi ya Urais wa Zanzibar kwenye Uchaguzi Mkuu utakaofanyika Oktoba, 2025. Hivyo, niwasihi wananchi wa Zanzibar kumchagua tena Dkt. Hussein Ali Mwinyi kuwa Rais ili aweze kuendeleza mazuri yote aliyoanzisha.

34. **Mheshimiwa Spika**, uteuzi huu umeleta matumaini mapya kwa watanzania kwa kuwa uchaguzi mkuu utakwenda kuwapa watanzania viongozi wanaokidhi matarajio yao. **Tunamfahamu Dkt. Samia Suluhu Hassan! Tunamfahamu Balozi Dkt. Emmanuel John Nchimbi! Tunamfahamu Dkt. Hussein Ali Mwinyi!, HATUBAHATISHI; Hakika kwa safu hii, Oktoba 2025 ushindi ni mapemaaaaaa!!**

35. **Mheshimiwa Spika**, kwa safu hiyo, tuna uhakika kuwa Serikali tutakayoichagua itasimamia uhuru wa Taifa letu, italinda utaifa na Muungano wetu, itaendelea kupambana na wahujumu uchumi, wala rushwa, mafisadi, wakwepa kodi na wazembe katika ofisi za umma. Huu ndio umekuwa msimamo na maelekezo ya Mheshimiwa Rais kwa wasaidizi wake wote.

36. **Mheshimiwa Spika**, Chama Cha Mapinduzi kimewaletea watanzania safu hii ya wagombea kwa sababu bado kuna kazi ya kufanya. Tumemaliza baadhi ya miradi ya kimkakati, lakini bado tuna kazi ya kuendelea na miradi ya kimkakati kwenye vipengele vilivyosalia. Tumemaliza suala la upatikanaji wa huduma za afya, tunakwenda

kwenye ubora wa huduma za afya; tumemaliza upatikanaji wa elimu, sasa tunakwenda kwenye ubora wa elimu anayopewa mtoto wa kitanzania; tumemaliza kufikisha umeme kila kijiji sasa tunakwenda kwenye ngazi ya kitongoji na kaya.

37. **Mheshimiwa Spika**, tunakwenda kwenye upatikanaji wa maji kwenye kila kaya; na tunakwenda kwenye ubora wa miundombinu ya barabara mijini na vijijini. Aidha, tunakwenda kwenye *modernization* ya shughuli za uzalishaji, (kilimo bora, mbegu bora, ufugaji wa kisasa na uvuvi wa kisasa), tunakwenda kwenye kuongeza thamani ya mazao ndani ya nchi, kuongeza ujenzi na upanuzi wa viwanda, na kuweka mazingira bora ya uwekezaji na kufanya biashara.

38. **Mheshimiwa Spika**, katika hatua nyingine, kama watanzania, tuna kila sababu ya kujivunia umoja wetu, utaifa wetu, Muungano wetu na hatua kubwa za kimaendeleo tulizozipiga tangu nchi yetu imepata uhuru mwaka 1961. Tumevishinda vita vya ukabila, tumevishinda vita vya udini na tunasonga mbele na umoja wetu, utaifa wetu na muungano wetu. Pongezi nyingi kwa watanzania wote kwa ushindi huu, kwa uzalendo wetu na uhodari wa

kuipenda Tanzania. Tangu kuasisiwa kwake, Tanzania imekuwa Taifa kimbilio la wengi kuanzia majirani na mataifa ya mbali kwa ujumla.

39. **Mheshimwa Spika**, historia hii njema katu haiwezi kutengwa na kazi nzuri iliyofanywa na Chama chenye vinasaba vya ukombozi, **Chama Cha Mapinduzi (CCM),** kilichorithi harakati za ukombozi tangu kuundwa kwake kwa muungano wa vyama vya TANU na ASP. Chama Cha Mapinduzi kimeendelea kuwa Chama cha kipekee Tanzania, Afrika na duniani kote kwa mchango wake katika historia ya ukombozi hapa nchini na kusini mwa Afrika.

40. **Mheshimiwa Spika**, Chama Cha Mapinduzi ndio kimeongoza vita dhidi ya maadui wakuu watatu - UJINGA, MARADHI na UMASIKINI. Ni dhahiri kuwa nchi yetu imepiga hatua kubwa sana katika kukabiliana na maadui hao tangu Rais wa awamu ya kwanza Baba wa Taifa Mwl. Julius Kambarage Nyerere alipotangaza vita hivyo. Wakati tunapata uhuru asilimia kubwa ya watanzania walikuwa hawajui kusoma na kuandika. Tulianza na idadi ndogo sana ya shule za msingi, sekondari, vyuo na idadi ndogo ya wanafunzi. Kwa mfano

mwaka 1961 tulikuwa na shule za msingi 3,270, walimu 9,885 na wanafunzi 486,470 tu, sekondari shule 41 tu, walimu 764 tu na wanafunzi 11,832 tu, vyuo vya ualimu 8 tu, walimu 164 tu, na wanafunzi 1,723 tu, chuo kikuu kimoja tu, wahadhiri 6 tu na wanafunzi 14 tu.

41. **Mheshimiwa Spika**, kwa takwimu za mwaka 2024 nchi yetu sasa imefikisha shule za msingi 20,533 kutoka shule 3,270, walimu 229,840 kutoka walimu 9,885 na wanafunzi 11,391,185 kutoka wanafunzi 486,470 tu, sekondari shule 6,269 kutoka shule 41 tu, walimu 128,686 kutoka walimu 764 tu, na wanafunzi 3,314,198 kutoka wanafunzi 11,832 tu, vyuo vya ualimu 65 kutoka 8 tu, walimu 1,633 kutoka walimu 164 tu na wanafunzi 16,002 kutoka wanafunzi 1,723 tu, vyuo vikuu 79 kutoka chuo kikuu kimoja, wahadhiri 8,625 kutoka wahadhiri 6 na wanafunzi 334,854 kutoka wanafunzi 14. Hayo yote ya kumpiga vita adui **UJINGA** yamefanyika chini ya CCM. **Mheshimiwa Spika**, **CCM NA IHESHIMIWE!**

42. **Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa kumpiga vita adui **MARADHI**, hatua kubwa imefikiwa katika nyanja zote ikiwemo ujenzi wa miundombinu ya

afya, wataalamu wa afya wa ngazi zote, upatikanaji wa vifaa tiba dawa na vitendanishi. Wakati tunapata uhuru, tulikuwa na madaktari watano (5) tu, ambapo kwa sasa madaktari bingwa pekee ni zaidi ya 2,469.

43. **Mheshimiwa Spika**, wakati tunapata uhuru, huduma za afya kwa nchi nzima zilikuwa duni sana, sasa tuko hatua za kuwa na Bima ya Afya kwa wote, tukiwa tumefanikiwa kupunguza vifo vya watoto na vifo vya mama wajawazito na kuimarisha huduma za kibingwa hapa nchini. Mafanikio hayo ni harakati na jitihada za kumpiga vita adui **MARADHI** na hayo yote yamefikiwa chini ya uongozi wa **Chama Cha Mapinduzi**, **Mheshimiwa Spika**, **CCM NA IHESHIMIWE!**

44. **Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa kumpiga vita adui **UMASIKINI**, Taifa limepiga hatua kubwa, ambapo takwimu rasmi zinaonesha kuwa kati ya mwaka 1991 na 2018, umasikini umepungua. Mathalani katika kipindi hicho cha marejeo, asilimia ya watu waliokuwa wakiishi katika umasikini wa hali ya juu (umasikini wa chakula) ilipungua kwa kiasi kikubwa kutoka asilimia 21.6 hadi asilimia 8.0, huku kiwango cha umasikini wa mahitaji ya

msingi kikishuka kutoka asilimia 38.6 hadi asilimia 26.4.

45. **Mheshimiwa Spika**, katika hatua nyingine, Serikali ya Awamu ya Sita imeonesha uhimilivu mkubwa wa kukabiliana na misukosuko ya kiuchumi, ya ndani na nje ya nchi iliyosababishwa na majanga ya asili yanayohusiana na mabadiliko ya tabianchi na yale ya kibinadamu yanayohusisha mizozo na migogoro ya kimataifa na mabadiliko ya kisera.

46. **Mheshimiwa Spika**, utakumbuka kuwa msukosuko wa kiuchumi ulioikumba dunia kwa muda mrefu kutokana na mzozo wa Ulaya Mashariki umesababisha kupanda kwa gharama za maisha na madhara mengineyo ikiwemo kupanda kwa gharama za usafirishaji na uzalishaji. Hali hii ilisababisha nchi nyingi kuingia kwenye madeni makubwa. Hata hivyo, Serikali ilichukua hatua za haraka na madhubuti za kukabiliana na madhara yote yaliyojitokeza.

47. **Mheshimiwa Spika**, baadhi ya hatua zilizochukuliwa ni pamoja na kutoa ruzuku kwa kaya maskini ambapo shilingi bilioni 9,615

zimetumika, kuendelea na mpango wa elimu bila ada ambapo shilingi trilioni 1.3 zimetumika, shilingi trilioni 2.7 kwa mikopo ya elimu ya juu na kulipa nusu ya bei ya mbolea ili kupunguza gharama ambapo kiasi cha shilingi bilioni 708.6 kilitumika katika kipindi cha miaka mitatu (2021/22 – 2023/24). Katika programu hii ya ruzuku, Serikali imekuwa ikimlipia mkulima wa Tanzania nusu ya gharama kwa bei ya kila mfuko. Sio kila nchi ilifanya jambo hili, hii inaonesha ni kiasi gani Serikali ya CCM inavyowajali wananchi.

48. **Mheshimiwa Spika**, katika hatua nyingine Serikali ilitoa shilingi bilioni 100 kila mwezi katika kipindi cha kuanzia Juni hadi Desemba, 2022 kufidia bei za mafuta (petroli, dizeli na mafuta ya taa) ili kufanya nishati hizo muhimu kuwa na bei inayohimilika kwa kila mtanzania na kuwezesha kupatikana kila wakati na kila kona ya nchi. Hatua hii iliwezesha watanzania waendelee kumudu gharama za uzalishaji na usafirishaji.

49. **Mheshimiwa Spika**, hali hii imeifanya Tanzania kuwa na uimara katika mfumuko wa bei, ukuaji wa uchumi na viashiria vingine vya uchumi jumla. Aidha, Serikali ilichukua hatua za

kupunguza na kufuta kodi kwenye baadhi ya bidhaa muhimu kama vile mafuta ya kula ili kumfanya mtanzania kumudu gharama za maisha. Sio kila nchi ilifanya jambo hili, hii inaonesha ni kiasi gani Serikali ya CCM inavyowajali wananchi.

50. **Mheshimiwa Spika**, maeneo mengine ambayo yalijitokeza na kuleta taharuki katika mataifa mengi ni pamoja na kuadimika kwa fedha za kigeni katika nchi nyingi za Afrika. Serikali kupitia Benki Kuu ya Tanzania, imetekeleza vyema Sera ya Fedha na hivyo kuimarisha viwango vya kubadilisha fedha za kigeni kuwa himilivu.

51. **Mheshimiwa Spika**, hivi karibuni tumeshuhudia mabadiliko ya sera za nje hususan katika mataifa makubwa zikiwemo nchi wabia wa maendeleo wa Tanzania. Sera hizo zinajumuisha kufuta na kupunguza misaada kupitia taasisi ama mashirika ya kimataifa ya nchi hizo ambayo kwa sehemu kubwa ilikuwa ikielekezwa kwa mashirika yasiyo ya serikali hapa nchini. Kufuatia hali hiyo, Serikali imefanya tathmini ya kina kubaini sekta zitakazoathirika na imeanza kuchukua hatua stahiki. Maeneo yaliyoguswa ni sekta ya afya na maeneo mengine ambapo hadi sasa Serikali imetoa

zaidi ya shilingi bilioni 82 kuziba pengo lililotokana na mabadiliko hayo.

52. **Mheshimiwa Spika**, katika muda wa kati, Serikali itatenga bajeti itakayolenga kuziba pengo la fedha zilizokuwa zinatarajiwa kupatikana kutoka kwa wabia hao. Katika hatua za muda mrefu, Serikali inapanga kuwekeza kwenye viwanda vinavyozalisha bidhaa hizo zilizokuwa zinaingizwa kutoka nje kwa fedha za msaada. Aidha, Serikali imeandaa mkakati wa kuongeza uzalishaji wa bidhaa ndani ya nchi na kupunguza uagizaji wa bidhaa kutoka nje (import substitution) pamoja na mkakati wa kuongeza mauzo nje ya nchi (export promotion) ili kuongeza upatikanaji wa fedha za kigeni na kuimarisha thamani ya shilingi ya Tanzania.

53. **Mheshimiwa Spika**, tunao uwezo wa kushirikiana na sekta binafsi kuzalisha dawa za malaria, kifua kikuu na magonjwa mengineyo ndani ya nchi. Naomba niwahakikishie watanzania, hakuna maisha ya mtanzania yatapotea au kuwa mashakani kwa kupungua kwa fedha za msaada. Hizi ni baadhi tu ya hatua zinazoonesha Serikali ya CCM inayoongozwa na Dkt. Samia Suluhu Hassan,

ni Serikali inayowajali watanzania na kila siku inashughulikia upatikanaji wa majawabu ya masuala yanayowahusu wananchi wake. Watanzania wana imani na CCM na Rais wetu, tuendelee na ujenzi wa Taifa, kazi tuliyopewa tunaiweza.

54. **Mheshimiwa Spika**, nitoe rai kwa watanzania wote tunaoipenda nchi yetu, tusiruhusu misingi na nguzo za Taifa letu zitikiswe na tusiingie kwenye mtego wa adui. Sote ni mashahidi kuwa mataifa yaliyowahi kuingia kwenye mfarakano kwa kiasi kikubwa ulisababishwa na mizaha mizaha na kutokuheshimu misingi ya kitaifa, maneno ya rejareja yasiyo na ushahidi ya mtu mmoja mmoja, yasiyo na ushahidi kwa baadhi ya taasisi zisizo za serikali na yasiyo na ushahidi kwa baadhi ya vyombo vya habari.

55. **Mheshimiwa Spika**, wakati mwingine uhalifu wa mtu mmoja mmoja au vikundi hujitokeza na kuwa tishio kwenye maisha ya kila siku ya wananchi. Ikumbukwe, katika kipindi cha Serikali ya Awamu ya Tatu walijitokeza wahalifu ambao walikuwa wanateka magari ya mizigo na mabasi ya abiria katika maeneo mbalimbali nchini. Hata hivyo,

vyombo vyetu vya ulinzi na usalama vilisimama imara na kukomesha uhalifu huo. Aidha, katika kipindi cha Serikali ya Awamu ya Nne ulitokea uhalifu wenye sura ya ugaidi uliohusisha urushwaji wa mabomu kwenye nyumba za ibada, mikusanyiko ya watu na mashambulizi ya mtu mmoja mmoja wakiwemo watu wenye ulemavu wa ngozi. Tumesahau hili? **Vyombo vyetu vya ulinzi na usalama vilisimama imara na kukomesha uhalifu huo.**

56. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha Serikali ya Awamu ya Tano, ulitokea uhalifu wa watoto kutekwa na kuuwawa, mtu mmoja mmoja kupigwa risasi kwenye makazi yake au katika utekelezaji wa majukumu yake. Mtakumbuka, waliuwawa wenyeviti wa vijiji, vitongoji na mitaa wanaotokana na CCM na tulishuhudia pia miili iliyokuwa kwenye magunia na mifuko ikiwa imetupwa baharini. Na haya tumesahau? **Vyombo vyetu vya ulinzi na usalama vilisimama imara na kukomesha uhalifu huo.**

57. **Mheshimiwa Spika**, hata sasa vimejitokeza viashiria vya uhalifu kama huo ambavyo havipiganwi kwa kupeleka vikosi na kampeni au

kusema tunapigana vipi? Tukiendelea kunyoosheana vidole na kunyooshea vidole vyombo vyetu vya ulinzi na usalama tutaacha adui aendelee na uhalifu. Vita vya aina hii vinapiganwa kwa intelijensia, hivyo niwasihi watanzania wenzangu tuviache vyombo vya ulinzi na usalama vifanye kazi yake na tuendelee kufanya kazi kwa maendeleo ya Taifa letu.

58. **Mheshimiwa Spika**, wakati mwingine uchochezi wa adui huwa ni kwa lengo la kuzifikia rasilimali nyingi au za kipekee zinazopatikana katika Taifa husika. Tunayo mifano yote ikiwemo ya mataifa yaliyokuwa na migogoro iliyochochewa na waliotamani kupora rasilimali hizo na pindi zilipoisha, migogoro nayo iliisha huku mataifa hayo yakiachwa masikini. Tumeshuhudia uchochezi katika mataifa mengine ukijipenyeza nyakati za uchaguzi kupitia wananchi kuchukiana wao kwa wao au wao na Serikali zao. **Sote tuwe macho!!!**

59. **Mheshimiwa Spika**, hatuna Taifa lingine zaidi ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na wala hatuna mbadala wa amani, usalama, utulivu na Muungano wetu. Tutambue kuwa, kinacholengwa ni rasilimali zetu na sifa ya kipekee ya kuwa kisiwa

cha amani ambayo Tanzania imeendelea kuwa nayo. Watanzania tuilinde amani yetu, ikituponyoka ni ngumu sana kuirejesha.

60. **Mheshimiwa Spika,** Serikali ya Awamu ya Sita imeendelea kuhakikisha kuwa mipaka yote ya nchi yetu inakuwa salama, pamoja na kuwepo kwa umoja, amani, mshikamano na utulivu. Jeshi la Ulinzi la Wananchi wa Tanzania (JWTZ) limeendelea kutoa mchango kwa kushiriki katika operesheni mbalimbali za ulinzi wa amani kupitia misheni za Umoja wa Mataifa na jumuiya za kikanda. Ushiriki huo umeimarisha diplomasia ya ulinzi, ushirikiano na kuiletea sifa nchi yetu. Ninavipongeza vyombo vyetu vya ulinzi na usalama chini ya Amiri Jeshi Mkuu Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan kwa jitihada kubwa zinazoendelea kuchukuliwa ili kuhakikisha hali ya ulinzi, usalama, amani na utulivu inaendelea kuimarika.

IV. MAFANIKIO YA SERIKALI

61. **Mheshimiwa Spika**, kama unavyofahamu, bajeti ya mwaka 2025/26 inakamilisha kipindi cha kwanza cha Awamu ya Sita ya Utawala wa **MAMA YETU MPENDWA** Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Sote ni mashahidi kuwa tangu ashike hatamu ya uongozi mwaka 2021, amesimama kidete kuhakikisha shughuli za maendeleo zinasonga mbele. Hakika ni mengi yamefanyika katika kipindi cha uongozi wake. ***KAZI NA UTU, TUNASONGA MBELE!!***

Utekelezaji wa Miradi ya Kimkakati

62. **Mheshimiwa Spika**, wakati Serikali ya Awamu ya Sita inapokea uongozi, utekelezaji wa mradi wa kielelezo wa Ujenzi wa Mradi wa Julius Nyerere Hydro Power Project (JNHPP) MW 2,115 ulikuwa unaendelea ambapo hadi sasa umefikia asilimia 99.93 na tayari umeanza kuzalisha umeme. Kwa upande mwingine, utekelezaji wa ujenzi wa Daraja la Kigongo – Busisi lenye urefu wa kilomita 3 na barabara unganishi yenye urefu wa kilomita 1.66 kwa kiwango cha lami ujenzi ulikuwa unaendelea

na sasa umekamilika kwa asilimia 100.0 na unatarajiwa kuzinduliwa tarehe 19 Juni, 2025.

63. **Mheshimiwa Spika**, Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, alipokea mradi wa reli ya kisasa (SGR) ukiwa umetekelezwa kwa asilimia 83.55 kwa kipande cha Dar es Salaam hadi Morogoro (Lot 1) na asilimia 57.57 kwa kipande cha Morogoro hadi Makutupora (Lot 2) ambapo vipande hivyo vimekamilika na mabehewa yamenunuliwa na treni imeanza kutoa huduma ya usafiri wa abiria. Tangu kuanza kwa safari za treni kupitia reli ya SGR hadi Machi 2025, TRC imesafirisha jumla ya abiria 2,054,828 na kuwezesha kukusanya mapato ya jumla ya shilingi bilioni 60.25.

64. **Mheshimiwa Spika**, sisi sote tumeshuhudia usafiri kwa kutumia reli ya SGR umepunguza muda wa safari kutoka saa tisa (9) hadi saa tatu (3) kwa safari kati ya Dar es Salaam na Dodoma. Vilevile, utekelezaji wa kipande cha tano cha kutoka Mwanza – Isaka (km 341) umefikia asilimia 63.16. Kwa upande mwingine, Serikali imefanya majaribio ya treni ya mizigo ya SGR tarehe 01 Juni 2025.

65. **Mheshimiwa Spika**, itakumbukwa kuwa, Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, alianza ujenzi wa reli Lot 3 (Makutupora – Tabora, km 368) ambapo utekelezaji umefikia asilimia 14.53; Lot 4 (Tabora – Isaka, km 165) asilimia 6.65; Lot 6 (Tabora - Kigoma) na Lot 7 (Uvinza - Musongati) ambazo hazikuwepo wakati Mheshimiwa Rais akipokea kijiti. Dhamira ya Serikali ni kujenga reli ya SGR katika maeneo mbalimbali ya nchi. Katika kutekeleza lengo hili, Serikali inaendelea kutafuta fedha kutoka kwa wadau mbalimbali wa maendeleo ikiwa ni pamoja na wawekezaji kwa utaratibu wa ubia baina ya Sekta ya Umma na Binafsi (PPP).

66. **Mheshimiwa Spika**, Upatikanaji wa rasilimali fedha utawezesha ujenzi wa reli ya SGR kwa maeneo yaliyobaki yanayojumuisha reli ya SGR ya kutoka Kaliua - Mpanda - Karema (km 321); Mtwara - Mbamba Bay na matawi (Spurs) ya Liganga na Mchuchuma (km 1,000); Tanga – Arusha - Musoma (km 1,028); Reli ya Jiji la Dar es Salaam (km 166); na Reli ya Jiji la Dodoma (km 107). Kwa upande wa Reli ya TAZARA, Serikali za Tanzania, Zambia na China zilisaini Hati ya Makubaliano (MoU) ya kuboresha uendeshaji wa TAZARA.

Miundombinu Wezeshi

Uchukuzi

67. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2024/25, Serikali imeendelea kuwekeza katika bandari zetu nchini ili ziweze kutoa huduma kwa tija na ufanisi na kwa lengo la kuchochea shughuli za maendeleo nchini, hususan katika sekta za kilimo, madini, uzalishaji na usambazaji wa bidhaa na huduma. Serikali kwa kushirikiana na sekta binafsi imepata mafanikio mbalimbali kupitia uwekezaji uliofanywa kwenye bandari, hususan Bandari ya Dar es Salaam.

68. **Mheshimiwa Spika**, mafanikio hayo ni pamoja na: kuongezeka kwa mapato ya kodi ya forodha ambapo katika kipindi cha Julai 2024 hadi Februari 2025 jumla ya shilingi trilioni 8.26 zimekusanywa, sawa na ongezeko la shilingi trilioni 1.18 ikilinganishwa na shilingi trilioni 7.08 zilizokusanywa katika kipindi kama hicho mwaka 2023/24; na kupungua kwa gharama za uendeshaji wa Bandari ya Dar es Salaam kutoka shilingi bilioni 975.0 hadi shilingi bilioni 685.2 katika kipindi hicho. Hii imewezesha kuwa na fedha za ziada za

kuanza utekelezaji wa miradi mbalimbali ya kuendeleza bandari ikiwa ni pamoja na Mradi wa Ujenzi wa Kituo cha Matenki ya Kupokea Mafuta kwa Pamoja (Tank Farm) katika Bandari ya Dar es Salaam.

69. **Mheshimiwa Spika**, mafanikio mengine ni ujenzi na ukarabati wa viwanja vya ndege vya Songwe (Mbeya), Mtwara, Songea, Iringa, Geita, Msalato, Kigoma, Tabora, Sumbawanga, Shinyanga, na Musoma. Kazi nyingine zilizotekelezwa ni kuendelea kuliimarisha Shirika la Ndege Tanzania - ATCL kwa kununua ndege saba (7) ambapo ndege sita (6) ni za abiria na ndege moja (1) ni ya mizigo hivyo Shirika kuwa na jumla ya ndege 16 kutoka ndege tisa (9) zilizokuwepo mwaka 2020/21.

Ujenzi

70. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha miundombinu ya ujenzi, mafanikio yaliyopatikana ni pamoja na: kuongezeka kwa mtandao wa barabara zinazounganisha wilaya, mikoa na nchi jirani zinazosimamiwa na TANROADS kutoka kilometa 36,361.95 mwaka 2021 hadi kilometa 37,435.04 Aprili 2025; kukamilika kwa ujenzi wa

madaraja makubwa ikiwemo Daraja la Tanzanite (Dar es Salaam), Wami (Pwani), Ruhuhu (Ruvuma), Mpwapwa (Dodoma), Msingi (Singida) na Kigongo – Busisi (Mwanza/Geita) na kuendelea na ujenzi wa madaraja makubwa ambayo ni pamoja na Lower Mpiji, Simiyu na Pangani; kukamilika kwa mradi wa Miundombinu ya Mabasi Yaendayo Haraka (BRT), Awamu ya Pili (II); na kuendelea na ujenzi wa Awamu ya Tatu (III), ya Nne (IV) na ya Tano (V).

71. **Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa barabara za mijini na vijijini zinazosimamiwa na TARURA, Serikali ya Awamu ya Sita imeongeza bajeti kwa zaidi ya mara sita (6). Hii imewezesha kufungua barabara nyingi mijini na vijijini. Aidha, ujenzi, ukarabati na matengenezo ya miundombinu ya barabara kupitia TARURA umefanyika kwa kiwango kikubwa ambapo ujenzi wa barabara za changarawe umeongezeka kutoka kilomita 24,493 mwaka 2020 hadi kilomita 44,372.21 Aprili 2025, sawa na ongezeko la asilimia 81.16.

72. **Mheshimiwa Spika**, urefu wa barabara za vijijini na mijini zilizojengwa kwa kiwango cha lami umeongezeka kutoka kilomita 2,025 hadi kilomita 3,467.30, sawa na ongezeko la asilimia 71.22.

Aidha, mtandao wa barabara umeongezeka kutoka kilometa 108,946.18 mwaka 2020 hadi kilometa 144,429.77 mwaka 2025, sawa na ongezeko la asilimia 32.57.

Nishati

73. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imefanya maboresho makubwa katika sekta ya nishati na hivyo kuwezesha upatikanaji wa nishati ya uhakika na kwa gharama nafuu. Mafanikio yaliyopatikana ni pamoja na: kukamilika kwa asilimia 99.93 ya ujenzi wa mradi wa uzalishaji umeme katika Bwawa la Julius Nyerere lenye uwezo wa kuzalisha umeme wa megawati 2,115; kukamilisha usambazaji wa umeme katika vijiji vyote 12,318 vya Tanzania Bara; kuendelea na ujenzi wa mradi wa Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika Mashariki (EACOP); na kukamilika kwa njia ya kusafirisha umeme msongo wa kV 400 kutoka Singida hadi Arusha, kV 400 kutoka Nyakanazi hadi Kigoma na kV 132 kutoka Tabora hadi Urambo.

74. **Mheshimiwa Spika**, mafanikio mengine ni: Kuendelea na maandalizi ya kutekeleza mradi wa kuchakata na kusindika gesi asilia kuwa

kimiminika (Liquefied Natural Gas – LNG) na kutekeleza shughuli za utafiti na uendelezaji wa mafuta na gesi asilia katika vitalu vya kimkakati vya Songo Songo Magharibi, Mnazi Bay Kaskazini, Eyasi - Wembere na 4/1B na 4/1C; pamoja na kusambaza gesi asilia katika taasisi, viwandani, majumbani na kuimarisha matumizi ya *Compressed Natural Gas* (CNG) katika vyombo vya moto. Aidha, Serikali imekamilisha kuunganisha mikoa yote kwenye Grid ya Taifa.

75. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kuimarisha upatikanaji na matumizi ya nishati safi ya kupikia nchini ambapo Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan ni *Champion* wa jambo hili la kihistoria. Serikali iliandaa na inatekeleza Mkakati wa Taifa wa Matumizi ya Nishati Safi ya Kupikia (2024 – 2034) kwa lengo la kuhakikisha kuwa asilimia 80 ya watanzania wanatumia nishati safi ya kupikia ifikapo mwaka 2034. Hatua hii itapunguza utegemezi wa kuni na mkaa, ambao husababisha uharibifu wa misitu na athari za kiafya kutokana na moshi unaotokana na nishati hizo. Huu ni mpango muhimu sana kwa ustawi wa jamii na maendeleo

endelevu. Maisha ya mjini sasa yanahamia kila kijiji.

Huduma za Jamii

Afya

76. **Mheshimiwa Spika**, sekta ya afya imeendelea kupata mafanikio mbalimbali kutokana na uwekezaji mkubwa uliofanyika ikiwemo: Uboreshaji wa miundombinu ya kutolea huduma za afya ambapo vituo vya kutolea huduma za afya nchini vimeongezeka kutoka vituo 8,458 mwaka 2020 hadi 9,826 mwaka 2024; kukamilika kwa awamu ya kwanza ya ujenzi na kuanza kutoa huduma kwa hospitali mpya za rufaa katika mikoa ya Songwe, Geita, Simiyu na Katavi; ujenzi wa hospitali mpya za halmashauri 129 ikiwa ni ongezeko la asilimia 31.63 ya lengo la kujenga hospitali 98; na uboreshaji wa huduma za dharura ambapo idadi ya hospitali zenye majengo ya kutolea huduma za dharura zimeongezeka kutoka hospitali saba (7) mwaka 2020 hadi hospitali 116 mwaka 2024.

77. **Mheshimiwa Spika**, kati ya mwaka 2020 hadi 2024, mafanikio mengine yaliyopatikana ni: Kuongezeka kwa majengo ya ICU kutoka 14 hadi

73; idadi ya magari ya kubeba wagonjwa imeongezeka kutoka magari 540 hadi magari 1,267; kuimarika kwa huduma za afya ya mama na mtoto ambapo vituo vya afya vinavyotoa huduma za dharura za uzazi vimeongezeka kutoka vituo 340 hadi vituo 523; kuimarika kwa upatikanaji wa dawa, vifaa, vifaa tiba, na vitendanishi ambapo upatikanaji wa dawa umeongezeka kutoka asilimia 73 hadi asilimia 86; kuongeza mitambo ya uchunguzi wa magonjwa kama vile MRI kutoka nne (4) hadi 13 , CT-Scans kutoka 12 hadi 45, Digital X Rays kutoka 73 hadi 491; na ununuzi wa PET Scan kwa ajili ya uchunguzi na matibabu ya saratani.

78. **Mheshimiwa Spika**, kwa sasa kuna vituo vya afya katika kila tarafa na baadhi ya kata za kimkakati kulingana na jiografia na wingi wa wananchi. Aidha, MAMA amejenga hospitali za kanda, rufaa, mikoa na wilaya ambazo hazikuwepo pamoja na kuboresha miundombinu na kuweka vifaa tiba vya kisasa kwenye hospitali zilizopo kwa ajili ya kuwawezesha wananchi kupata huduma kwa urahisi katika maeneo yao.

79. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imetunga Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote namba 13 ya mwaka

2023 na inaendelea kuweka mazingira wezeshi ya utekelezaji wa sheria hiyo. Jambo hili ni kubwa na linakwenda kuwapa uhakika wa matibabu watanzania wote hususan wale wenye kipato cha chini.

Elimu

80. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kutekeleza vipaumbele vya sekta ya elimu kwa kuchukua hatua mbalimbali ikiwa ni pamoja na kuongeza idadi ya shule za msingi na shule za sekondari ikiwemo shule 26 za wasichana za kidato cha tano na sita katika mikoa 26 nchini. Aidha, Serikali pia imeendelea kuongeza vyumba vya madarasa ya elimu ya msingi kutoka 128,425 mwaka 2020 hadi madarasa 155,330 mwaka 2024 na vyumba vya madarasa ya elimu ya sekondari kutoka 46,928 mwaka 2020 hadi 81,052 mwaka 2024.

81. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kutekeleza mpango wa elimu bila ada kuanzia elimu ya awali hadi kidato cha sita kwa kuongeza fedha za kugharamia mpango huo kutoka shilingi bilioni 312.1 mwaka 2020 hadi shilingi trilioni 1.3 mwaka

2024. Maboresho hayo yamechangia ongezeko la wanafunzi kutoka 14,940,925 mwaka 2020 hadi 16,155,281 mwaka 2024.

82. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imekamilisha ujenzi wa vyuo 29 vya mafunzo ya ufundi stadi ambavyo vimeanza kutoa mafunzo, kuendelea na ujenzi wa vyuo 65 na kukarabati vyuo 29 vya elimu ya mafunzo ya ufundi stadi. Jitihada hizo zimewezesha ongezeko la udahili wa wanafunzi katika vyuo vya elimu ya ufundi kutoka wanafunzi 344,815 mwaka 2020 hadi 440,000 mwaka 2024. Aidha, katika kuhakikisha watoto kutoka familia zenye kipato cha chini wanapata fursa sawa ya elimu, Serikali inayoongozwa na *MAMA YETU* msikivu na mwenye kujali ilianza kutoa mikopo kwa wanafunzi wa vyuo vya kati kwa kozi za kipaumbele.

83. **Mheshimiwa Spika**, Serikali pia imeendelea kuongeza bajeti ya mikopo kwa wanafunzi wa elimu ya juu na vyuo vya kati kutoka shilingi bilioni 464.0 mwaka 2020/21 hadi shilingi bilioni 787.4 mwaka 2024/25 na hivyo kuongeza idadi ya wanufaika wa mikopo hiyo kutoka wanafunzi 145,000 mwaka 2020/21 hadi wanafunzi 245,799 mwaka 2024/25.

Aidha, Serikali iliongeza kiwango cha posho (*boom)* hadi shilingi 10,000 kwa siku kwa wanafunzi.

84. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya Awamu ya Sita imefanya mabadiliko ya mfumo wa elimu na mitaala ambapo sasa elimu ya msingi itakuwa mpaka kidato cha nne na kuweka msisitizo kwenye elimu ya amali. Mabadiliko kama haya kwa mara ya mwisho yalifanyika mwaka 1977 ambapo mfumo wa elimu ya msingi ulibadilishwa na kuanzishwa kwa mpango wa UPE.

Maji

85. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya awamu ya sita imekwamua miradi iliyokuwa imekwama kwa muda mrefu, kama Mradi wa Maji Same - Mwanga - Korogwe ulioanza kujengwa mwaka 2014 na kukamilika Machi, 2025 takribani miaka 11. Mradi huo una uwezo wa kuhudumia wananchi wapatao 456,000. Aidha, Mradi wa Maji wa Bunda ulioanza kujengwa mwaka 2012 na kukamilika mwaka 2022, takribani miaka 10 na kuhudumia wananchi wapatao 227,450.

86. **Mheshimiwa Spika**, kadhalika, mradi wa ujenzi wa tekeo la maji kwa ajili ya Mji wa Kigoma

ulianza kujengwa mwaka 2015 na kukamilika mwaka 2022 takriban miaka 7 na una uwezo wa kuhudumia wananchi wapatao 215,000. Vilevile, Mradi wa Maji Mugango - Kiabakari hadi Butiama ulioanza kujengwa mwaka 2020 na kukamilika mwaka 2025 takribani miaka mitano (5) na una uwezo wa kuhudumia wananchi zaidi ya 100,000.

87. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imefanikisha ununuzi wa seti 25 za mitambo ya uchimbaji wa visima na kuwezesha uchimbaji wa visima 1,221 na seti tano (5) za mitambo na kuwezesha ujenzi wa mabwawa 16 nchini. Aidha, Serikali imeandaa na kuanza kutumia mifumo ya takwimu na usimamizi wa ankara za maji. Mifumo hiyo imeboresha ukusanyaji wa maduhuli yatokanayo na huduma za maji na usafi wa mazingira hivyo kuimarisha uendelevu wa huduma hizo. Vilevile, Serikali imekamilisha Sera ya Taifa ya Maji ya mwaka 2002 Toleo la Mwaka 2025 ambayo utekelezaji wake utaongeza kasi na ufanisi katika upatikanaji wa huduma za maji nchini.

88. **Mheshimiwa Spika**, kwa ujumla, utekelezaji wa miradi mbalimbali ya maji umeboresha hali ya upatikanaji wa huduma ya maji safi na salama

ambapo kwa upande wa vijijini huduma hiyo imeongezeka kutoka wastani wa asilimia 70.1 mwaka 2020 hadi asilimia 83.0 mwaka 2024 na kwa maeneo ya mijini kutoka wastani wa asilimia 84.0 hadi wastani wa asilimia 91.6 katika kipindi hicho.

Sekta za Uzalishaji

Kilimo

89. **Mheshimiwa Spika**, mafanikio yaliyopatikana katika sekta ya kilimo (mazao) ni pamoja na kuongezeka kwa: ukuaji wa sekta kutoka asilimia 2.7 mwaka 2022 hadi asilimia 4.0 mwaka 2024; uzalishaji wa mazao ya chakula kutoka tani 17,148,290 mwaka 2021/22 hadi tani 22,803,316 mwaka 2023/24 na hivyo, kuongeza utoshelevu wa chakula nchini kufikia asilimia 128; na uzalishaji wa mbolea kutoka tani 32,239 mwaka 2020/21 hadi tani 158,628 mwaka 2024/25.

90. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imekamilisha ujenzi wa maghala 46 na vihenge 20 vya kuhifadhia nafaka na hivyo, kuongeza uwezo wa kuhifadhi mazao kutoka tani 200,000 hadi tani 700,000. Aidha, Serikali itaendelea na utekelezaji wa

kuanzisha vituo 1,000 vya zana za kilimo "Mechanization program" na kununua matrekta elfu 10 inayolenga kuwezesha upatikanaji wa matrekta kwa wakulima kupitia vituo vya upatikanaji wa zana za kilimo kwa njia ya ruzuku. Vilevile, mtandao wa umwagiliaji umeongezeka kutoka hekta 560,000 mwaka 2021/22 hadi hekta 960,000 mwaka 2024/25, sawa na asilimia 80 ya lengo la hekta 1.2 na miradi 780 yenye zaidi ya hekta 500,000 inaendelea kutekelezwa.

Uvuvi

91. **Mheshimiwa Spika**, mafanikio yaliyopatikana katika sekta ya uvuvi ni pamoja na: ujenzi wa bandari ya uvuvi Kilwa Masoko ambao umefikia asilimia 81.9; kuongezeka kwa mauzo ya mazao ya uvuvi nje ya nchi kutoka tani 167,256.16 hadi tani 199,387.26; na ununuzi wa boti za kisasa za uvuvi 219 zenye thamani ya shilingi bilioni 19.7. Boti hizo zimegawanywa ukanda wa Pwani 144, Ziwa Victoria 55, Tanganyika 14, Nyasa nne (4) na Rukwa mbili (2). Aidha, jumla ya vizimba 248 vimetolewa kwa wanufaika wa ufugaji wa samaki katika Ziwa Victoria na Ziwa Tanganyika ambapo wanufaika wa

moja kwa moja ni 1,213 wanatokana na vyama vya ushirika 17, vikundi 31 na watu binafsi.

Mifugo

92. **Mheshimiwa Spika**, mafanikio yaliyopatikana katika sekta ya mifugo ni pamoja na kuongezeka: Viwanda vya kuchakata nyama inayouzwa nje ya nchi kutoka viwanda vitatu (3) hadi saba (7); nyama inayouzwa nje ya nchi kutoka tani 1,669 hadi tani 14,701; na maeneo ya malisho kutoka hekta 2,788,901.17 mwaka 2020/21 hadi hekta 3,489,701.13 mwaka 2024/25. Aidha, Serikali ilinunua na kusambaza mitamba 1,630 katika mashamba matano (5) ya Serikali ya kuzalisha mifugo pamoja na ujenzi wa mabwawa 19 yenye thamani ya shilingi bilioni 10.69 kwa ajili ya kuimarisha upatikanaji wa maji kwa mifugo.

93. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha, kuendeleza ushirika na hatimaye kuinua sekta ya kilimo, Mheshimiwa Rais Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alifanya uzinduzi wa Benki ya Ushirika Tanzania tarehe 27 Aprili 2025. Benki hii imeanza na mtaji wa shilingi bilioni 58 ambapo ushiriki wa

wananchi katika kutumia huduma zinazotolewa na benki hiyo unatarajiwa kuongeza mitaji katika sekta za uzalishaji, kuongeza fursa za ajira na kuchochea shughuli za kiuchumi nchini. Kwa upande mwingine, ili kuboresha huduma za ugani, Serikali ilinunua na kusambaza pikipiki 7,944 kwa maafisa ugani wa mifugo na mazao katika halmashauri 184.

Viwanda, Biashara na Uwekezaji

94. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya Awamu ya Sita imeendelea kuchukua hatua mahsusi za kuimarisha na kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji nchini. Hatua zilizochukuliwa ni pamoja na kufanya maboresho ya sheria 12 ili kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji na kuleta unafuu kwa wawekezaji wa sekta binafsi. Aidha, Serikali imefuta au kupunguza tozo, ada na faini zipatazo 383 zilizobainishwa kuwa kero katika ufanyaji wa biashara. Sambamba na hilo, Serikali imeanza maandalizi ya Mpango wa Pili wa Kuboresha Mazingira ya Biashara na Uwekezaji nchini unaolenga kuvutia uwekezaji wa nje na ndani, kuongeza fursa za ajira, kurasimisha sekta isiyo rasmi, uboreshaji wa miundombinu wezeshi,

upatikanaji wa soko la kimataifa kwa bidhaa za ndani na kukuza ushindani na ubora.

95. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kuhamasisha ujenzi na upanuzi wa viwanda vya kuongeza thamani mazao ya kilimo pamoja na vile vinavyozalisha bidhaa zinazohitajika kwa wingi na zinazotumia malighafi zinazopatikana nchini kwa lengo la kuhakikisha upatikanaji wake, kuzalisha ajira na kukuza mauzo ya nje ya nchi. Kupitia jitihada hizo, viwanda vipya vimejengwa na vingine vimefanyiwa upanuzi na kuwezesha utoshelevu wa baadhi ya bidhaa kwa mfano marumaru, vioo, mabati, *clinker* na saruji.

96. **Mheshimiwa Spika**, Serikali pia inaendelea na utekelezaji wa mikakati ya kupunguza uagizaji wa bidhaa ambazo uzalishaji wake wa ndani bado hautoshelezi, kwa kuanzisha miradi mipya ya viwanda vya mbolea na viwanda vya sukari ili kuondokana na uagizaji kutoka nje. Mapendekezo ya hatua za kikodi nitakazowasilisha yamezingatia jitihada za kulinda viwanda vyetu, kuvutia upanuzi wa viwanda na ujenzi wa viwanda vipya.

Madini

97. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha Serikali ya Awamu ya Sita, mchango wa sekta ya madini katika Pato la Taifa umeendelea kuimarika na kukua kutoka asilimia 6.8 mwaka 2020 na kufikia asilimia 10.1 mwaka 2024. Aidha, kasi ya ukuaji wa sekta ya madini imeongezeka kutoka asilimia 7.3 mwaka 2020 na kufikia asilimia 8.3 mwaka 2024. Katika kipindi hicho, Serikali imeendelea kuboresha sheria, kanuni na miundombinu mbalimbali ikiwemo nishati na maji migodini hali ambayo imeweka mazingira wezeshi ya uwekezaji na kuongeza ufanisi wa kazi katika shughuli za madini.

98. **Mheshimiwa Spika**, mafanikio mengine yaliyopatikana ni: kuongeza ukusanyaji wa maduhuli kutoka shilingi bilioni 587.3 mwaka 2020/21 hadi shilingi bilioni 875.6 kwa kipindi cha Julai 2024 hadi Aprili 2025; kudhibiti utoroshwaji wa madini; kuhamasisha uwekezaji kwenye shughuli za madini; kurejesha minada ya madini ya vito; na ununuzi wa mitambo 10 ya uchorongaji miamba kwa ajili ya wachimbaji wadogo.

99. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imewezesha upatikanaji wa dhahabu kwa ajili ya Hazina ya Taifa

ya fedha za kigeni (Foreign Reserves), ambapo hadi Mei 2025 Benki Kuu imenunua takribani tani 4.8 za dhahabu iliyozalishwa na kuchakatwa hapa nchini. Hii inatoa taswira nzuri ya kuongezeka kwa uwezo wetu katika kuongeza thamani kwenye mazao ya maliasili zetu.

Maliasili na Utalii

100. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha Awamu ya Sita, Serikali imeendelea kuimarisha sekta ya maliasili na utalii kwa kuendeleza na kukuza vivutio mbalimbali vya utalii ikiwemo kuanzishwa kwa programu maalum za kuitangaza Tanzania kimataifa kama vile filamu ya Tanzania – *The Royal Tour* pamoja na filamu ya *Amazing Tanzania*. Katokana na jitihada hizo, idadi ya watalii imeongezeka kutoka watalii 1,183,416 mwaka 2020 hadi watalii 5,360,247 mwaka 2024. Aidha, mapato yatokanayo na watalii wa nje ya nchi yameongezeka kutoka dola za Marekani milioni 715.0 mwaka 2020 hadi dola za Marekani bilioni 3.9 mwaka 2024.

101. **Mheshimiwa Spika**, mafanikio haya yameiwezesha Tanzania kutambulika kimataifa ambapo imeshika nafasi ya tisa (9) duniani na

nafasi ya tatu (3) barani Afrika mwaka 2024 kwa ongezeko la mapato yatokanayo na shughuli za utalii, ikilinganishwa na kipindi cha kabla ya janga la UVIKO-19. Aidha, Tanzania imetambulika kuwa eneo linalovutia zaidi kiutalii barani Afrika (Africa's Leading Destination) kwa mwaka 2024 na Hifadhi ya Taifa Serengeti imeendelea kuwa mshindi wa tuzo ya hifadhi bora duniani kwa mara ya tano (5) mfululizo kutoka mwaka 2019 hadi mwaka 2024.

Utawala Bora

102. **Mheshimiwa Spika**, katika kuendeleza dhana ya utawala bora, Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan ameboresha utekelezaji wa majukumu ya Serikali kwa kuzingatia falsafa ya 4Rs (Reconciliation, Resilience, Reform and Rebuild). Falsafa hiyo inalenga kulileta Taifa pamoja, kujenga hali ya kuvumiliana, kuwa na makubaliano ya pamoja na kulijenga upya Taifa letu ili kuendelea kudumisha amani iliyopo. Tukumbuke kuwa hata Baba wa Taifa, Hayati Mwalimu Julius Kambarage Nyerere alisisitiza umuhimu wa kuilinda amani kwa kusema "***Tusipoilinda amani, tutajuta tukiwa hatuna uwezo wa kuirejesha***".

103. **Mheshimiwa Spika**, katika kuhakikisha haki inapatikana kwa wakati, uwazi na kwa usawa, Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alianzisha Tume ya Haki Jinai kwa lengo la kufanya mapitio ya mfumo mzima wa haki jinai nchini. Tume hiyo ilitoa mapendekezo ya kukabiliana na changamoto mbalimbali zilizobainika zikiwemo matumizi mabaya ya mamlaka, ucheleweshwaji wa haki na ukosefu wa miundombinu rafiki. Katika kutekeleza mapendekezo hayo, Serikali imeunganisha mifumo ya TEHAMA kati ya Mahakama, Polisi na Ofisi ya Taifa ya Mashtaka pamoja na kuongeza Ofisi za Mashtaka kwenye ngazi ya wilaya.

104. **Mheshimiwa Spika**, Serikali inaendelea na utekelezaji wa Kampeni ya Msaada wa Kisheria ya Mama Samia (Samia Legal Aid Campaign) kwa kutoa elimu na msaada wa kisheria kwa wananchi wenye uhitaji. Utekelezaji wa Kampeni hiyo umesaidia kuimarisha upatikanaji wa haki kwa wananchi na kuongeza uelewa kuhusu Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977. Aidha, Serikali imefanya urekebu wa sheria kuu 446 kwa

lengo la kuimarisha upatikanaji wa haki kwa wananchi katika masuala mbalimbali.

Muungano

105. **Mheshimiwa Spika**, kama tunavyofahamu Aprili 2025, Muungano wetu umetimiza miaka 61. Kwa dhati kabisa, naomba nitumie fursa hii kuwapongeza na kuwashukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania pamoja na Mheshimiwa Dkt. Hussein Ali Mwinyi, Rais wa Serikali ya Mapinduzi Zanzibar kwa kuendelea kutuongoza vema katika kuulinda na kuuenzi Muungano wetu wa kipekee. Kwa nafasi hii pia, nimshukuru na kumpongeza Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa utendaji wake mahiri ambapo pamoja na masuala mengine, Ofisi yake inaratibu na kusimamia masuala ya Muungano.

106. **Mheshimiwa Spika**, Muungano wetu ni tunu adhimu ambayo imetusaidia kuendelea kufikia shabaha na malengo mbalimbali kama nchi na kwa kila upande wa Muungano. Kwa vipindi tofauti tangu kuasisiwa kwa Muungano, Serikali zetu

zimeendelea kushirikiana kutatua na kukwamua changamoto na hoja mbalimbali za Muungano zilizopo na zinazojitokeza. Hivyo, nitoe rai kwa watanzania wenzangu kuendelea kuenzi tunu ya Muungano wetu kwa kuendeleza upendo na mshikamano uliopo.

Diplomasia ya Uchumi

107. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kuimarisha ushirikiano na uhusiano baina ya nchi yetu na mataifa mengine, jumuiya za kikanda na mashirika ya kimataifa. Hii imewezesha: Upatikanaji wa fursa za ajira; kupatikana kwa misaada na mikopo yenye masharti nafuu; kuimarika kwa mtangamano wa kikanda unaozingatia maslahi ya pande zote; kuongezeka kwa wawekezaji na watalii; upatikanaji wa fursa mpya za masoko ya bidhaa na huduma nje ya nchi; na kuongezeka kwa fursa za ufadhili wa masomo kwa watanzania nje ya nchi. Mafanikio haya yanadhihirisha dhamira ya dhati ya Serikali katika kuleta maendeleo ya kweli kwa watanzania kupitia diplomasia ya uchumi na ushirikiano wa kimataifa.

Mazingira na Mabadiliko ya Tabianchi

108. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya Awamu ya Sita inaendelea kuchukua hatua madhubuti kwa ajili ya kukabiliana na athari za mabadiliko ya tabianchi. Miongoni mwa hatua hizo ni utekelezaji wa Mpango Kabambe wa Taifa wa Hifadhi na Usimamizi wa Mazingira (2022 – 2032) ambao unalenga kutatua changamoto za mazingira nchini. Aidha, Serikali imeanzisha Kituo cha Taifa cha Kuratibu Kaboni ili kuimarisha usimamizi na kunufaika zaidi na biashara ya kaboni nchini.

109. **Mheshimiwa Spika**, katika kuhakikisha nchi inakuwa na uhimilivu wa kiuchumi dhidi ya mabadiliko ya tabianchi, Serikali inatekeleza programu mbalimbali za uhifadhi wa mazingira ambazo pamoja na masuala mengine zinahusisha maboresho ya sheria, kanuni na taratibu mbalimbali. Kwa upande mwingine, Serikali imeendelea kunufaika na programu mbalimbali za uhifadhi wa mazingira kutoka kwa Washirika wa Maendeleo ikiwemo Shirika la Fedha la Kimataifa (IMF) kupitia dirisha la *Resilience and Sustainability Facility (RSF).*

Uendelezaji wa Makao Makuu Dodoma

110. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imefanikiwa kuyaenzi maono ya Baba wa Taifa, Hayati Mwalimu Julius Kambarage Nyerere ya kuifanya Dodoma kuwa Makao Makuu ya nchi. Maono hayo yalianza kutekelezwa na awamu zilizopita za uongozi ambapo katika Awamu ya Tano chini ya uongozi wa Hayati Dkt. John Pombe Joseph Magufuli maono hayo yalitekelezwa kwa kasi zaidi. Kasi hiyo inaendelezwa na Serikali ya Awamu ya Sita na mafanikio yaliyopatikana ni pamoja na kukamilika kwa ujenzi wa Ikulu ya Chamwino na miundombinu yake pamoja na jengo la Makao Makuu ya Mahakama ya Tanzania (Judiciary Square).

111. **Mheshimiwa Spika**, Serikali pia inaendelea na ujenzi wa: majengo 34 ya ofisi za Serikali na miundombinu yake katika Mji wa Serikali – Mtumba pamoja na makao makuu ya taasisi mbalimbali za Serikali; Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa cha Msalato; na barabara za mzunguko wa nje (outer ring road) na mzunguko wa ndani (inner ring road). Ukamilishwaji wa majengo hayo na miundombinu jijini Dodoma unategemewa kuwawezesha wananchi kupata huduma kwa urahisi na kupendezesha Jiji

na hivyo kuwa moja ya vivutio vya utalii. ***LANGA IDODOMA KUNOJILE!***

Sekta ya Fedha

112. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kutekeleza mikakati mbalimbali kwa ajili ya kuimarisha upatikanaji wa huduma jumuishi za fedha nchini ikiwemo kujenga na kuanza kutumika kwa Mfumo wa Malipo ya Papo kwa Papo (Tanzania Instant Payment System - TIPS). Aidha, katika kuhakikisha bei ni rafiki kwa wananchi, Benki Kuu ya Tanzania ilitoa mwongozo wa kupunguza gharama ya kutuma fedha baina ya benki kutoka gharama ya zaidi ya shilingi 10,000 kwa muamala hadi gharama isiyozidi shilingi 2,000.

113. **Mheshimiwa Spika**, kadhalika, Benki Kuu imetoa mwongozo kwa watoa huduma za fedha kuhusu kushusha gharama za miamala kutoka benki kwenda mitandao ya simu na kutoka mitandao ya simu kwenda benki kutoka gharama ya zaidi ya shilingi 12,000 hadi gharama isiyozidi shilingi 5,000. Mwongozo huu una lengo la kulinda maslahi ya watumiaji na kuhakikisha unafuu wa

gharama kwa wananchi, na utaanza kutumika kuanzia tarehe 01 Julai 2025.

114. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na jitihada hizo Serikali itaendelea kushirikiana na watoa huduma wote wa sekta ya fedha katika kufanya mageuzi ya kupunguza matumizi ya fedha taslimu katika uchumi. Aidha, Serikali imepanga kuzindua Mkakati wa Kukuza Matumizi ya Huduma za Fedha na Malipo kwa Njia za Kidijitali kwa kipindi cha miaka mitatu. Mkakati huo unalenga kufanya maboresho ya sera, sheria na miongozo inayohusu malipo ya kidijitali. Hivyo, nitoe rai kwa watoa huduma za fedha kuendelea kupunguza gharama za miamala ya kidijitali ili kuwezesha wananchi kufanya malipo kwa njia za kidijitali na kwa gharama nafuu.

115. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya Awamu ya Sita imeendelea kuweka mazingira wezeshi katika kuhakikisha sekta binafsi inapata mikopo kwa wakati na kwa gharama nafuu. Mikopo kwa sekta binafsi imeongezeka kutoka shilingi bilioni 20,308.3 mwaka 2020 hadi shilingi bilioni 36,097.4 mwaka 2024. Ongezeko hilo lilichangiwa na: Utekelezaji thabiti wa sera za fedha na bajeti; kuendelea kutoa

elimu ya masuala ya fedha nchini; na kuimarika kwa mazingira wezeshi ya uwekezaji na ufanyaji biashara nchini. Aidha, kuongezeka kwa mikopo kwa sekta binafsi kumesaidia kuongeza mitaji kwa wawekezaji na hivyo kuchochea shughuli mbalimbali za kiuchumi.

116. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kuimarisha ukwasi wa Benki ya Maendeleo ya Kilimo (TADB) ambapo mtaji wa benki hiyo umekua kutoka shilingi bilioni 76.72 mwaka 2020 hadi shilingi bilioni 507.06 mwaka 2024. Hii imewezesha utoaji wa mikopo ya moja kwa moja yenye thamani ya shilingi bilioni 712.58 na kuwanufaisha wakulima wadogo, wa kati na wakubwa 361,809. Aidha, TADB ilifanikisha utoaji wa mikopo ya shilingi bilioni 318.85 kupitia Mfuko wa Dhamana wa Wakulima Wadogo (SCGS) na kuwanufaisha wakulima 572,303; biashara ndogo na za kati za kilimo, (SMEs) 505; vyama vya msingi (AMCOS) na vikundi vya wakulima 529.

Maslahi ya Watumishi wa Umma na Wastaafu

117. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya Awamu ya Sita imeendelea kuboresha maslahi ya watumishi wa

umma na wastaafu ikiwa ni utekelezaji wa Ilani ya Chama Cha Mapinduzi ya Mwaka 2020. Katika kipindi hicho, mafanikio makubwa yamepatikana ikiwemo kupandisha vyeo watumishi wa umma wapatao 476,470 ambapo jumla ya shilingi bilioni 689.9 zimetumika. Hali hii imeongeza ari ya kufanya kazi kwa watumishi pamoja na utoaji wa huduma bora kwa wananchi. Aidha, katika kipindi cha kuanzia mwaka 2021/22 hadi Mei 2025, Serikali imelipa madai ya malimbikizo ya mishahara jumla ya shilingi bilioni 318.37 kwa watumishi na wastaafu 187,152.

118. **Mheshimiwa Spika**, mwaka 2022/23, Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania aliongeza kima cha chini cha mshahara kutoka shilingi 300,000 hadi shilingi 370,000, sawa na ongezeko la asilimia 23.3, kwa lengo la kuongeza motisha na kuwezesha watumishi wa umma kumudu gharama za maisha. Aidha, kwa kutambua mchango wa watumishi wa umma katika ujenzi wa Taifa letu na kwa kuwa ni MAMA mwenye upendo na anayejali, tarehe 1 Mei, 2025 katika maadhimisho ya siku ya wafanyakazi duniani, Mheshimiwa Rais, ameongeza tena kima

cha chini cha mshahara kutoka shilingi 370,000 hadi shilingi 500,000, sawa na ongezeko la asilimia 35.1. Napenda kulihakikishia Bunge lako Tukufu kuwa bajeti hii imezingatia nyongeza hiyo. Hivyo, tutarajie kuyaona maokoto haya kwenye mishahara yetu kuanzia Julai 2025.

119. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya Awamu ya Sita inatambua umuhimu na mchango mkubwa wa wastaafu katika ujenzi wa Taifa hili. Kwa kuzingatia hilo, katika mwaka 2025/26, Serikali itaongeza kima cha chini cha pensheni ya kila mwezi kwa wastaafu wanaolipwa na HAZINA kutoka shilingi 100,125.9 hadi shilingi 250,125.9, sawa na ongezeko la asilimia 149.8 na utekelezaji wake utaanza katika pensheni ya Julai 2025.

120. **Mheshimiwa Spika**, napenda kuwahakikishia watanzania kuwa Serikali inaendelea kusimamia mifuko ya Hifadhi ya Jamii ili kuhakikisha inabaki kuwa himilivu na kulipa mafao ya wastaafu wote kwa wakati. Katika kutekeleza azma hiyo, kutoka mwaka 2021 hadi Mei 2025, Serikali imelipa madeni yenye thamani ya shilingi trilioni 2.67. Kati ya kiasi hicho, shilingi trilioni 2.18 ni madeni ya PSSSF ya waliokuwa wafanyakazi kabla ya mwaka 1999 (Pre-

99), shilingi bilioni 433.71 ni madeni ya NSSF ya muda mrefu na shilingi bilioni 63.52 ni madeni ya Kampuni ya Pension Property Limited (PPL).

121. **Mheshimiwa Spika**, sambamba na hilo, Serikali imeandaa utaratibu wa kumaliza deni lote la Pre-99 ndani ya miaka mitatu. Kwa mwaka 2025/26, kupitia hatifungani isiyokuwa ya fedha taslimu (Non-cash bond), Serikali imetenga shilingi bilioni 630 kwa ajili ya deni la Pre-99 na shilingi bilioni 180 kwa ajili ya kumaliza deni la Mfuko wa NHIF. Jitihada hizo za kuboresha maslahi ya wafanyakazi na wastaafu zimedhihirisha kuwa **MAMA** anaweza.

Uzalishaji wa Ajira

122. **Mheshimiwa Spika**, kupitia utekelezaji wa sera, mikakati, mipango na programu mbalimbali, Serikali imeboresha mazingira wezeshi ya uwekezaji na ufanyaji biashara. Aidha, maboresho hayo yamechochea shughuli za kiuchumi na kuzalisha fursa za ajira kwa sekta rasmi na sekta isiyo rasmi nchini. Kutokana na jitihada hizo, katika kipindi cha Novemba 2020 hadi Februari, 2025 jumla ya ajira 8,084,204 zimezalishwa katika sekta hizo.

Hivyo, kiwango cha ajira kilichozalishwa kimevuka lengo la Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya Mwaka 2020 la kuzalisha ajira milioni nane (8) katika kipindi hicho. **Kidumu Chama Cha Mapinduzi!!!**

Ubia kati ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi

123. **Mheshimiwa Spika**, napenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kwamba mikataba minne (4) ya Ubia kati ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi (PPP) yenye mtaji wa jumla ya shilingi bilioni 681.53 imesainiwa katika mwaka 2024/25 kwa ajili ya kutoa huduma ya usafiri wa mabasi katika Mradi wa Mabasi Yaendayo Haraka (BRT) kwa Awamu ya Kwanza (Kimara – Kivukoni na matawi yake ya Gerezani na Morocco) na Awamu ya Pili (Mbagala – Kivukoni na matawi yake ya Mbagala – Morocco kupitia Chang'ombe na Mbagala – Gerezani). Miradi hii imeandaliwa ili kuongeza ufanisi katika uendeshaji na utoaji huduma kwenye mfumo wa Mabasi Yaendayo Haraka, pamoja na kupunguza mzigo wa bajeti kwa Serikali. Aidha, Serikali itaendelea kuweka mazingira wezeshi kwa Sekta Binafsi kushiriki katika utekelezaji wa miradi ya PPP kwa lengo la kuboresha utoaji wa huduma za jamii.

124. **Mheshimiwa Spika**, ifahamike kuwa haya niliyoyaeleza hivi punde ni baadhi tu ya mafanikio yaliyopatikana katika sekta mbalimbali chini ya uongozi wa Jemedari wetu. Mafanikio ya kina ni kama yalivyoelezwa na waheshimiwa mawaziri wa kisekta wakati wakiwasilisha bajeti zao. Hivyo, nitoe rai kwa waheshimiwa wabunge kuyanadi mafanikio hayo kwa wananchi tunapoelekea Uchaguzi Mkuu wa Oktoba 2025.

V. BAJETI YA MWAKA 2025/26

125. **Mheshimiwa Spika**, bajeti ya Serikali kwa mwaka 2025/26 imeandaliwa kwa kuzingatia: Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025; Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano (2021/22 - 2025/26); Ilani ya Uchaguzi ya Chama Cha Mapinduzi ya Mwaka 2020; Dira ya Maendeleo ya Jumuiya ya Afrika Mashariki 2050; Ajenda ya Maendeleo ya Afrika 2063; Malengo ya Maendeleo Endelevu 2030; pamoja na nyaraka, miongozo na makubaliano mengine ya kikanda na kimataifa ambayo Tanzania imeridhia.

126. **Mheshimiwa Spika**, bajeti ya Serikali ya mwaka 2025/26 ni ya tano na mwisho katika utekelezaji wa Dira ya Taifa ya Maendeleo ya Mwaka 2025 na Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano (2021/22 - 2025/26) wenye dhima ya Kujenga Uchumi Shindani na Viwanda kwa Maendeleo ya Watu. Aidha, dhima kuu ya Bajeti ya Mwaka 2025/26 kama ilivyokubaliwa na nchi wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki ni ***"Mageuzi Jumuishi ya Uchumi kupitia Uimarishaji wa Ukusanyaji Mapato ya Ndani, Uwekezaji wa Kimkakati wenye Kuzalisha***

Fursa za Ajira na Uboreshaji wa Hali ya Maisha ya Wananchi".

Shabaha za Uchumi Jumla

127. **Mheshimiwa Spika**, kwa kuzingatia mwenendo wa viashiria mbalimbali vya uchumi jumla na utekelezaji wa bajeti ya Serikali, shabaha na malengo ya uchumi jumla kwa mwaka 2025/26 ni kama ifuatavyo:

(i) Kuongeza kasi ya ukuaji wa Pato Halisi la Taifa kufikia asilimia 6.0 mwaka 2025 kutoka ukuaji wa asilimia 5.5 mwaka 2024;

(ii) Kuendelea kudhibiti kasi ya mfumuko wa bei na kuhakikisha kuwa unabaki kwenye wigo wa tarakimu moja ya wastani wa asilimia kati ya 3.0 - 5.0 katika muda wa kati;

(iii) Mapato ya ndani kufikia asilimia 16.7 ya Pato la Taifa mwaka 2025/26 ikilinganishwa na asilimia 15.8 mwaka 2024/25;

(iv) Mapato ya kodi kufikia asilimia 13.3 ya Pato la Taifa mwaka 2025/26 kutoka asilimia 12.8 mwaka 2024/25;

(v) Nakisi ya bajeti (ikijumuisha misaada) kuwa asilimia 3.0 ya Pato la Taifa mwaka 2025/26 kutoka asilimia 3.4 mwaka 2024/25; na

(vi) Kuwa na akiba ya fedha za kigeni kwa kiwango cha kukidhi mahitaji ya uagizaji wa bidhaa na huduma kutoka nje kwa kipindi kisichopungua miezi minne.

Misingi ya Bajeti

128. **Mheshimiwa Spika**, uandaaji wa shabaha na malengo ya uchumi jumla kwa mwaka 2025/26 umezingatia misingi (*assumptions*) inayojumuisha: Kuongeza ushiriki wa sekta binafsi kwenye shughuli za uwekezaji na biashara; kuendelea kuhimili athari za majanga ya asili na yasiyo ya asili ikiwemo ukame, vita, magonjwa ya mlipuko na mafuriko; uchumi imara wa dunia na utulivu wa bei katika masoko ya fedha na bidhaa; kuendelea kuimarika kwa upatikanaji na usalama wa chakula nchini; na uwepo wa amani, usalama, umoja na utulivu wa ndani na nchi jirani.

Maeneo ya Vipaumbele kwa Mwaka 2025/26

129. **Mheshimiwa Spika**, bajeti hii inaendeleza na kukamilisha utekelezaji wa miradi, programu za maendeleo na afua zinazochangia maeneo makuu ya vipaumbele vya Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano ambavyo ni: Kuchochea uchumi shindani na shirikishi; kuimarisha uzalishaji wa bidhaa viwandani na utoaji huduma; kukuza uwekezaji na biashara; na kuchochea maendeleo ya watu na kuendeleza rasilimali watu ili kuhakikisha ufikiwaji wa malengo ya Dira 2025.

130. **Mheshimiwa Spika**, baadhi ya maeneo mahsusi yatakayopewa kipaumbele katika utekelezaji wa bajeti ya mwaka 2025/26 ni pamoja na kuendelea: Kutekeleza na kukamilisha miradi ya kielelezo na ile ya kimkakati; kuimarisha sekta za uzalishaji zenye matokeo chanya katika kukuza uchumi; kuimarisha rasilimali watu hususan katika sekta za huduma za jamii; na kuboresha mazingira ya ufanyaji biashara na uwekezaji nchini ili kuvutia ushiriki wa sekta binafsi katika shughuli mbalimbali za kiuchumi.

131. **Mheshimiwa Spika**, maeneo mengine mahsusi ya vipaumbele ni pamoja na ugharamiaji wa: Deni la Serikali; mishahara na stahiki za watumishi wa umma; pamoja na ujenzi na ukarabati wa viwanja vya michezo kwa ajili ya maandalizi ya michuano ya AFCON 2027. Aidha, nipende kuwafahamisha watanzania kuwa Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2025 tutaugharamia kwa fedha zetu za ndani.

132. **Mheshimiwa Spika**, miradi mahsusi ya maendeleo katika maeneo ya vipaumbele itakayotekelezwa na Serikali katika bajeti ya mwaka 2025/26 imeainishwa kwa kina katika hotuba iliyowasilishwa leo asubuhi na Mheshimiwa Prof. Kitila Alexander Mkumbo (Mb), Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais - Mipango na Uwekezaji alipokuwa akiwasilisha taarifa ya Hali ya Uchumi wa Taifa kwa Mwaka 2024 na Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka 2025/26.

133. **Mheshimiwa Spika,** katika hotuba yake pia aliambatisha taarifa ya tathmini ya baadhi ya miradi iliyofanyiwa tathmini ya athari za mabadiliko ya tabia nchi.Tathmini hii ilifanyika kwa lengo la kujiridhisha na uzingatiaji wa masuala ya mazingira katika utekelezaji wa miradi. Nitumie fursa hii

kulihakikishia Bunge lako tukufu kuwa Serikali imejipanga na itahakikisha upatikanaji wa fedha ili kuwezesha utekelezaji wa miradi ya maendeleo kwa wakati.

134. **Mheshimiwa Spika**, maandalizi ya Dira ya Taifa ya Maendeleo 2050 ni ushahidi wa dhamira ya Serikali ya Awamu ya Sita inayoongozwa na Chama Cha Mapinduzi katika kuendeleza mafanikio yaliyopatikana kwenye Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025 hususan katika kuboresha ustawi wa maisha ya wananchi. Hivyo, ninawasihi na kuwaomba wananchi waendelee kukiamini Chama Cha Mapinduzi na kukichagua kwa kishindo katika uchaguzi mkuu unaotarajiwa kufanyika Oktoba 2025. **Hakika mwaka 2025 watanzania tunaenda na MAMA!!!**

Mikakati ya Kuongeza Mapato

135. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2025/26, Serikali itaendelea kuchukua hatua mbalimbali za kuimarisha ukusanyaji wa mapato ikiwemo:

(i) Kuendelea kuhamasisha umma kuhusu kutoa na kudai risiti za malipo za kielektroniki za EFD;

(ii) Kuboresha utaratibu wa ukusanyaji wa mapato kutoka vyanzo vinavyosimamiwa na mamlaka za udhibiti;

(iii) Kuendelea kuboresha Mfumo wa TAUSI ili kuhakikisha vyanzo vyote vya mapato vya Mamlaka za Serikali za Mitaa vinajumuishwa katika mfumo huo;

(iv) Kuongeza ufanisi wa mifumo ya ukusanyaji wa mapato ya mashirika, taasisi za umma na wakala za Serikali ili kuhakikisha gawio na michango stahiki inawasilishwa kwa wakati;

(v) Kuendelea kutekeleza Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara na Uwekezaji (MKUMBI); na

(vi) Kuendelea kuhamasisha matumizi ya njia za kidijitali katika kufanya malipo wakati wa ununuzi wa bidhaa na huduma.

Mikakati ya Usimamizi wa Matumizi

136. **Mheshimiwa Spika**, mwaka 2025/26 mikakati ya usimamizi wa matumizi itajumuisha:

(i) Kuendelea kusimamia na kuimarisha matumizi sahihi ya mifumo ya TEHAMA katika utekelezaji wa shughuli za Serikali ikijumuisha mifumo ya usimamizi wa rasilimali watu, malipo serikalini, ununuzi na usimamizi wa mali za Serikali;

(ii) Kuimarisha uwajibikaji na udhibiti katika matumizi ya fedha za umma kwa kuzingatia sheria, kanuni na taratibu zilizopo ili kuziba mianya ya ubadhirifu kwa lengo la kupata thamani ya fedha katika matumizi ya Serikali; na

(iii) Kuimarisha ufuatiliaji na tathmini katika utekelezaji wa miradi ili kuhakikisha inatekelezwa kwa ufanisi na kuokoa gharama za ziada zinazoweza kujitokeza wakati wa utekelezaji.

VI. MABORESHO YA MFUMO WA KODI, ADA, TOZO NA HATUA NYINGINE ZA MAPATO

137. **Mheshimiwa Spika,** sasa naomba kuwasilisha kwako mapendekezo ya kufanya maboresho ya mfumo wa kodi, ikiwemo baadhi ya viwango vya kodi, tozo na ada zinazotozwa chini ya sheria mbalimbali pamoja na kuboresha taratibu za ukusanyaji na usimamizi wa mapato ya Serikali. Maboresho haya yamezingatia migogoro na vita vya kibiashara baina ya mataifa yaliyoendelea, kutokana na nchi ya Marekani kutangaza mabadiliko mbalimbali ya kisera kwa lengo la kuinua uchumi wake. Aidha, yanalenga pia kutafuta vyanzo vipya vya mapato, kuimarisha usimamizi na ukusanyaji wa mapato ya ndani ya nchi na kudhibiti upotevu wa mapato ya Serikali (*Domestic Revenue Mobilization and Improvements in Tax Administration).*

138. **Mheshimiwa Spika,** Serikali inaendelea na dhamira ya kuwa na mfumo wa kodi ambao ni tulivu na wa kutabirika unaolenga kuchochea shughuli mbalimbali za uzalishaji mali ndani ya nchi kwa kuweka mkazo katika sekta za kimkakati kama vile viwanda, madini, kilimo, ufugaji na uvuvi,

nishati, uchukuzi na usafirishaji, na sekta za kijamii za elimu na afya ili kuendelea kuboresha na kukuza uchumi jumla, kuongeza ajira na hatimaye kupunguza ukali wa maisha ya wananchi ("*Macro economic objectives for economic growth*").

139. **Mheshimiwa Spika,** mapendekezo ya kurekebisha mfumo wa kodi kwa mwaka 2025/26 yanatarajiwa kuiongezea Serikali jumla ya shilingi milioni 4,260,023.77 Marekebisho yanayopendekezwa yanahusu Sheria zifuatazo:

1. Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, SURA 148;
2. Sheria ya Kodi ya Mapato, SURA 332;
3. Sheria ya Ushuru wa Bidhaa, SURA 147;
4. Sheria ya Usimamizi wa Kodi, SURA 438;
5. Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa, SURA 290;
6. Sheria ya Bima, SURA 394;
7. Sheria ya Kudhibiti Uingizwaji wa Bidhaa Nchini, SURA 276;
8. Sheria ya Bajeti, SURA 439;
9. Sheria ya Fedha za Umma, SURA 348;
10. Sheria ya Usafirishaji Bidhaa Nje ya Nchi, SURA 196;
11. Sheria ya Usajili na Utambuzi wa Watu, SURA 36;

12. Sheria ya Tume ya Mipango, SURA 127;
13. Sheria ya Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyamapori, SURA 283;
14. Sheria ya Hifadhi za Taifa, SURA 282;
15. Sheria ya Msajili wa Hazina (Mamlaka na Majukumu), SURA 370;
16. Sheria ya Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro, SURA 284;
17. Sheria ya Madini, SURA 123;
18. Sheria ya Alama za Bidhaa, SURA 85;
19. Sheria ya Tume ya Ushindani, SURA 285;
20. Baraza la Taifa la Hifadhi na Usimamizi wa Mazingira (NEMC);
21. Sheria ya Uwekezaji na Maeneo Maalum ya Kiuchumi ya Mwaka 2024;
22. Kanuni za Sheria ya Usalama Barabarani za mwaka 2024;
23. Sheria ya Usimamizi wa Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki ya mwaka 2004;
24. Sheria ya Utoaji wa Leseni za Biashara, SURA 101;
25. Uanzishaji wa Vyanzo vya Mapato kwa Ajili ya Kudhibiti Maambukizi ya Ukimwi na Kugharamia Bima ya Afya kwa Wote;
26. Maboresho ya Ada na Tozo mbalimbali za Taasisi za Serikali pamoja na Utekelezaji wa Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Kufanya Biashara (Blueprint);

27. Marekebisho madogo madogo katika baadhi ya Sheria za Kodi na Sheria nyingine mbalimbali; na
28. Tarehe ya kuanza kutekeleza hatua mpya za kodi.

1. Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, SURA 148

140. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, SURA 148 kama ifuatavyo:

i. Kusamehe kodi ya ongezeko la thamani kwenye viuatilifu vinavyotambulika kwa HS Codes 3808.61.00, 3808.62.00 na 3808.69.00. Lengo la hatua hii ni kuwapa unafuu wakulima ya kupata dawa za kuua wadudu mashambani na hivyo kuongeza uzalishaji wa mazao nchini. Hatua hii pia inalenga kuendana na kanuni za usawa za utozaji kodi kwa kuwa viuatilifu vya aina nyingine vimesamehewa kodi hii;

ii. Kusamehe kodi ya ongezeko la thamani kwenye miamala ya ununuzi wa bima mtawanyo (re-insurance) inayofanywa baina ya kampuni za bima na zile za bima mtawanyo. Lengo la hatua hii ni kuongeza ushindani wa kampuni za ndani, kukuza Sekta ya Bima na kuhamasisha

matumizi ya bima katika kukabiliana na majanga nchini;

iii. Kutoza kodi ya ongezeko la thamani kwa kiwango cha asilimia 0 kwenye bidhaa za nguo zinazotengenezwa kwa kutumia pamba inayolimwa nchini kwa kipindi cha mwaka mmoja. Lengo la hatua hii ni kuleta unafuu kwa wakulima wa pamba na viwanda vinavyotengeneza nguo nchini hasa katika kipindi hiki cha mvutano wa kibiashara baina ya mataifa yaliyoendelea kutokana na nchi ya Marekani kutangaza mabadiliko mbalimbali ya kisera kwa lengo la kuinua uchumi wake;

iv. Kutoza kodi ya ongezeko la thamani kwa kiwango cha asilimia 0 kwenye mbolea inayozalishwa ndani ya nchi kwa kipindi cha miaka mitatu. Lengo la hatua hii ni kuleta unafuu kwa wakulima na walaji hasa katika kipindi hiki ambacho dunia imetoka kwenye mdororo wa kiuchumi duniani;

v. Kusamehe kodi ya ongezeko la thamani kwenye mafuta ya kula yanayozalishwa ndani ya nchi kwa kutumia mbegu zinazozalishwa nchini kwa muda wa mwaka mmoja. Hapo awali,

msamaha huu ulitolewa kwa kipindi cha mwaka mmoja kupitia Sheria ya Fedha ya mwaka 2024 na ukomo wake ni tarehe 30 Juni 2025. Lengo la hatua hii ni kuendelea kuleta unafuu wa bei ya mafuta ya kula nchini;

vi. Kufuta Msamaha wa kodi ya ongezeko la thamani unaotolewa kwenye ununuaji na uingizaji wa *gaming supply*. Hatua hii inalenga kuleta usawa katika utozaji wa kodi kwa kuwa michezo mingine kama vile mpira wa miguu ipo katika wigo wa utozaji wa kodi ya ongezeko la thamani. Hatua hii inatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 322,022.5;**

vii. Kuweka sharti la msamaha wa kodi ya ongezeko la thamani kwenye matairi ya trekta yanayotumika kwenye shughuli za kilimo yanayotambulika kwa HS Code 4011.70.00; *dam liners* zinazotambulika kwa *Heading* 39.20; *forks* (HS Code 8201.90.00); reki (HS Code 8201.30.00); na shoka (HS Code 8201.40.00) kutolewa baada ya kupata ridhaa ya Waziri mwenye dhamana ya masuala ya kilimo. Lengo la hatua hii ni kuleta unafuu kwenye sekta ya kilimo na kuhakikisha

msamaha unatumika kwa malengo yaliyokusudiwa;

viii. Kufuta msamaha wa kodi ya ongezeko la thamani kwenye lami (bitumen) zinazotambulika kwa HS Code 2713.20.00 na 2715.00.00. Lengo la hatua hii ni kuendana na azma ya Serikali ya kupunguza misamaha isiyo na tija ili kulinda mapato ya Serikali na kupunguza matumizi yanayohusiana na utoaji wa misamaha ya kodi (tax expenditure). Hatua hii inatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 85,606.2**;

ix. Kusamehe kodi ya ongezeko la thamani kwenye magazeti yanayozalishwa nchini pekee. Lengo la hatua hii ni kupunguza gharama za magazeti hayo na hivyo kuwezesha upatikanaji wa taarifa muhimu. Hatua hii inatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 1,274.4;**

x. Kusamehe kodi ya ongezeko la thamani kwenye gesi asilia inayouzwa kwenda kwenye vituo vya kushindilia gesi (Compressed Natural Gas Stations) kwa ajili ya matumizi ya magari. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwa wawekezaji, kuvutia uwekezaji wa vituo vya

kusambazia gesi asilia iliyosindikwa kwenye magari na kupunguza utegemezi wa mafuta na uzalishaji wa hewa ya ukaa;

xi. Kusamehe kodi ya ongezeko la thamani kwenye matanki na mitungi ya gesi ya kupikia zinazotambulika kwa HS Code 7311.00.10 pamoja na mitambo ya kuondoa hewa ukaa yenye HS Code 8417.80.00 inayotumika katika uzalishaji wa mikaa mbadala. Hatua hii inalenga kupunguza gharama za upatikanaji wa bidhaa hizi ili kuhamasisha matumizi ya nishati safi ya kupikia nchini. Hatua hii inatarajiwa **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 1,917.8;**

xii. Kufanya marekebisho kwenye kipengele cha 15 (8) cha Sehemu ya kwanza ya Jedwali la Misamaha ya Kodi ya ongezeko la thamani kwa kufuta neno *Liquified Petroleum and Natural gases* na kuweka neno *Liquified Petroleum Gas*. Lengo la hatua hii ni kuweka ufafanuzi na kutatua changamoto zilizopo katika utoaji wa msamaha husika na hivyo kufikia malengo yaliyokusudiwa. Aidha, tathmini iliyofanyika imebaini kuwa kutokana na ukuaji wa

teknolojia, neno *Liquified Petroleum and Natural gases* halitumiki katika sekta ya nishati;

xiii. Kufanya marekebisho kwenye kipengele cha 15 (9) cha Sehemu ya kwanza ya Jedwali la Misamaha ya Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa kufuta neno *Compressed Petroleum and Natural gases* na kuweka neno *Compressed Natural Gas for Motor vehicles* ili kuweka ufafanuzi na kutatua changamoto zilizopo katika utoaji wa msamaha husika na hivyo kufikia malengo yaliyokusudiwa. Tathmini iliyofanyika imebaini kuwa, kutokana na ukuaji wa teknolojia, neno *"Compressed Petroleum"* halitumiki katika sekta ya mafuta. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 132,436.3;**

xiv. Kufanya marekebisho kwenye kipengele cha 15 cha Sehemu ya Pili ya Jedwali la Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, SURA 148, kwa kufuta msamaha kwenye vifaa visivyo vya gesi asilia iliyoshindiliwa (CNG) kama vile *natural gas pipes, transportation and distribution pipes, natural gas metering equipment, gas receiving units, flare gas system, condensate tanks and leading facility, system piping and pipe rack* na

condensate stabilizer na badala yake kujumuisha katika kipengele husika msamaha wa CNG *Compressor* na CNG *metering equipment* ambavyo ni vifaa muhimu vinavyotumika katika vituo vya kujaza na kupima gesi asilia iliyoshindiliwa (CNG). Lengo la hatua hii ni kuhakikisha msamaha unawanufaisha wawekezaji wa vituo vya CNG na hivyo kuendana na ajenda ya Kimataifa kuhusu matumizi ya nishati safi;

xv. Kufanya marekebisho kwenye kipengele cha 15 (10) cha Sehemu ya kwanza ya Jedwali la Misamaha ya Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa kufuta neno *Compressed or Liquified gas cylinders for petroleum and natural gases for cooking* na kuweka neno *Liquified Petroleum Gas cylinders for cooking.* Hatua hii inalenga kuweka ufafanuzi kuhusu utofauti baina ya mitungi ya kuhifadhia gesi asilia iliyoshindiliwa (CNG) na mitungi ya gesi ya kupikia ya *Liquified Petroleum Gas* (LPG) ili kuendana na ajenda ya Kimataifa kuhusu matumizi ya nishati safi. Aidha, tathmini iliyofanyika imebaini kuwa, kutokana na ukuaji wa teknolojia, hakuna mitungi ya kuhifadhia gesi asilia iliyoshindiliwa kwa ajili ya kutumika kama nishati ya kupikia;

xvi. Kujumuisha masoko mtandao (online marketplace platform) na huduma za masoko za kimtandao (network marketing platform) kwenye wigo wa tafsiri ya neno wakala wa huduma za kimtandao (online intermediation services). Lengo la hatua hii kutanua wigo wa kodi kwa kuweka ufafanuzi utakaopelekea kutatua changamoto zilizopo katika utozaji na usimamizi wa kodi ambapo tafsiri iliyopo sasa haijumuishi huduma hizo katika utozaji kodi. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 116,073.4**;

xvii. Kujumuisha *Non-resident online payment services platform* zinazotumia miundombinu ya watoa huduma wengine kwenye wigo wa wakala wa fedha (online intermediation payment platform) na zinazotoa huduma hapa nchini kutokea nje. Lengo la hatua hii ni kuongeza wigo wa kodi;

xviii. Kutoza kiwango cha punguzo la kodi ya ongezeko la thamani cha asilimia 16 badala ya asilimia 18 kwenye ununuzi wa bidhaa pale ambapo malipo yake yatafanyika kwa njia ya mtandao (B2C) na mlaji atathibitisha kuwa ankara ya malipo iliyotolewa ina kiwango sahihi cha muamala uliofanyika. Hatua hii

inalenga kuhamasisha matumizi ya mifumo kwenye ufanyaji wa malipo, kupunguza matumizi ya fedha taslimu na kurahisisha usimamizi wa kodi kwa kuwezesha upatikanaji wa taarifa za miamala ya manunuzi. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 32,312.57;** na

xix. Kuanzisha utaratibu wa uwakala wa ukusanyaji wa kodi ya ongezeko la thamani (VAT) kwenye malipo yanayofanywa kwenda kwa muuzaji aliyesajiliwa kukusanya kodi hiyo. Kupitia utaratibu huo, Taasisi/Mlipakodi/Sekta zifuatazo zitakuwa wakala na watapaswa kukusanya asilimia 3 ya kodi la ongezeko la thamani na kuiwasilisha TRA: Wizara yenye dhamana ya masuala ya fedha; Taasisi za Serikali zinazokusanya mapato na kutumia bila kuwasilisha Mfuko Mkuu wa Serikali; pamoja na walipakodi waliosajiliwa kukusanya VAT kama itakavyobainishwa kwenye Kanuni za Uwakala wa Kukusanya VAT. Lengo la hatua hii ni kuongeza ufanisi katika ukusanyaji wa mapato yanayotokana na kodi ya ongezeko la thamani. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 210,646.7.**

Hatua hizi za Kodi ya ongezeko la thamani kwa ujumla wake zinatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 833,829.13.**

2. Sheria ya Kodi ya Mapato, SURA 332

141. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Kodi ya Mapato, SURA 332 kama ifuatavyo:

i. Kuweka unafuu wa kutoza kodi ya mapato kwa kundi la pikipiki ya miguu miwili, pikipiki ya miguu mitatu (Bajaji) na magari ya kubeba mizigo yenye uzito usiozidi Kilogramu 500 ikiwemo *Guta* kwa kuweka utaratibu mpya wa kukadiria kodi ya mapato kwenye vyombo hivyo kama ilivyoanishwa kwenye **Jedwali Na 1.** Maboresho ya viwango vya kodi elekezi yanalenga kuweka unafuu wa kodi kwa kundi husika na hivyo kurahisisha utekelezaji wa sheria;

Jedwali Na. 1. Utaratibu wa kukadiria kodi ya mapato unaopendekezwa kwa wasafirishaji wa Abiria na Mizigo kwa kutumia viwango elekezi vya kodi kwa kila Chombo

a) Daraja A: Magari ya Abiria

Utaratibu wa Sasa			**Utaratibu Unaopendekezwa**	
SN	**Idadi ya Abiria**	**Kiwango**	**Idadi ya Abiria**	**Kiwango**
1.	Hakuna	Hakuna	Abiria wasiozidi 5	120,000
2.	Abiria wasiozidi 15	250,000	Abiria 5 hadi 15	250,000

b)Daraja C: Magari ya Mizigo

Utaratibu wa Sasa			Utaratibu Unaopendekezwa	
SN	**Uwezo wa Gari (Tani)**	**Kiwango**	**Uwezo wa Gari (Tani)**	**Kiwango**
1.	Hakuna	Hakuna	Uzito usiozidi Kg 500	120,000
2.	Uzito usiozidi tani 1	250,000	Uzito Kg 500 na usiozidi tani 1	250,000

c)Daraja D: Magari Binafsi ya Kukodisha

Utaratibu wa Sasa			Utaratibu Unaopendekezwa	
SN	**Aina ya Chombo**	**Kiwango**	**Aina ya Chombo**	**Kiwango**
1.	Pikipiki ya Miguu miwili	65,000	Pikipiki ya Miguu miwili	Hakuna
2.	Pikipiki ya Miguu Mitatu	120,000	Pikipiki ya Miguu Mitatu	Hakuna

ii. Kufanya marekebisho kwenye kifungu cha 12 cha Sheria ya Kodi ya Mapato, SURA 332 ili kujumuisha faida ambayo haijagawanywa kwa wanahisa (retained earnings) kwenye tafsiri ya neno mtaji (equity). Lengo la hatua hii ni kuchochea uingizaji wa mitaji katika shughuli za uchumi;

iii. Kutoza kodi ya zuio kwa kiwango cha asilimia 10 kwenye faida ambayo haijagawanywa kwa wanahisa baada ya miezi sita. Lengo la hatua hiyo ni kuongeza wigo wa kodi na mapato ya Serikali. Hatua hii inatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 130,624;**

iv. Kutoza kodi ya mapato kwa kiwango cha asilimia 3.5 kwenye mapato yanayotokana na uuzaji wa mazao ya misitu. Kiwango cha kodi husika kitalipwa kwa awamu moja (Single Installment Tax) kwa kila thamani ya mzigo. Lengo la hatua hii ni kuendelea kurasimisha sekta ya misitu, kuhakikisha uvunaji endelevu wa mazao hayo na kuongeza wigo wa kodi. Hatua hii inatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 111,567.5;**

v. Kutoza kodi ya zuio kwa kiwango cha asilimia 2 kwenye malipo yanayotokana na ununuzi wa chumvi ghafi kwa wamiliki wa Leseni ya Uchimbaji Mdogo wa Madini (Primary Mining Licence) au Wachimbaji Wadogo wa Madini (Artisanal Miners). Hatua hii inalenga kutatua changamoto zilizopo kwenye ukusanyaji kodi katika sekta hiyo kwa kuweka utaratibu maalum wa utozaji kodi kwa wazalishaji hao. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 4,151.3;**

vi. Kutoza kodi ya zuio kwa kiwango cha asilimia 10 kwenye malipo ya kamisheni inayotokana na matangazo ya michezo ya kubahatisha. Kodi hii itakuwa ni kodi ya mwisho (final). Lengo la hatua hii ni kuendana na kanuni za usawa za utozaji kodi na kupanua wigo wa kodi. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 6,787.2;**

vii. Kuongeza kiwango cha kodi ya zuio kwenye malipo ya bima na bima mtawanyo (insurance and re-insurance premium) yanayofanywa kwa kampuni za nje (non-resident) kutoka asilimia 5 hadi asilimia 10. Kiwango cha sasa hakijabadilishwa kwa takriban miaka 13 na

hakiendani na hali ya uchumi iliyobadilika ndani ya miaka hiyo. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 178,988.6;**

viii. Kuongeza kiwango cha kodi ya zuio kwenye malipo ya huduma za kitaalamu na kiusimamizi zinazotolewa kwenye sekta ya uziduaji (extractive sector) kutoka asilimia 5 hadi asilimia 10. Lengo la hatua hii ni kupanua wigo wa kodi na kuendana na mabadiliko ya hali ya uchumi duniani kwa kuwa kiwango cha sasa hakijabadilishwa kwa muda mrefu. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 7,427.7;**

ix. Kuongeza kiwango cha kodi ya mapato mbadala (Alternative Minimum Tax) inayolipwa na Makampuni yanayotengeneza hasara kwa kipindi cha miaka mitatu mfululizo kutoka asilimia 0.5 hadi asilimia 1. Lengo la hatua hii ni kuongeza mapato ya Serikali na kudhibiti uepaji wa kodi. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 222,583.8;**

x. Kupunguza ukomo wa hasara ya miaka ya nyuma inayoruhusiwa kupunguzwa wakati wa

ukokotoaji wa kodi ya mapato kwa wafanyabiashara katika sekta ya madini, petroli, mafuta na gesi wanaojiendesha kwa hasara kutoka asilimia 70 hadi asilimia 60. Lengo la hatua hii ni kuiwezesha Serikali kukusanya mapato mapema kutoka kwenye sekta husika. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 123,610;** na

xi. Kufuta msamaha wa kodi ya mapato unaotolewa kwa kipindi cha miaka 10 ya mwanzo kwa wawekezaji waliosajiliwa katika Maeneo Maalum ya Kiuchumi (EPZ na SEZ) pale bidhaa zilizozalishwa na huduma zinazotoka katika maeneo hayo zinapouzwa katika soko la ndani ya nchi. Marekebisho haya yanaenda sambamba na kufuta vipengele vinavyobainisha msamaha husika kwenye sheria zinazosimamia wawekezaji hao. Lengo la hatua hii ni kuendana na azma ya Serikali ya kupunguza misamaha ya kodi kwa lengo la kulinda mapato ya Serikali na kupunguza matumizi yanayohusiana na utoaji wa misamaha ya kodi (tax expenditure). Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 75,944.4.**

Hatua hizi za kodi ya mapato kwa ujumla wake zinatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 861,684.5.**

3. Sheria ya Ushuru wa Bidhaa, SURA 147

142. **Mheshimiwa Spika,** kwa mujibu wa Sheria ya Ushuru wa Bidhaa kifungu cha 124(2), marekebisho ya viwango maalum vya ushuru wa bidhaa (specific duty rates) kwa bidhaa zote zisizo za petroli yanaweza kufanyika kila mwaka ili kuviwianisha na mfumuko wa bei na viashiria vingine vya uchumi jumla.

143. **Mheshimiwa Spika,** ili kuiwezesha nchi kuwa na sera za kodi zinazotabirika na kuweka mazingira bora ya uwekezaji, Serikali ilianzisha utaratibu wa kurekebisha viwango vya ushuru wa bidhaa kila baada ya miaka mitatu (3) kuanzia mwaka wa fedha 2023/24. Aidha, napendekeza pia kufanya marekebisho kwa bidhaa nyingine kama ifuatavyo: -

i. Kufuta ada ya leseni ya kiasi cha shilingi 300,000 inayotozwa kwa wazalishaji na waingizaji wa bidhaa zinazotozwa ushuru wa bidhaa. Hatua hii inalenga kuwapa unafuu

wazalishaji na waingizaji wa bidhaa hizo nchini hivyo kuendana na azma ya Serikali ya kupunguza gharama za ufanyaji biashara na kuvutia uwekezaji. Hatua hii inatarajiwa **kupunguza** mapato ya Serikali kwa shilingi **milioni 1,517.1;**

ii. Kupunguza kiwango cha ushuru wa bidhaa kwenye *Un-denatured Ethyl Alcohol* yenye kilevi cha asilimia 80 au zaidi inayotoka nje ya nchi kutoka shilingi 7,000 hadi shilingi 5,000 kwa kila lita na kutoka shilingi 5,000 hadi shilingi 4,000 kwa kila lita ya *Un-denatured Ethyl Alcohol* yenye kilevi cha asilimia 80 au zaidi inayozalishwa ndani ya nchi. Bidhaa hiyo inatambulika kwa HS Code 2207.10.00. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu katika ulipaji wa ushuru wa bidhaa wa awali kwa viwanda na kuendelea kulinda viwanda vya ndani. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 38.4;**

iii. Kupunguza kiwango cha ushuru wa bidhaa kwenye vinywaji vya kuongeza nguvu (energy drinks) vinavyozalishwa ndani ya nchi kutoka shilingi 561 kwa kila lita hadi shilingi 134.2 kwa kila lita. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwa wazalishaji wa ndani, kuongeza

ushindani na kuchochea uwekezaji nchini. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 170.2;**

iv. Kutoza ushuru wa bidhaa kwa kiwango cha Shilingi 50 kwa kilo ya *crisps* zinazozalishwa nchini, na shilingi 100 kwa kilo ya *crisps* zinazoingizwa kutoka nje ya nchi. Bidhaa hizo zinatambulika kwa HS Codes 1905.90.90, 2005.20.00 na 2008.99.00. Lengo la hatua hii ni kupunguza athari za kiafya ikiwemo ongezeko la uzito (obesity) zinazotokana na matumizi ya bidhaa hizo pamoja na kuongeza mapato ya Serikali. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 6,475;**

v. Kutoza ushuru wa bidhaa kwa kiwango cha asilimia 5 kwenye aisikrimu (ice cream) zinazotengezwa nchini kwa kutumia kakao au malighafi nyingine, na asilimia 10 kwa zile zinazoingizwa kutoka nje ya nchi. Bidhaa hizo zinatambulika kwa HS Code 2105.00.00. Lengo la hatua hii ni kupunguza athari za kiafya zinazotokana na matumizi ya bidhaa hizi, kuongeza mapato ya Serikali, na kulinda wazalishaji wa ndani. Hatua hii inatarajia

kuongeza mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 119,465.5;**

vi. Kutoza ushuru wa bidhaa kwa kiwango cha asilimia 5 kwa soseji na bidhaa zingine zinazofanana na hizo zinazozalishwa nchini, na asilimia 10 kwa zile zinazoingizwa kutoka nje ya nchi. Bidhaa hizo zinatambulika kwa HS Code 1601.00.00. Lengo la hatua hii ni kuongeza mapato ya Serikali, kuvutia uwekezaji nchini na kulinda wazalishaji wa ndani. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 2,413.9;**

vii. Kutoza ushuru wa bidhaa kwa kiwango cha asilimia 10 kwenye sabuni zinazoingizwa kutoka nje ya nchi zinazotambulika kwa HS Codes 3401.11.00, 3401.19.00, 3402.50.00 na 3402.90.00. Lengo la hatua hii ni kulinda wazalishaji wa ndani na kuongeza ajira. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 143,395.8;**

viii. Kutoza ushuru wa bidhaa kwa kiwango cha shilingi 400 kwa kila kilo ya viberiti vinavyoingizwa nchini vinavyotambulika kwa *Heading* 36.05. Lengo la hatua hii ni kulinda

viwanda vya ndani vinavyozalisha viberiti na kuchochea uwekezaji ndani ya nchi. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 6,399.8;**

ix. Kutoza ushuru wa bidhaa kwa kiwango cha asilimia 10 kwenye vito bandia (imitation jewellery) vinavyotengenezwa au vinavyoingizwa kutoka nje ya nchi vinavyotambulika kwa Heading 71.17. Lengo la hatua hii ni kuongeza wigo wa kodi na mapato ya Serikali kwa ajili ya utekelezaji wa shughuli mbalimbali. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 5,676.6**;

x. Kutoza ushuru wa bidhaa kwa kiwango cha shilingi 500 kwa kila kilo ya siagi/majarini (margarine) inayoingizwa nchini inayotambulika kwa *Heading* 15.17. Lengo la hatua hii ni kulinda wazalishaji wa ndani wa siagi ya karanga (peanut butter) kwa kuwa bidhaa hiyo hutumika kama mbadala wa majarini. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 38,442.6;**

xi. Kutoza ushuru wa bidhaa kwa kiwango cha asilimia 20 kwenye vifaa vya jikoni

vilivyotumika (used tableware, kitchenware and other related products) vinavyoingizwa nchini. Vifaa hivyo vinavyotengenezwa kwa kutumia malighafi kama plastiki, mbao, chuma, shaba na aluminium vinatambulika kwa HS Codes zifuatavyo: HS Codes 3924.10.00; 3924.90.00; *Heading* 44.19; HS Codes 7323.91.00, 7323.92.00, 7323.93.00, 7323.94.00 na 7323.99.00; HS Code 7418.10.00; HS Codes 7615.10.10 na 7615.10.90; na vile vinavyotengenezwa kwa malighafi nyingine vinavyotambulika kwa *Heading* 82.15. Lengo la hatua hii ni kuongeza wigo wa kodi na kupunguza madhara ya kiafya na athari za kimazingira zinazotokana na matumizi ya bidhaa ya aina hizo. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 9,042.5;**

xii. Kutoza ushuru wa bidhaa kwa kiwango cha asilimia 25 kwenye baruti (fireworks) zinazozalishwa nchini na zinazoingizwa kutoka nje ya nchi zinazotambulika kwa HS Code 3604.10.00. Lengo la hatua hili ni kupunguza athari za kimazingira ikiwemo uchafuzi wa hali ya hewa zinazotokana na matumizi ya baruti hizo wakati wa sherehe mbalimbali. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 8,375.3;**

xiii. Kutoza ushuru wa bidhaa kwa kiwango cha asilimia 30 kwenye vifaa vya sigara za kielektroniki (parts of electronic cigarettes) vinavyotambulika kwa HS Code 8543.90.00 na vimiminika vya sigara za kielektroniki (Electronic Cigarettes consumable liquids) vinavyotambulika kwa HS Code *2404.12.00.* Lengo la hatua hii ni kupunguza athari zinazotokana na matumizi ya bidhaa hizo na kuongeza wigo wa kodi. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 3,322.2;**

xiv. Kutoza ushuru kwa kiwango cha shilingi 22,000 (takriban dola za Marekani 8) kwa kila tani ya hewa ukaa inayozalishwa kwenye makaa ya mawe na gesi asilia. Lengo la hatua hii ni kudhibiti athari za kimazingira zinazotokana na matumizi ya nishati hizi pamoja na kuongeza mapato ya Serikali. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni** 374,159;

xv. Kuongeza kiwango cha ushuru wa bidhaa kwenye malipo ya kutazama vipindi maalum vya televisheni (pay per view) kutoka asilimia 5 hadi asilimia 10. Lengo la hatua hii ni

kuongeza mapato ya Serikali. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato kwa kiasi cha shilingi **milioni 113,376.8;**

xvi. Kuongeza kiwango cha ushuru wa bidhaa kwenye samani (furniture) zinazoingizwa nchini zinazotambulika kwa *Heading* 94.03 kutoka asilimia 20 kwenda asilimia 30. Lengo la hatua hii ni kulinda watengenezaji wa samani nchini na kuvutia uwekezaji nchini ili kuendelea kukuza sekta zinazofungamana na uzalishaji husika. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 5,814**;

xvii. Kuongeza kiwango cha ushuru wa bidhaa kwenye gesi asilia kutoka shilingi 0.45 kwa kila futi za ujazo (cubic feet) hadi shilingi 0.55 kwa kila futi za ujazo. Lengo la hatua hii ni kulinda thamani ya fedha kwa kuwa kiwango cha sasa hakijabadilishwa kwa takriban miaka 8 na hakiendani na hali ya uchumi katika kipindi hicho. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 14,927.8**;

xviii. Kujumuisha watoa huduma za uhamishaji wa fedha (money transfer) na mifumo ya malipo

ambao siyo Taasisi za Kifedha au watoa huduma za mawasiliano (telecommunication operators) kwenye wigo wa utozaji wa ushuru wa bidhaa kwa kiwango cha asilimia 10. Lengo la hatua hii ni kuongeza wigo wa kodi na kuendana na kanuni za usawa za utozaji kodi. Hatua hii inatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 220,055.7**;

xix. Kujumuisha wazalishaji wa mvinyo unaotambulika kwa *Heading* 22.05 kwenye wigo wa watumiaji wa *ethanol* wanaotumia utaratibu wa kujirejeshea (offset) ushuru wa bidhaa uliolipwa wakati wa ununuzi wa malighafi hiyo inayotumika kwenye uzalishaji. Lengo la hatua hii ni kuendana na kanuni za usawa za utozaji kodi kwa kuwa wazalishaji wengine wa mvinyo unaotambulika kwa *Heading* 22.08 na 22.04 wanatumia utaratibu huo; na

xx. Kuweka msamaha wa ushuru wa bidhaa kwenye *Un-denatured Ethyl Alcohol* inayotumika kwa matumizi mengine yasiyohusu uzalishaji wa vilevi mathalani uzalishaji wa ladha za vyakula (Food Flavors) kama vile cocoa, vanila, na kahawa. Bidhaa

hiyo inatambulika kwa HS Code 2207.10.00. Msamaha husika utatolewa baada ya kupata ridhaa ya Waziri mwenye dhamana ya masuala husika ili kuhakikisha msamaha unatumika kama ilivyokusudiwa na si vinginevyo. Lengo la hatua hii ni kupunguza gharama za uzalishaji, kuongeza ushindani wa viwanda hivyo, pamoja na kuongeza fedha za kigeni kwa kuwa bidhaa husika kwa kiasi kikubwa zinauzwa nje ya nchi. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 180.**

Hatua hizi za ushuru wa bidhaa kwa ujumla wake zinatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 1,069,436.8.**

4. Sheria ya Usimamizi wa Kodi, SURA 438

144. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Usimamizi wa Kodi, SURA 438 kama ifuatavyo:-

i. Kuweka sharti la mifumo au programu za kihasibu zinazotumika katika utoaji wa risiti za kielektroniki kuunganishwa na mifumo ya Mamlaka ya Mapato Tanzania ya usimamizi wa kodi. Lengo la hatua hii ni kuwezesha upatikanaji wa taarifa, kupunguza gharama za

uwajibikaji na kurahisisha usimamizi wa kodi; na

ii. Kuweka sharti la maombi ya kuruhusiwa kutolipa kiasi cha kodi ambacho hakipo kwenye pingamizi au moja ya tatu ya kodi iliyokadiriwa kutegemeana na kiasi kitakachokuwa kikubwa, kuwasilishwa ndani ya siku kumi na tano tangu tarehe ya kupokea maamuzi ya Kamishna Mkuu wa TRA (tax decision). Lengo la hatua hii ni kumpa mlipakodi muda wa kutosha wa kufanya maombi husika na hivyo kutimiza haki yake ya kuwasilisha pingamizi la kodi (tax objection).

Hatua za Usimamizi wa Kodi kwa ujumla wake zinatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 430,055.54.**

5. Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa, SURA 290.

145. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa, SURA 290 kama ifuatavyo:

i. Kupunguza tozo ya ushuru wa huduma (service levy) kutoka utaratibu wa sasa wa kutoza kiwango kisichozidi asilimia 0.3 ya pato ghafi kwenda kiwango mfuto cha asilimia 0.25 ya pato ghafi. Lengo la hatua hii ni kupunguza gharama za ufanyaji biashara na uwekezaji nchini pamoja na kuendana na masharti ya Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara (MKUMBI). Aidha kiwango pendekezwa kinalenga pia kuondoa changamoto ya utozaji kiwango tofauti wa tozo husika katika Halmashauri. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 95,412**;

ii. Kupunguza kiwango cha ada ya ushuru wa hoteli (hotel levy) kutoka asilimia 10 hadi asilimia 2. Lengo la hatua hii ni kupunguza gharama za ufanyaji biashara na uwekezaji nchini. Hatua hii inatarajiwa **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 9,779.3;** na

iii. Kufuta ada za upakiaji (loading) na upakuaji (offloading) zinazotozwa na Mamlaka za Serikali za Mitaa zinazohusiana na usafirishaji wa mizigo. Lengo la hatua hii ni kupunguza

gharama za ufanyaji biashara na uwekezaji nchini ili kuendana na masharti ya Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara nchini (MKUMBI).

Hatua hizi kwa ujumla wake zinatarajiwa **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 105,191.3.**

6. Sheria ya Bima, SURA 394

146. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Bima, SURA 394 ili kuanzisha bima ya usafiri kwa wageni wanaoingia hapa nchini kwa kiwango cha dola za Marekani 44 kama ilivyo kwa upande wa Zanzibar. Bima hii ni kwa ajili ya dharura za kiafya zinazohusiana na safari kwa wageni wanapokuwa hapa nchini, kupotea kwa mizigo ya wageni, kugharamia wageni wanapoondoshwa kwa lazima au ikitokea hatari yenye kulazimu uondoshwaji. Bima hii itakuwa na ukomo wa hadi siku 92 kwa mgeni ndani ya muda huo na haitahusisha raia wa EAC na SADC. Utaratibu huu utakuwa wa ubia kati ya sekta binafsi na Serikali ikiwakilishwa na Shirika la Bima la Taifa, ambapo mgawanyo wa mapato

utabainishwa ili kuweka ufanisi katika uendeshaji wake.

7. Sheria ya Kudhibiti Uingizwaji wa Bidhaa Nchini, SURA 276

147. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Kudhibiti Uingizwaji wa Bidhaa Nchini, Sura 276 kwa baadhi ya bidhaa zinazoingizwa nchini kama ifuatavyo:

i. Kutoza tozo ya maendeleo ya viwanda kwa kiwango cha asilimia 10 kwenye vifaa vya plastiki vinavyotumika majumbani (kitchenware, tableware and other household articles of plastics) vinavyoingizwa nchini vinavyotambulika kwa *Heading* 39.24. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shillingi **milioni 7,605.2;**

ii. Kutoza tozo ya maendeleo ya viwanda kwa kiwango cha asilimia 10 kwenye vichwa vya trela vinavyoingizwa nchini vinavyotambulika kwa HS Codes 8701.21.90, 8701.22.90, 8701.23.90, 8701.24.90 na 8701.29.90. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shillingi **milioni 99,920.2;**

iii. Kutoza tozo ya maendeleo ya viwanda kwa kiwango cha asilimia 10 kwenye hema za mbao, chuma na nyinginezo (prefabricated building) vinavyoingizwa nchini na kutambulika kwa HS Codes 9406.10.90, 9406.20.90, na 9406.90.90. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shillingi **milioni 4,735.3;**

iv. Kutoza tozo ya maendeleo ya viwanda kwa kiwango cha asilimia 10 kwenye nondo (bars and rods) zinazotambulika kwa HS Codes 7214.10.00; 7214.20.00; 7214.30.00; 7214.91.00; 7214.99.00; 7213.10.00; 7213.20.00; na 7213.99.00. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shillingi **milioni 34,604.2;**

v. Kutoza tozo ya maendeleo ya viwanda kwa kiwango cha asilimia 5 kwenye misumari (nails) inayoingizwa nchini inayotambulika kwa HS Code 7317.00.00. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shillingi **milioni 4,193.8;**

vi. Kutoza tozo ya maendeleo ya viwanda kwa kiwango cha asilimia 10 kwenye samani (furnitures) zinazoingizwa nchini

zinazotambulika kwa *Heading* 94.03. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shillingi **milioni 4,880.7;**

vii. Kutoza tozo ya maendeleo ya viwanda kwa kiwango cha asilimia 15 kwenye mabati (flat rolled products) zinazotambulika kwa HS Codes 7209.16.00; 7209.17.00; 7209.18.00; 7209.25.00; 7209.26.00; 7209.27.00; 7209.28.00; 7209.90.00; 7210.30.00; 7210.41.00; 7210.49.00; 7210.61.00; 7210.69.00; 7210.70.00; 7210.90.00; 7211.23.00; 7211.90.00; 7212.20.00; 7212.30.00; 7212.40.00; 7212.50.00; 7212.60.00; 7225.50.00; 7225.91.00; 7225.92.00; 7225.99.00; 7226.92.00; na 7226.99.00. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shillingi **milioni 67,303.9.**

viii. Kutoza tozo ya maendeleo ya viwanda kwa kiwango cha asilimia 10 kwenye vioo vinavyotambulika kwa *HS Codes* 7003.12.00; 7003.19.00; 7003.20.00; 7003.30.00; 7004.20.00; 7004.90.00; 7005.10.00; 7005.21.00; 7005.29.00; 7005.30.00; 7006.00.00; 7007.11.00; 7007.19.00; 7007.21.00; 7007.29.00; 7008.00.00;

7009.91.00; na 7009.92.00. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shillingi **milioni 4,726.9;**

ix. Kutoza tozo ya maendeleo ya viwanda kwa kiwango cha asilimia 10 au shilingi 4500 kwa kila mita ya mraba kutegemeana na kiwango kitakachokuwa kikubwa kwenye marumaru (ceramic tiles) vinavyotambulika kwa HS Code 6907.21.00; 6907.22.00; 6907.23.00; 6907.30.00; na 6907.40.00. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shillingi **milioni 49,663.2;**

x. Kuondoa klinka inayotambulika kwa HS Code 2523.10.00 kwenye wigo wa bidhaa zinazotozwa tozo ya maendeleo ya viwanda kwa kiwango cha asilimia 10. Hatua hii inalenga kupunguza gharama kwa viwanda (non-integrated industries) vinavyoagiza bidhaa hiyo kutoka nje ya nchi kwa ajili ya uzalishaji wa saruji nchini; na

xi. Kufuta sharti la kutotoza tozo ya maendeleo ya viwanda kwenye bidhaa zinazozalishwa katika nchi wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC Partners States) ambazo zinakidhi vigezo vya uasili (Rules of Origins).

Lengo la hatua hiyo ni kulinda viwanda vya ndani, kuchochea ushindani na kuongeza mapato ya Serikali.

Lengo la hatua hizi ni kuvutia uwekezaji nchini, kuchochea mauzo nje ya nchi na kulinda uzalishaji wa ndani kwa kuwa bidhaa husika zinazalishwa kwa wingi nchini. Aidha, mapato yatakayotokana na vyanzo husika yatatumika katika kuendeleza ujenzi wa miundombinu ya msingi katika kongani za viwanda kwa lengo la kuvutia uwekezaji nchini. Hatua hizi kwa pamoja zinatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shillingi **milioni 277,603.4.**

8. **Sheria ya Bajeti, SURA 439 na Sheria ya Fedha za Umma, SURA 348**

148. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Bajeti, SURA 439 na Sheria ya Fedha za Umma, SURA 348 ili kuweka sharti la Waziri mwenye dhamana na masuala ya fedha kushirikishwa na Wizara, Taasisi za Serikali, Wakala au Mamlaka za Serikali kabla ya kuanzisha tozo au ada mpya, wakati wa kuanza kutoza au wakati wa kufanya mabadiliko yoyote ya viwango vya ada na tozo mbalimbali. Lengo la hatua hii ni

kuiwezesha Wizara ya Fedha kutekeleza majukumu yake ya usimamizi wa mapato ya Serikali ikiwemo kufanya tathmini ya athari za viwango vinavyopendekezwa, kutafuta mbadala wa makadirio ya mapato yaliyokusudiwa hususan pale ambapo viwango vinapungua na kuratibu utoaji wa taarifa za kuishauri Serikali au Mamlaka za juu kuhusu mwenendo wa viwango vinavyotozwa nchini. Hatua hii inatokana na utozaji wa baadhi ya ada na tozo kuanzishwa bila kuwa na ridhaa ya Wizara ya Fedha na hivyo kuleta mwingiliano wa utozaji na vyanzo ambavyo baadhi tayari vinatozwa na Serikali Kuu.

9. Sheria ya Fedha za Umma, SURA 348

149. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho katika Kifungu cha 12(3) cha Sheria ya Fedha za Umma, SURA 348 kama ifuatavyo:

i. Kuweka viwango tofauti kwa Wakala wa Serikali, Mashirika na Taasisi za Umma ya kuchangia kati ya asilimia 15 hadi asilimia 60 ya mapato ghafi katika Mfuko Mkuu wa Serikali kila mwezi badala ya utaratibu uliopo

sasa wa kiwango mfuto cha asilimia 15 ya mapato ghafi kila robo mwaka; na

ii. Kurekebisha kifungu cha 30 cha Sheria ya Fedha za Umma, SURA 348 kama ifuatavyo:
   a) Kuweka sharti la maandalizi ya hesabu za majumuisho kwa kutumia hesabu za taasisi za umma zilizokaguliwa. Lengo la hatua hii ni kuimarisha uaminifu na utegemezi wa hesabu katika kufanya maamuzi ya Serikali;
   b) Kupunguza muda unaotumiwa na Maafisa Masuuli kuandaa hesabu kutoka miezi mitatu baada ya kuisha mwaka wa fedha hadi miezi miwili; na
   c) Kuweka bayana sharti kwa Maafisa Masuuli kuandaa hesabu kwa kutumia Viwango vya Kimataifa vya Uhasibu (International Public Sector Accounting Standards - IPSAS) katika sekta ya umma na ridhaa ya Mhasibu Mkuu wa Serikali kutumia Viwango vya Kimataifa vya Kihasibu (International Financial Reporting Standards – IFRS) iwapo kuna ulazima wa kutumia viwango hivyo.

10. Sheria ya Usafirishaji Bidhaa Nje ya Nchi, SURA 196

150. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Usafirishaji Bidhaa Nje ya Nchi, SURA 196 ili kutoza tozo ya usafirishaji wa bidhaa kwenda nje ya nchi kwa kiwango cha asilimia 30 au shilingi 150 kwa kila kilo moja kutegemeana na kiwango kitakachokuwa kikubwa kwenye vinia inayotambulika kwa Heading 44.08. Lengo la hatua hii ni kulinda wazalishaji wa ndani wa bidhaa za mbao. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi milioni **82,722.6**.

11. Sheria ya Usajili na Utambuzi wa Watu, SURA 36

151. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Usajili na Utambuzi wa Watu, SURA 36 ili kusamehe Mamlaka ya Serikali za Mitaa, Wizara, Idara, Wakala na Taasisi za Serikali zinazowasilisha mapato yake yote Mfuko Mkuu wa Serikali kulipa ada ya matumizi ya taarifa za utambuzi zilizo chini ya Mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa (NIDA). Lengo la hatua hii ni kupunguza gharama za kiutendaji na kuhimiza matumizi ya taarifa husika.

12. Sheria ya Tume ya Mipango, SURA 127

152. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho ya Sheria ya Tume ya Mipango, SURA 127 ili kuweka masharti mbalimbali ya kufanya tathmini ya miradi ya uwekezaji wa umma katika miradi kabla ya kuidhinisha kama itakavyobainishwa kwenye kanuni. Lengo la hatua hii ni kuweka uwazi katika ufanyaji wa tathmini hizo na kuwezesha kuweka mikakati itakayosaidia katika kuhimili athari za miradi hiyo.

13. Sheria ya Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyamapori, SURA 283

153. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyamapori, SURA 283 kama ifuatavyo:-

i. Mapato yatokanayo na ada za kuwinda wanyama muhimu kama ilivyoainishwa katika kanuni za uwindaji wa kitalii kuhusiana na shughuli za uwindaji wa kitalii katika Mapori ya Akiba yatagawanywa kama ifuatavyo:
   a. Asilimia 0 itapelekwa Jumuiya ya Hifadhi za Wanyamapori (WMA);
   b. Asilimia 6.25 itapelekwa katika Halmashauri za wilaya husika;

c. Asilimia 0 itapelekwa kwenye Halmashauri za vijiji vinavyopakana na kitalu cha uwindaji husika; na
d. Asilimia 93.75 itapelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali (Consolidated Fund).

ii. Michango inayotolewa na kampuni za uwindaji wa kitalii zinazomiliki vitalu katika Mapori ya Akiba kwa ajili ya miradi ya maendeleo ya jamii yatagawanywa kama ifuatavyo:
   a. Asilimia 0 itapelekwa Jumuiya ya Hifadhi za Wanyamapori (WMA);
   b. Asilimia 0 itapelekwa katika Halmashauri za wilaya husika;
   c. Asilimia 100 itapelekwa kwa halmashauri za vijiji vinavyopakana na kitalu cha uwindaji husika; na
   d. Asilimia 0 itapelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali (Consolidated Fund).

iii. Mapato yatokanayo na shughuli za utalii wa picha katika Mapori Tengefu yatagawanywa kama ifuatavyo:
   a. Asilimia 0 itapelekwa Jumuiya ya Hifadhi za Wanyamapori (WMA);
   b. Asilimia 15 itapelekwa katika halmashauri za wilaya husika;

c. Asilimia 15 itapelekwa kwa halmashauri za vijiji vinavyopakana na eneo ambapo shughuli za utalii wa picha zinafanyika; na
d. Asilimia 70 itapelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali (Consolidated Fund).

iv. Mapato yatokanayo na ada za kuwinda wanyama muhimu kama ilivyoainishwa katika kanuni za uwindaji wa kitalii kuhusiana na shughuli za uwindaji wa kitalii katika Mapori Tengefu yatagawanywa kama ifuatavyo:
a. Asilimia 0 itapelekwa Jumuiya ya Hifadhi za Wanyamapori (WMA);
b. Asilimia 18.75 itapelekwa katika halmashauri za wilaya husika;
c. Asilimia 0 itapelekwa kwa halmashauri za vijiji vinavyopakana na kitalu cha uwindaji husika; na
d. Asilimia 81.25 itapelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali (Consolidated Fund).

v. Michango inayotolewa na kampuni za uwindaji wa kitalii zinazomiliki vitalu vya uwindaji wa kitalii katika Mapori ya Tengefu kwa ajili ya miradi ya maendeleo ya jamii itagawiwa kama ifuatavyo:
a. Asilimia 0 itapelekwa Jumuiya ya Hifadhi za Wanyamapori (WMA);

b. Asilimia 0 itapelekwa katika halmashauri za wilaya husika;
c. Asilimia 100 itapelekwa kwa halmashauri za vijiji vinavyopakana na kitalu cha uwindaji husika; na
d. Asilimia 0 itapelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali (Consolidated Fund).

vi. Mapato yatokanayo na shughuli za utalii wa picha katika Maeneo ya Wazi kitagawiwa kama ifuatavyo:
a. Asilimia 0 itapelekwa Jumuiya ya Hifadhi za Wanyamapori (WMA);
b. Asilimia 15 itapelekwa katika halmashauri za wilaya husika;
c. Asilimia 60 itapelekwa kwa halmashauri za vijiji vinavyopakana na eneo ambapo shughuli za utalii wa picha zinafanyika; na
d. Asilimia 25 itapelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali (Consolidated Fund).

vii. Mapato yatokanayo na ada za uwindaji wa wanyama muhimu kama ilivyoainishwa katika kanuni za uwindanji wa kitalii kuhusiana na shughuli za uwindaji wa kitalii katika Maeneo ya Wazi yatagawiwa kama ifuatavyo:
a. Asilimia 0 itapelekwa Jumuiya ya Hifadhi za Wanyamapori (WMA);

b. Asilimia 18.75 itapelekwa katika halmashauri za wilaya husika;
c. Asilimia 0 itapelekwa kwa halmashauri za vijiji vinavyopakana na kitalu cha uwindaji husika; na
d. Asilimia 81.25 itapelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali (Consolidated Fund).

viii. Michango inayotolewa na kampuni za uwindaji wa kitalii zinazomiliki vitalu katika Maeneo ya Wazi kwa ajili ya miradi ya maendeleo ya jamii kitagawiwa kama ifuatavyo:
   a. Asilimia 0 itapelekwa Jumuiya ya Hifadhi za Wanyamapori (WMA);
   b. Asilimia 0 itapelekwa katika halmashauri za wilaya husika;
   c. Asilimia 100 itapelekwa kwa halmashauri za vijiji vinavyopakana na kitalu cha uwindaji husika; na
   d. Asilimia 0 itapelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali (Consolidated Fund).

ix. Mapato yatokanayo na shughuli za utalii wa picha katika Maeneo ya Jumuiya za hifadhi za Wanyamapori yatagawiwa kama ifuatavyo:
   a. Asilimia 65 itapelekwa Jumuiya ya Hifadhi za Wanyamapori (WMA);

   b. Asilimia 10 itapelekwa katika halmashauri za wilaya husika;
   c. Asilimia 0 itapelekwa kwa halmashauri za vijiji vinavyounda WMA; na
   d. Asilimia 25 itapelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali (Consolidated Fund).

x. Mapato yatokanayo na ada ya pango kwa ajili ya shughuli za utalii wa picha katika Maeneo ya Jumuiya za Hifadhi za Wanyamapori kitagawiwa kama ifuatavyo:
   a. Asilimia 85 itapelekwa Jumuiya ya Hifadhi za Wanyamapori (WMA);
   b. Asilimia 5 itapelekwa katika halmashauri za wilaya husika;
   c. Asilimia 0 itapelekwa kwa halmashauri za vijiji vinavyounda WMA; na
   d. Asilimia 10 itapelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali.

xi. Kiasi cha mapato kinachotokana na ada za wanyama kufuatia shughuli za uwindaji wa kujikimu wa wenyeji katika Maeneo ya Jumuiya ya Hifadhi ya wanyamapori kitagawiwa kama ifuatavyo:
   a. Asilimia 50 itapelekwa Jumuiya ya Hifadhi za Wanyamapori (WMA);

b. Asilimia 35 itapelekwa katika halmashauri za wilaya husika;
c. Asilimia 0 itapelekwa kwa halmashauri za vijiji vinavyounda WMA; na
d. Asilimia 15 itapelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali (Consolidated Fund).

Mgao wa Mapato kwa Jumuiya ya Hifadhi za Wanyamapori (WMA), Halmashauri za Vijiji na Halmashauri za Wilaya utapelekwa kwenye akaunti ya Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyamapori (TAWA) ambayo itazigawa kwa wahusika kwa mujibu wa kanuni husika zilizotengenezwa chini ya Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori, SURA 283.

14. Sheria ya Hifadhi za Taifa, SURA 282

154. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho katika Kifungu cha 9 cha Sheria ya Hifadhi za Taifa, SURA 282 kama ilivyorekebishwa na Sheria ya Fedha ya mwaka 2024 ili kufuta kifungu kidogo cha 2(b) cha mgao wa asilimia 91 kwenda Mfuko Mkuu wa Serikali na badala yake kuweka mgao wa asilimia 51 ya mapato yatokanayo na huduma zinazotolewa na Shirika la Hifadhi za Taifa Tanzania kuwekwa kwenye Akaunti ya taasisi hiyo iliyopo Benki Kuu ya Tanzania, na matumizi

yake yatafanyika kwa kuomba kibali kutoka kwa Mlipaji Mkuu wa Serikali na kwamba asilimia 40 ya mapato hayo yataingizwa Mfuko Mkuu wa Serikali.

15. Sheria ya Msajili wa Hazina (Mamlaka na Majukumu), Sura 370

155. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho katika Kifungu cha 8(1)(f) cha Sheria ya Msajili wa Hazina (Mamlaka na Majukumu), SURA 370 ili kuweka viwango tofauti kwa Wakala wa Serikali, Mashirika na Taasisi za Umma ya kuchangia kati ya asilimia 15 hadi asilimia 60 ya mapato ghafi katika Mfuko Mkuu wa Serikali kila mwezi badala ya utaratibu uliopo sasa wa kiwango mfuto cha asilimia 15 ya mapato ghafi kila robo mwaka. Aidha, Taasisi husika zitaanza kuchangia viwango vipya mara baada ya Msajili wa Hazina kukamilisha uchambuzi kwa kushirikiana na Wizara ya Fedha na kutoa mwongozo. Serikali kupitia Ofisi ya Msajili wa Hazina inaendelea na tathmini ya utendaji kazi ikiwemo uwezo wa kimapato wa Wakala wa Serikali, Mashirika na Taasisi za Umma.

16. Sheria ya Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro, SURA 284

156. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho katika Kifungu cha 12 cha Sheria ya Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro, Sura 284 kama ilivyorekebishwa na Sheria ya Fedha ya mwaka 2024 ili kufuta Kifungu kidogo cha (b) cha mgao wa asilimia 91 kwenda Mfuko Mkuu wa Serikali na badala yake kuweka mgao wa asilimia 51 ya mapato yatokanayo na huduma zinazotolewa na Shirika la Hifadhi za Taifa Tanzania kuwekwa kwenye Akaunti ya taasisi hiyo iliyopo Benki Kuu ya Tanzania, na matumizi yake yatafanyika kwa kuomba kibali kutoka kwa Mlipaji Mkuu wa Serikali na kwamba asilimia 40 ya mapato hayo yataingizwa Mfuko Mkuu wa Serikali.

17. Sheria ya Madini, SURA 123

157. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye kifungu cha 59 cha Sheria ya Madini, SURA 123 ili kuweka sharti la makampuni yenye mikataba na Serikali, kutenga dhahabu kiwango kisichopungua asilimia 20 ya uzalishaji kwa ajili ya uyeyushaji, uchenjuaji, usafishaji, na biashara nchini kama ilivyo kwa Makampuni

mengine ambayo hayana mikataba na Serikali. Sharti hilo litekelezwe kwa kukamilisha majadiliano na Serikali na kufanya marekebisho ya mikataba husika ndani ya siku thelathini baada ya kupitishwa kwa Sheria ya Fedha

18. Sheria ya Alama za Bidhaa, SURA 85

158. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Alama za Bidhaa, SURA 85 kwa kuongeza kifungu kinachoipa Tume ya Ushindani (FCC) nguvu ya kisheria ya kutekeleza jukumu la utunzaji wa alama za biashara (recordation). Aidha, ili kufanikisha utekelezaji wa jukumu hilo muhimu katika kudhibiti bidhaa bandia zinazozalishwa nchini na zinazoingizwa kutoka nje ya nchi, itatungwa kanuni mpya (The Merchandise Marks (Recordation) Regulations, 2025 ambayo itabainisha viwango vya utozaji kama ilivyobainishwa kwenye Jedwali Na. 2.

Jedwali Na. 2. Viwango vya Ada ya Utunzaji wa Alama za Biashara (Recordation).

Na.	**Ada ya Maombi ya Utunzaji Alama za Biashara**	**Kiwango (Sh)**
1	Maombi ya kutunza alama ya bidhaa	200,000.00
2	Maombi ya kubadili umiliki wa alama	150,000.00
3	Maombi ya kubadili jina la alama	100,000.00
4	Maombi ya kuhuisha alama ya bidhaa	50,000.00
5	Maombi ya kutafuta taarifa ya alama ya bidhaa	3,000.00
6	Maombi ya nakala ya taarifa ya alama ya bidhaa	3,000.00

19. Sheria ya Tume ya Ushindani, SURA 285

159. **Mheshimiwa *Spika*,** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Tume ya Ushindani ya mwaka 2003 kama ifuatavyo:

i. Kufanya marekebisho kwenye kifungu cha 78(1)(a) kwa kubainisha kuwa, mapato ya Tume ya Ushindani (FCC) yanapaswa kujumuisha asilimia 2.5 ya ada zinazotokana na leseni ya biashara badala ya utaratibu wa sasa uliopo ambapo mapato yanapaswa kuwa si zaidi ya asilimia 2.5; na

ii. Kuongeza kifungu kinachobainisha kuwa asilimia moja ya mapato ghafi ya Mamlaka za Udhibiti zilizotajwa kwenye Kifungu cha 78(1)(c) cha Sheria ikiwemo EWURA, LATRA, TCRA na TCAA yatawasilishwa kwa Tume ya Ushindani. Hatua hii inalenga kutatua changamoto zilizopo sasa ambapo sheria imebainisha vyanzo vya mapato na Taasisi zinazopaswa kuwasilisha sehemu ya mapato yake Tume ya Ushindani (FCC) bila kuweka viwango husika.

20. Baraza la Taifa la Hifadhi na Usimamizi wa Mazingira (NEMC)

160. ***Mheshimiwa Spika,*** napendekeza kufuta Kanuni za Usimamizi wa Mazingira za mwaka 2024 (The Environmental Management Fees and Charges Amendment Regulations, 2024 GN. No. 588) na kurejesha kanuni za awali za usimamizi wa mazingira za mwaka 2021 (The Environmental Management Fees and Charges Amendment Regulations, GN No. 387). Lengo la hatua hii ni kuruhusu mchakato wa utungwaji wa kanuni mpya utakaoshirikisha wadau wote muhimu wa Serikali na sekta binafsi na unaozingatia masharti ya Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara (MKUMBI). Hatua hii pia inalenga kupata kanuni bora zinazotekelezeka.

21. Sheria ya Uwekezaji na Maeneo Maalum ya Kiuchumi ya Mwaka 2024

161. ***Mheshimiwa Spika,*** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Uwekezaji na Maeneo Maalum ya Kiuchumi ya Mwaka 2024 kama ifuatavyo:

i. Kujumuisha kipengele kinachobainisha msamaha wa Ushuru wa Forodha kwa kiwango cha asilimia 75 kwenye bidhaa za mtaji zisizo za asili zinazoingizwa na wawekezaji waliosajiliwa chini ya Sheria ya Uwekezaji na Maeneo Maalum ya Kiuchumi. Lengo la hatua hii ni kuendelea kuweka unafuu kwa wawekezaji nchini na kuhakikisha bidhaa mtaji zisizo za asili zinapatikana kwa bei nafuu;

ii. Kujumuisha kipengele kinachobainisha bidhaa ambazo hazikidhi kupata msamaha (negative list) kama ilivyokuwa katika Sheria ya Uwekezaji iliyofutwa. Bidhaa hizo ni pamoja na sukari, vinywaji, mabati, viyoyozi, saruji, mabati, PVC, mabomba (HDPE Pipes) na *cutleries*. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani, ajira na mapato ya Serikali; na

iii. Kuipa hadhi ya uwekezaji wa kimkakati (strategic investment) miradi ya sekta ya madini ambayo Mikataba ya Msingi (Framework Agreements) imesainiwa baina ya Serikali na Wawekezaji wa sekta ya madini nchini. Lengo la hatua hii ni kuvutia uwekezaji kwenye sekta ya madini na kuongeza mchango wa sekta kwenye ukuaji wa Pato la Taifa.

22. Kanuni za Sheria ya Usalama Barabarani za mwaka 2024

162. ***Mheshimiwa Spika,*** napendekeza kufanya marekebisho kwenye Kanuni za Sheria ya Usalama Barabarani za mwaka 2024 kama ifuatavyo:

i. Kupunguza ada ya usajili wa pikipiki za biashara kutoka shilingi 340,000 hadi shilingi 170,000 kwa miaka mitatu. Ada husika italipwa wakati wa usajili wa awali pekee;

ii. Kufuta kodi ya mapato kwa mwaka inayolipwa kwa utaratibu wa presumptive tax na kuanzisha ulipaji wa mara moja wa ada na presumptive tax kwa kiasi cha shilingi 120,000 badala ya shilingi 290,000. Ada na kodi hii italipwa wakati wa usajili; na

iii. Kupunguza ada ya leseni ya uendeshaji wa pikipiki, bajaji na guta kutoka shilingi 70,000 hadi shilingi 30,000.

23. Sheria ya Usimamizi wa Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki ya mwaka 2004

163. **Mheshimiwa *Spika,*** napenda kukufahamisha kwamba, mkutano wa Mashauriano ya Kibajeti wa Mawaziri wa Fedha wa Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC Pre-Budget Consultative Meeting of Ministers of Finance) uliofanyika tarehe 20 Mei 2025 jijini Arusha, pamoja na masuala mengine ulipendekeza hatua mbalimbali za kisera ikiwemo mabadiliko ya Viwango vya Pamoja vya Ushuru wa Forodha vya Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC Common External Tariff) zinazopendekezwa kutekelezwa kwa mwaka wa fedha 2025/26;

164. ***Mheshimiwa Spika,*** hatua zinazopendekezwa zinalenga kulinda viwanda vya ndani ya nchi, kuvutia uwekezaji, kupunguza gharama za uzalishaji wa bidhaa nchini ili kuleta ushindani, kulinda walaji, kuongeza ajira, kuchochea ukuaji wa sekta mbalimbali za kiuchumi pamoja na kuongeza mapato ya Serikali.

165. ***Mheshimiwa Spika,*** mapendekezo ya Mawaziri wa Fedha ya kufanya mabadiliko kwenye Viwango vya Pamoja vya Ushuru wa Forodha yanahusisha hatua mpya na zinazoendelea ambazo zimekuwa zikitekelezwa katika mwaka wa fedha 2024/25. Hatua hizo ni kama zifuatazo:

i. Mapendekezo ya hatua mpya za mabadiliko ya Viwango vya Ushuru wa Forodha ni kama ifuatavyo:-

a. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 25 au dola za Marekani 350 kwa kila tani moja ya ujazo (metric ton) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya ushuru wa asilimia 25 au dola za Marekani 200 kwa kila tani moja ya ujazo (metric ton) kwa mwaka mmoja kwenye bidhaa za mabati zinazotambulika kwa HS Codes 7210.49.00; 7210.61.00; 7210.69.00; 7210.70.00; na 7210.90.00. Hatua hii inalenga kulinda viwanda vya ndani, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

b. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 au dola za Marekani 350 kwa kila tani moja ya ujazo (metric ton) kutegemea

kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya asilimia 35 kwa mwaka mmoja kwenye bidhaa za mabati zinazotambulika kwa HS Codes 7212.40.00; na 7212.50.00. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

c. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 25 badala ya asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye karatasi zinazotambulika kwa HS Code 4804.51.00 kwa lengo la kulinda viwanda vinavyozalisha karatasi hizo hapa nchini;

d. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 au dola za Marekani 300 kwa kila tani moja ya ujazo (Metric ton) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya asilimia 35 kwa mwaka mmoja kwenye mafuta ya kula yaliyochakatwa kwa kiwango cha mwisho (refined edible oils) yanayotambulika kwa HS Codes 1507.90.00; 1508.90.00; 15.09; 15.10; 1511.90.30; 1511.90.90; 1512.19.00; 1512.29.00; 1513.19.00; 1513.29.00; 1514.19.00; 1514.99.00; 1515.19.00; 1515.29.00; 1515.50.00; 1515.60.00 na 1515.90.00. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani na kuhamasisha uchakataji

wa mbegu zinazozalishwa ndani ya nchi na mafuta ghafi yaliyoingizwa nchini ili kuongeza thamani ya bidhaa (value addition), kukuza ajira, pamoja na kuongeza mapato ya Serikali;

e. Kupunguza ushuru wa forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye mabasi ya abiria yanayotumia mafuta ya petroli, dizeli na gesi yanayotambulika kwa HS Codes 8702.10.99; 8702.20.99 na 8702.90.99 yanayoingizwa nchini kwa ajili ya mradi wa mabasi yaendayo haraka. Hatua hii inalenga kupunguza gharama za uingizaji wa mabasi hayo ili kurahisisha huduma ya usafiri kwa wananchi;

f. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 badala ya asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye bidhaa ya mbao ikiwemo *medium density fibreboard* (MDF) zinazotambulika kwa *Heading* 44.11 kwa lengo la kulinda wazalishaji wa ndani;

g. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 badala ya asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye vinia na mbao laini (veneered panels and plywood) zinazotambulika kwa

Heading 44.12 kwa lengo la kulinda wazalishaji wa ndani;

h. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 badala ya asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye mawe yanayotumika kama mapambo katika ujenzi (monumental or building stone) yanayotambulika kwa *Heading* 68.02 kwa lengo la kuhamasisha matumizi ya mawe yanayopatikana nchini;

i. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 au dola za Marekani 3.0 kwa kila mita moja ya mraba (square meter) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya asilimia 35 pekee kwa mwaka mmoja kwenye marumaru zinazotambulika kwa HS Codes 6907.21.00; 6907.22.00; 6907.23.00; 6907.30.00; na 6907.40.00. Hatua hii inalenga kulinda viwanda vya ndani vinavyozalisha marumaru, pamoja na kudhibiti udanganyifu wa thamani halisi ya bidhaa hizo kutoka nje;

j. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 au dola za Marekani 250 kwa kila tani moja ya ujazo (metric ton) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya ushuru wa asilimia 35 pekee kwa mwaka

mmoja kwenye nondo zinazotambulika kwa *Heading* 72.14. Hatua hii inalenga kulinda viwanda vya ndani, kuvutia uwekezaji, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

k. Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki zimekubaliana kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 badala ya asilimia 25 kwenye midoli au mwanasesere (toys) zinazotambulika kwa HS Code 9503.00.00 kwa lengo la kuongeza mapato ya Serikali;

l. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 10 badala ya asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye karatasi zinazotambulika kwa HS Code 4811.90.00 zinazotumiwa na wazalishaji wa lebo, karatasi za kutolea risiti za kielektroniki pamoja na mbao laini (plywood). Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwenye viwanda vinavyotumia malighafi hii; na

m. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 na asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi zinazotambulika kwa HS

Codes 2713.20.00; 5603.14.00; 2710.19.59; 3920.10.10 na 6802.99.00 zinazotumiwa na wazalishaji wa *waterproofing membranes*. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu wa Ushuru wa Forodha kwenye viwanda vinavyotumia malighafi hizi.

ii. Mapendekezo ya kuendelea na utekelezaji wa Viwango vya Ushuru wa Forodha vya mwaka 2024/25 ni kama ifuatavyo:-

a. Kupunguza ushuru wa forodha kutoka asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye mashine za kielektroniki zinazotumika kukusanya mapato ya Serikali (Cash registers, Electronic Fiscal Device (EFD) Machines and Point of Sale (POS) machines) zinazotambulika kwa HS Codes 8470.50.00 na 8470.90.00. Lengo la hatua hii ni kuhamasisha matumizi ya vifaa hivi katika kuhasibu mapato ya Serikali;

b. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 10 badala ya asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye unga wa kakao unaoingizwa kutoka nje unaotambulika kwa HS Code 1805.00.00. Hatua hii inalenga kuhamasisha kilimo cha zao la kakao, uongezaji wa thamani

wa zao hilo nchini pamoja na kuongeza mapato ya Serikali;

c. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye vifungashio vya kuhifadhia kahawa vinavyotambulika kwa HS Codes 7310.21.00; 6305.10.00; 4819.20.90; na 5407.44.00 vinavyotumiwa na viwanda vya kusaga kahawa nchini. Hatua hii inalenga kuongeza thamani zao la kahawa na kuweka unafuu wa gharama kwenye viwanda vinavyosaga kahawa hapa nchini;

d. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye vifungashio vya mbegu vinavyotambulika kwa HS Codes 6305.10.00; 4819.40.00; 7310.29.90; 6305.33.00; 6305.20.00; 6304.91.90 na 7607.19.90. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwa wazalishaji wa mbegu hapa nchini;

e. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 10 au dola za Marekani 125 kwa kila tani moja ya ujazo (Metric ton) kutegemea

kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya ushuru wa asilimia 10 pekee kwenye bidhaa za chuma kwa mwaka mmoja. Bidhaa hizi zinatambulika kwa HS Codes 7209.16.00; 7209.17.00; 7209.18.00; 7209.25.00 7209.26.00; 7209.27.00; 7209.28.00; 7209.90.00; 7211.23.00; 7211.90.00; 7225.50.0 na 7226.92.00. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani vinavyozalisha bidhaa hizo, kuhamasisha uwekezaji, kuongeza mapato ya Serikali pamoja na kukuza ajira nchini;

f. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 25 au dola za Marekani 250 kwa kila tani moja ya ujazo (metric ton) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya kiwango cha asilimia 25 au dola za Marekani 200 kwa kila tani moja ya ujazo (metric ton) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa kwenye bidhaa za chuma zinazotambulika kwa HS Codes 7213.10.00; 7213.20.00; 7213.99.00; 7306.30.00; 7306.50.00; 7306.61.00; 7306.69.00; na 7306.90.00 kwa mwaka mmoja. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vinavyozalisha nondo hapa nchini, kuhamasisha uwekezaji, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

g. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 10 badala ya asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye fito za plastiki zijulikanazo kama *PVC Profiles* zinazotambulika kwa HS Codes 3916.10.00; 3916.20.00; na 3916.90.00 zinazotumika kutengenezea fremu za milango na madirisha. Lengo la hatua hii ni kuongeza mapato ya Serikali;

h. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 10 badala ya asilimia 35 kwa mwaka mmoja kwenye ngano inayotambulika kwa HS Codes 1001.99.10 na 1001.99.90 kwa lengo la la kupunguza gharama kwa viwanda vinavyozalisha unga wa ngano nchini;

i. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi ya kutengeneza sabuni ijulikanayo kama *RBD palm stearin* inayotambulika kwa HS Code 1511.90.40 kwa viwanda vinavyotengeneza sabuni kwa lengo la kuweka unafuu kwa wazalishaji wa sabuni nchini;

j. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 25 au dola za Marekani 1.35 kwa kila

kilo moja ya viberiti (safety match) vinavyotambuliwa kwenye HS Code 3605.00.00 kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya asilimia 25 pekee kwa mwaka mmoja. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vinavyozalisha viberiti nchini dhidi ya bidhaa zenye ruzuku kutoka nje na hivyo kuwa na ushindani sawa katika soko;

k. Kutoza ushuru wa forodha wa asilimia 60 badala ya asilimia 35 kwa mwaka mmoja kwenye maji ya kunywa (mineral and aerated waters) yanayotambulika kwa HS Code 2201.10.00. Hatua hii inalenga kulinda viwanda vinavyozalisha maji ya kunywa nchini;

l. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 10 badala ya asilimia 0 kwenye *Gypsum Powder* inayotambulika kwa HS Code 2520.20.00 kwa mwaka mmoja kwa lengo la kulinda wazalishaji wa *Gypsum Powder* nchini;

m. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 badala ya asilimia 35 au dola za Marekani 0.40 kwa kilo moja kutegemea kiwango kipi kikubwa kwa mwaka mmoja kwenye mitumba inayotambulika kwa HS Codes 6309.00.10; 6309.00.20; na 6309.00.90

inayoingia kutoka nje ya nchi. Hatua hii inalenga kuweka unafuu kwa watumiaji wa bidhaa hii hapa nchini;

n. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwenye malighafi, vipuri na mashine vinavyotumika katika kutengeneza viatu vya ngozi na nguo. Lengo la hatua hii ni kuhamasisha ukuaji wa sekta ya nguo na ngozi nchini;

o. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 25 badala ya asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye matairi mapya ya pikipiki (new pneumatic tyres of rubber) yanayotambulika kwa HS Code 4011.40.00. Lengo la hatua ni kuhamasisha uzalishaji wa matairi hayo nchini kwa kuwa kuna malighafi za kutosha;

p. Kupunguza ushuru wa forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye mikebe ya chuma (Iron or steel cans) inayotumika katika sekta ya maziwa ambayo inatambulika kwa HS Codes 7310.10.00 na 7310.29.90. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwenye mikebe inayotumika kuhifadhia maziwa ili kulinda walaji pamoja na kuhamasisha uzalishaji wa maziwa nchini;

q. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 10 au asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kutengeneza sabuni (Organic surface-active agents) zinazotambulika kwa HS Codes 3402.31.00; 3402.39.00; 3402.49.00. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwa wazalishaji wa sabuni za unga na za maji nchini;

r. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 10 au asilimia 35 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kuchakata ngozi zinazotambulika kwa HS Codes 3208.20.10; 3208.20.20; 3208.90.20 na 3210.00.10. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwa wachakataji wa ngozi nchini;

s. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 10 au asilimia 25 mwaka mmoja kwenye malighafi zinazotumika kuzalisha mbolea zinazotambulika kwa HS Codes 2710.99.00, 2528.00.00 na 3505.20.00 kwa lengo la kuweka unafuu kwa wazalishaji wa mbolea nchini;

t. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye vifungashio vya chai iliyochakatwa vinavyotambulika kwa HS Codes 4819.20.90; na 5407.44.00. Hatua hii inalenga kuweka unafuu kwa wachakataji wa chai (tea blenders) nchini;

u. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 10 badala ya asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwa waunganishaji wa pikipiki za matairi matatu bila kujumuisha fremu ili ziweze kutengenezwa na kuunganishwa hapa nchini (CKD for three-wheel motorcycles excluding chassis and its components) zinazotambulika kwa HS Code 8704.21.90. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwa waunganishaji wa pikipiki hizo nchini ili kurahisisha usafirishaji wa mizigo;

v. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 10 au asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kutengeneza mabomba ya plastiki (glass reinforced plastic pipes) zinazotambulika kwa

HS Codes 3920.61.10, 7019.19.00, 7019.11.00, 6006.90.00, 7019.12.00, 3920.10.10, 4016.93.00, na 3907.91.00. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwa watengenezaji wa mabomba hayo nchini ili kupunguza gharama za uzalishaji na kuwezesha ujenzi wa miundombinu ya maji;

w. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 10 au dola za Marekani 125 kwa kila tani moja (Metric ton) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa kwenye mabati yanayotambulika kwa HS Code 7212.20.00 kwa mwaka mmoja badala ya ushuru wa asilimia 10 pekee. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani, kuhamasisha uwekezaji, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

x. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 badala ya asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye taulo za watoto (baby diapers) zinazotambulika kwa HS Code 9619.00.90. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vinavyozalisha bidhaa hii nchini, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

y. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 25 badala ya asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye nyuzi za pamba (cotton yarn) zinazotambulika kwa *Headings* 52.05, 52.06 na 52.07 isipokuwa nyuzi za pamba zinazotambulika kwa HS Code 5205.23.00. Lengo la hatua ni kulinda viwanda vinavyozalisha bidhaa hiyo na kuongeza thamani ya zao la pamba (value addition) nchini;

z. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 badala ya asilimia 25 kwenye bidhaa za mbogamboga na matunda zinazotambulika kwa HS Codes 0604.20.00; 0604.90.00; 0808.10.00; na 0808.30.00 kwa mwaka mmoja. Hatua hii inalenga kulinda wazalishaji wa bidhaa za mbogamboga na matunda hapa nchini;

aa. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kutoka asilimia 25 au asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye karatasi zinazotambulika kwa HS Codes 4804.39.00; 4805.11.00; 4805.19.00; 4805.24.00; na 4805.25.00; zinazotumika kama malighafi ya kutengeneza vifungashio aina ya maboksi (corrugated

boxes). Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwa wazalishaji wa vifungashio hivyo hapa nchini ili wananchi waweze kuvipata kwa urahisi na kwa bei nafuu;

bb. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kutoka asilimia 35 hadi asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kutengeneza sabuni (toilet soap) zinazotambulika kwa HS Code 3401.20.10. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwa wazalishaji wa sabuni nchini, kuhamasisha uwekezaji, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

cc. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 25 au asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kutengeneza nyaya za umeme (electrical cables) zinazotambulika kwa HS Codes 7312.10.00; 7217.20.00; 7408.19.00; 7409.11.00; 7605.21.00; 2710.19.56; 3815.90.00; 5402.19.00; 5903.90.00; 7907.00.00; na 2712.10.00. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwa watengenezaji wa nyaya hizo pamoja na kuvutia uwekezaji nchini;

dd. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 25 badala ya asilimia 10 kwenye kamba zinazotengenezwa kwa nyuzi zenye asili ya plastiki (Twine of other synthetic fibers) zinazotambulika kwa HS Code 5607.50.00 kwa mwaka mmoja. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vinavyozalisha bidhaa mbadala hapa nchini pamoja na kuongeza ajira;

ee. Kupunguza ushuru wa forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye kadi janja (smart cards) zinazotambulika kwa HS Code 8523.52.00 zitakazoingizwa nchini na Mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa (NIDA). Hatua hii inalenga kupunguza gharama za uingizaji wa kadi hizo ili kurahisisha upatikanaji wa vitambulisho vya Taifa kwa wananchi;

ff. Kupunguza ushuru wa forodha kutoka kiwango cha asilimia 50 hadi asilimia 35 kwa mwaka mmoja kwenye vitenge vinavyotambulika kwa HS Codes 5208.51.10; 5208.52.10; 5209.51.10; 5210.51.10; 5211.51.10; 5212.15.10; 5212.25.10; 5513.41.10; na 5514.41.10. Lengo la hatua hii

ni kuweka unafuu kwenye uagizaji wa vitenge ili kulinda walaji;

gg. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 25 au dola za Marekani 0.25 kwa kila mita moja kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya asilimia 25 pekee kwa mwaka mmoja kwenye vitambaa vya pamba (cotton grey fabric) vinavyotambulika kwa HS Codes 5208.11.00; 5208.12.00; 5208.13.00; 5208.19.00; 5209.11.00; 5209.12.00; 5209.19.00; 5210.11.00; 5210.19.00; 5211.11.00; 5211.12.00; 5211.19.00; 5212.11.00; na 5212.21.00. Lengo la hatua hii ni kuchochea uzalishaji wa vitambaa hivyo kwa kutumia pamba inayozalishwa hapa nchini, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

hh. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 25 badala ya asilimia 10 kwenye karatasi za kutolea risiti za kielektroniki zinazotambulika kwa HS Code 4811.90.00 kwa mwaka mmoja. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani vinavyozalisha bidhaa hii;

ii. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 au dola za Marekani 350 kwa kila tani moja ya ujazo (Metric ton) kutegemea

kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya asilimia 35 pekee kwa mwaka mmoja kwenye misumari inayotambulika kwa HS Code 7317.00.00. Hatua hii inalenga kulinda viwanda vinavyozalisha bidhaa hizo nchini, kuhamasisha uwekezaji wa bidhaa za chuma, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

jj. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 badala ya kiwango cha asilimia 100 au dola za Marekani 460 kwa kila tani moja ya ujazo kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa kwa mwaka mmoja kwenye sukari ya matumizi ya kawaida (consumption sugar) inayotambulika kwa HS Code 1701.14.90 inayoagizwa kutoka nje ya nchi kwa vibali maalum kutoka Bodi ya Sukari Tanzania kwa lengo la kuziba pengo (gap) la uzalishaji wa sukari hapa nchini;

kk. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kutoka asilimia 35, asilimia 25 au asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kuzalisha bidhaa mtaji (capital goods) zinazotumika viwandani zinazotambulika kwa *Headings* 73.07; 83.11; 85.44; 68.06; 74.19; 72.08; 73.12; 73.15; 73.18; 84.82; 84.83;

72.22; 73.04; 84.81; 84.84; 73.25; 40.10; na 76.06. Hatua hii inalenga kuweka unafuu kwa wazalishaji wa bidhaa mtaji hapa nchini ili bidhaa hizo ziweze kupatikana kwa unafuu kwa viwanda vya ndani pamoja na kuchochea uwekezaji wa kuzalisha bidhaa hizo hapa nchini;

ll. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 35, asilimia 25 au asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kutengeneza rejeta (radiators) za vyombo vya moto zinazotambulika kwa HS Codes 7409.11.00; 7409.19.00; 7410.11.00; 7410.12.00; 7409.21.00; 8001.10.00; 3810.90.00. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu pamoja na kuchochea uwekezaji katika uzalishaji wa rejeta hapa nchini;

mm. Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki zimekubaliana kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 10 au asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kutengeneza *wiring harnesses* za vyombo vya moto zinazotambulika kwa HS Codes 8538.90.00;

4016.99.00; 8205.59.00; 8536.10.00; 8536.69.00; 8536.90.00; 8547.20.00; 3926.90.90; 3917.32.00; na 8544.30.00. Hatua hii inalenga kuweka unafuu kwa wazalishaji pamoja na kuchochea uwekezaji katika uzalishaji wa *wiring harnesses* nchini ili kuendana na masharti ya Kanuni ya Uunganishaji wa Bidhaa za Jumuiya ya Afrika Mashariki;

nn. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye betri za umeme (lithium-ion electric accumulators) zinazotambulika kwa HS Code 8507.60.00 zinazotumiwa na wazalishaji au waunganishaji wa magari na pikipiki nchini. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu pamoja na kuchochea uwekezaji katika uzalishaji au uunganishaji wa magari na pikipiki hapa nchini ili kuwezesha upatikanaji wa bidhaa ya mwisho kwa bei nafuu;

oo. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 25 au asilimia 35 kwa mwaka mmoja kwenye vifungashio vinavyotumiwa na wazalishaji wa maziwa kwa

joto la juu yanayodumu kwa muda mrefu (UHT Milk), *yoghurt* na maziwa ya unga vinavyotambulika kwa HS Codes 3923.50.90; 4819.20.90; 4819.30.00; 4819.50.00; 4821.90.00; na 7607.19.90. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwa wazalishaji wa maziwa hapa nchini, kuongeza ajira pamoja na kuhamasisha uwekezaji kwenye sekta ya maziwa nchini;

pp. Kuweka unafuu wa ushuru wa forodha kwa utaratibu wa *duty remission* kwa kiwango cha asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi zinazotumiwa na wazalishaji wa *optical fiber cables* zinazotambulika kwa HS Codes 3215.19.00; 3403.99.00; 3506.91.00; 3818.00.00; 3907.99.00; 3916.90.00; 3917.39.00; 3919.90.90; 3920.69.90; 3920.99.90; 3921.14.90; 3921.90.90; 5402.11.00; 5404.90.00; 7019.90.90; 8536.90.00; 8544.49.00. Lengo la hatua hii ni kuweka unafuu kwa wazalishaji wa *optical fiber cables* hapa nchini ili kurahisisha upatikanaji wa mawasiliano kwa gharama nafuu, kuongeza ajira pamoja na kuhamasisha uwekezaji kwenye sekta ya mawasiliano;

qq. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 badala ya asilimia 10 kwenye vioo vya kawaida na vioo vigumu (float and toughened glasses) vinavyotambulika kwa HS Codes 7005.10.00; 7005.21.00; 7005.29.00; 7005.30.00; 7007.19.00; 7007.29.00 na 7008.00.00 kwa mwaka mmoja. Hatua hii inalenga kulinda wazalishaji wa vioo nchini, kuongeza ajira na mapato ya Serikali;

rr. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 10 au dola za Marekani 300 kwa kila tani moja ya ujazo (metric ton) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya asilimia 10 pekee kwa mwaka mmoja kwenye bidhaa za mabati zinazotambulika kwa HS Code 7212.60.00. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

ss. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 25 au dola za Marekani 300 kwa kila tani moja ya ujazo (metric ton) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya kiwango cha asilimia 10 pekee kwenye bidhaa za chuma zinazotambulika kwa HS Codes 7225.91.00; 7225.92.00; na 7225.99.00 kwa mwaka mmoja. Hatua hii inalenga kulinda

viwanda vinavyozalisha mabati hapa nchini, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

tt. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 35 au dola za Marekani 500 kwa kila tani moja ya ujazo (metric ton) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya kiwango cha asilimia 35 kwenye mabati yanayotambulika kwa HS Codes 7210.30.00 na 7210.41.00 kwa mwaka mmoja. Hatua hii inalenga kulinda viwanda vinavyozalisha mabati hayo ndani ya nchi, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

uu. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 50 badala ya kiwango cha asilimia 35 kwenye chumvi (table salt) inayotambulika kwa HS Code 2501.00.90 kwa mwaka mmoja. Lengo la hatua hii ni kulinda wazalishaji wa chumvi nchini;

vv. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 10 au dola za Marekani 300 kwa kila tani moja (Metric ton) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa kwenye bidhaa za chuma zinazotambulika kwa HS Code 7226.99.00 kwa mwaka mmoja badala ya ushuru wa asilimia 10 pekee. Lengo la hatua

hii ni kulinda viwanda vya ndani, kuongeza ajira, kuvutia uwekezaji, kuongeza mapato ya Serikali pamoja na kudhibiti udanganyifu wa thamani halisi ya bidhaa hizo kutoka nje;

ww. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 10 kwa mwaka mmoja badala ya asilimia 0 kwenye mafuta ghafi ya soya, karanga, nazi, mnyonyo, haradali n.k yanayotambulika kwa HS Codes 1507.10.00; 1508.10.00; 1513.11.00; 1513.21.00; 1514.11.00; 1514.91.00; na 1515.11.00. Lengo la hatua hii ni kuoanisha viwango vya mafuta ghafi haya vifanane na viwango vya mafuta ghafi ya alizeti, pamba, mahindi na mafuta ghafi mengineyo ambayo viwango vyake ni asilimia 10. Aidha, hatua hii pia inalenga kulinda na kuhamasisha uzalishaji wa mbegu za mafuta ya kula nchini, kuongeza ajira pamoja na kulinda fedha za kigeni zinazotumika kuagiza mafuta hayo nje ya nchi; na

xx. Kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 25 au dola za Marekani 300 kwa kila tani moja ya ujazo (metric ton) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya ushuru wa asilimia 25 au dola za Marekani

200 kwa kila tani moja ya ujazo (metric ton) kwa mwaka mmoja kwenye bidhaa za mabati zinazotambulika kwa HS Code 7212.30.00. Hatua hii inalenga kulinda viwanda vya ndani, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali.

166. ***Mheshimiwa Spika,*** pamoja na hatua nilizobainisha hapo juu, nchi wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki zimekubaliana kuanzisha Kanuni za Uunganishaji na Uzalishaji wa Bidhaa za Jumuiya ya Afrika Mashariki, 2025 (The EAC Assembling and Manufacturing of Products Regulations, 2025) ambazo utekelezaji wake utaanza Julai 2026. Kanuni hizi zinalenga kuweka mwongozo wa uanzishaji na usimamizi wa skimu (scheme) za uunganishaji na uzalishaji wa bidhaa ndani ya nchi wanachama ili kuongeza matumizi ya bidhaa zinazozalishwa ndani ya Jumuiya.

167. ***Mheshimiwa Spika,*** napendekeza kuendelea kutoza ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 25 badala ya asilimia 0 kwenye sukari ya matumizi ya kawaida (consumption sugar) inayotambulika kwa HS Code 1701.14.90 kwa ajili ya kuziba pengo (gap) la uzalishaji wa sukari na

kiwango cha asilimia 10 badala ya asilimia 0 kwenye sukari kwa matumizi ya viwandani inayotambulika kwa HS Code 1701.99.10 zitakazoagizwa kutoka nchi za Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC) kwa vibali maalum kutoka Bodi ya Sukari Tanzania. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani vinavyozalisha sukari.

Hatua hizi kwa ujumla wake zinatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 223,478.2.**

24. Sheria ya Utoaji wa Leseni za Biashara, SURA 101

168. ***Mheshimiwa Spika,*** ili kuiwezesha nchi kuwa na sera bora za biashara na kuweka mazingira mazuri ya ufanyaji biashara baina ya wazawa na wageni, napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Utoaji wa Leseni za Biashara, SURA 101 kama ifuatavyo:

i. Kufuta kifungu cha 3(4) kinachozipa nguvu mamlaka za utoaji wa leseni za biashara kufunga biashara pale ambapo

wafanyabiashara wamekiuka masharti ya Sheria husika. Lengo la hatua hii ni kuwaondolea kero wafanyabiashara na pia kutekeleza maelekezo ya Serikali ya kutofunga biashara; na

ii. Kuongeza kifungu cha 8(7) ambacho kinampa mamlaka Waziri mwenye dhamana na masuala ya biashara kuainisha shughuli za kibiashara ambazo hazipaswi kufanywa na wageni. Utaratibu wa utekelezaji wa kifungu hiki utafanywa kupitia Amri (Order) itakayotolewa na Waziri ambayo itakua na orodha ya shughuli za kibiashara ambazo hazipaswi kufanywa na wageni.

25. Uanzishaji wa Vyanzo vya Mapato kwa Ajili ya Kudhibiti Maambukizi ya Ukimwi na Kugharamia Bima ya Afya kwa Wote

169. ***Mheshimiwa Spika,*** mabadiliko ya kisera yanayoendelea duniani yamesababisha wadau muhimu wa maendeleo kupunguza misaada iliyokuwa inatolewa kwa ajili ya huduma za afya ikiwemo kukabiliana na kudhibiti magonjwa mbalimbali hususan UKIMWI. Hivyo, Serikali inapendekeza kuanzisha vyanzo mbadala vya mapato ili kupunguza nakisi ya kibajeti iliyotokana

na kupungua kwa misaada hiyo kwa kufanya marekebisho katika sheria mbalimbali. Aidha, inapendekezwa asilimia 70 ya mapato yatakayoongezeka ipelekwe kwenye Mfuko wa Udhamini wa Kudhibiti UKIMWI (ATF) na asilimia 30 ipelekwe kwenye Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya kwa Wote. Marekebisho hayo ni kama ifuatavyo:

i. Kufanya marekebisho ya Sheria ya Ushuru wa Bidhaa, SURA 147 ili kuongeza ushuru wa bidhaa kwenye vinywaji vya kilevi vinavyozalishwa na vinavyoingizwa kutoka nje ya nchi kama ifuatavyo: shilingi 20 kwa lita kwa bia zinazotambulika kwa *Heading* 22.03; shilingi 30 kwa lita kwa mvinyo unaotambulika kwa *Heading* 22.04, 22.05, na 22.06; shilingi 50 kwa lita kwa pombe kali na vinywaji vingine vinavyotambulika kwa *Heading* 22.08**;**

ii. Kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Ushuru wa Bidhaa, SURA 147 ili kuongeza kiwango cha ushuru wa bidhaa kwenye huduma za mawasiliano ya kielektroniki kutoka asilimia 17 hadi asilimia 17.5**;**

iii. Kufanya marekebisho ya Sheria ya Ushuru wa Barabara na Mafuta, SURA 220 ili kutoza kiasi

cha shilingi 10 kwa kila lita ya mafuta ya Petroli, Dizeli na Mafuta ya Taa**;**

iv. Kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Madini, SURA 123 ili kutoza kiwango cha asilimia 0.1 kwenye thamani ya soko ya madini;

v. Kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Michezo ya Kubahatisha, SURA 41 ili kuongeza kiwango cha kodi kwenye zawadi ya ushindi (Winning tax) kwenye michezo ya kubashiri matokeo (sports betting) kutoka asilimia 10 hadi asilimia 15; na kwenye michezo ya kasino ya ardhini (land based casino) kutoka asilimia 12 hadi asilimia 15**;**

vi. Kutoza magari na mashine (heavy machines) zinazoingizwa kutoka nje ya nchi kama ifuatavyo: Shilingi 50,000 kwa magari yenye ukubwa wa injini (CC) kati ya 0 -1000; Shilingi 100,000 kwa magari yenye ukubwa wa injini (CC) kuanzia 1001-1500; Shilingi 150,000 kwa magari yenye ukubwa wa injini (CC) kuanzia 1501-2500; Shilingi 200,000 kwa magari yenye ukubwa wa injini (CC) kuanzia 2501 na zaidi; Shilingi 250,000 kwa mashine (*Excavators,*

Bulldozers, Fork Lifts) zenye *Heading* 84.29 na 84.27**;**

vii. Kutoza shilingi 500 kwa kila tiketi inayotolewa na mtoa huduma za usafirishaji kwa njia ya treni; na

viii. Kutoza shilingi 1000 kwa kila tiketi inayotolewa na mtoa huduma za usafirishaji kwa njia ya anga.

Hatua hizi kwa pamoja zinatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa shilingi **milioni 586,404.9.**

26. Maboresho ya Ada na Tozo mbalimbali za Taasisi za Serikali pamoja na Utekelezaji wa Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Kufanya Biashara (Blueprint)

170. ***Mheshimiwa Spika,*** napendekeza kufanya maboresho ya kurekebisha, kuanzisha, kufuta au kupunguza ada na tozo mbalimbali zinazotozwa na Wizara, Idara na Taasisi zinazojitegemea ili kuleta usimamizi bora wa sekta mbalimbali na kuboresha mazingira ya biashara nchini. Hatua hizi ni moja ya sehemu ya mwendelezo wa utekelezaji wa Mpango

wa kuboresha Mfumo wa udhibiti wa Biashara (Blueprint for Regulatory Reforms to Improve the Business Environment). Marekebisho hayo ni kama ifuatavyo:

i. Wizara ya Mifugo na Uvuvi

a) **Sekta ya Mifugo**

Kufanya marekebisho kwenye ada ya kibali cha kusafirisha mifugo katika minada ya mpakani kutoka shilingi 31,000 hadi shilingi 30,000 kwa kila ng'ombe; na shilingi 7,000 hadi shilingi 6,500 kwa kila mbuzi na kondoo. Lengo la hatua hii ni kuleta unafuu kwa wafugaji.

b) **Sekta ya Uvuvi**

Kufanya marekebisho ya tozo mbalimbali kwenye Sekta ya Uvuvi kama ilivyoainishwa kwenye *Kiambatisho Namba 7.* Aidha, napendekeza kupunguza ada ya uingizaji wa samaki aina ya *fin fish* kutoka dola za Marekani 2.5 hadi shilingi 1,300 kwa kila kilo moja ya samaki hao. Utozaji huo hautahusisha samaki aina ya Tilapia. Lengo la hatua hiyo ni kuchochea uingizwaji wa samaki kwa ajili ya matumizi ya chakula pamoja na kuongeza malighafi katika viwanda vya kuchakata mazao ya uvuvi nchini.

ii. Wizara ya Maliasili na Utalii

Kuunganisha huduma za malazi zilizothibitishwa kwenye kundi A (*Approved A)* na Kundi B (*Approved B)* na kutambulika kama Huduma za Malazi zilizothibitishwa (Approved Accomodation Facilities). Hatua hii inaenda sambamba na kupunguza ada ya leseni kwa kundi hili kutoka dola za Marekani 800 hadi shilingi 766,500. Lengo la hatua hiyo ni kuwa na uwiano sawa wa ada za leseni kwa kuwa ada hiyo kwa sasa ni kubwa ikilinganishwa na makundi mengine ya huduma husika.

iii. Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA)

Kufanya maboresho ya tozo na ada kwenye huduma zinazotolewa na Baraza la Sanaa la Taifa kama ilivyoainishwa kwenye *Kiambatisho Namba 8.*

iv. Shirika la Viwango Tanzania (TBS).

Kufanya marekebisho ya tozo na ada mbalimbali kwenye ukaguzi wa viwango vya ubora wa bidhaa, kama ilivyoainishwa kwenye *Kiambatisho Namba 10.*

v. **Wakala wa Vipimo (WMA)**

Kufanya Maboresho ya ada na tozo mbalimbali zinazotozwa na Wakala wa Vipimo kama zilivyoainishwa kwenye *kiambatisho Namba 9.*

vi. **Wakala wa Usimamizi wa Afya Mahali pa Kazi**

Kuweka sharti la riba kwenye faini kutozidi kiwango cha asilimia 100 ya faini ya awali badala ya utaratibu wa sasa wa kutoza riba kwa kiwango cha asilimia 5 ya faini kwa kila siku ambayo inapelekea deni hilo kuendelea kuongezeka.

27. Marekebisho madogo madogo katika baadhi ya Sheria za Kodi na Sheria nyingine mbalimbali.

171. ***Mheshimiwa Spika,*** napendekeza kufanya marekebisho mengine madogo madogo yasiyo ya kisera katika sheria mbalimbali za kodi pamoja na sheria nyingine ili ziwe sanjari na azma ya kurahisisha utekelezaji wake. Marekebisho hayo yataainishwa katika Muswada wa **Sheria ya Fedha ya mwaka 2025** na Matangazo ya Serikali *(Government Notices).*

28. Tarehe ya Kuanza Kutekeleza Hatua Mpya za Kodi

172. ***Mheshimiwa Spika,*** hatua hizi za kikodi zinazopendekezwa zitaanza kutekelezwa tarehe 1 Julai, 2025, isipokuwa pale itakapoelezwa vinginevyo. Aidha, Marekebisho hayo yataainishwa katika Muswada wa Sheria ya Fedha ya mwaka 2025 na Matangazo ya Serikali (Government Notices).

173. **Mheshimiwa Spika**, itakumbukwa kuwa, Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, aliunda Tume ya Rais ya Maboresho ya Mfumo wa Kodi nchini kwa lengo la kufanya tathmini ya kina ya mfumo mzima wa kodi ili kuongeza ufanisi wa ukusanyaji mapato. Tume inaendelea na tathmini kutokana na maoni yaliyopokelewa kutoka kwa wadau mbalimbali. Baada ya kukamilika kwa tathmini hiyo, Tume inatarajiwa kuwasilisha taarifa yenye mapendekezo kuhusu mfumo bora zaidi wa usimamizi wa kodi unaozingatia misingi ya utozaji kodi inayotambulika kimataifa. Aidha, mfumo huo utaweka mazingira bora ya biashara na uwekezaji, urasimishaji wa uchumi, kupanua wigo wa kodi, na kupunguza kero za walipa kodi kwa kadri inavyowezekana.

VII. SURA YA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2025/26

Mfumo wa Bajeti ya Serikali

174. **Mheshimiwa Spika,** utakumbuka kuwa tarehe 11 Machi 2025, niliwasilisha Mapendekezo ya Mfumo na Ukomo wa Bajeti ya Serikali kwa Mwaka 2025/26 mbele ya Kamati ya Bunge zima. Ukomo wa bajeti ya Serikali kwa mwaka 2025/26 uliopendekezwa ulikuwa shilingi bilioni 57,040.3. Baada ya kuwasilisha mapendekezo hayo ya ukomo, Serikali iliendelea kufanya tathmini ya athari zinazoweza kujitokeza kutokana na mabadiliko ya sera za Washirika wa Maendeleo. Tathmini hiyo ilifanyika kwa vyanzo vyote vya mapato ya ndani na nje ambayo ilionesha kupungua kwa mapato kwa takribani shilingi bilioni 550. Hivyo, inapendekezwa kupunguza kiasi cha shilingi bilioni 550 kwenye makadirio ya awali ya shilingi bilioni 57,040.3 hadi shilingi bilioni 56,490.3. Fedha hizo zitapunguzwa kwenye baadhi ya miradi ya maendeleo inayotegemea fedha za nje.

175. **Mheshimiwa Spika**, kwa kuzingatia mabadiliko hayo, sera za bajeti, mikakati ya kukusanya mapato pamoja na azma ya Serikali ya kudhibiti matumizi, Sura ya Bajeti inaonesha kuwa jumla ya shilingi

trilioni 56.49 zinatarajiwa kukusanywa na kutumika katika mwaka 2025/26. Bajeti hii inatarajiwa kugharamiwa na mapato ya ndani ya shilingi trilioni 40.47, misaada shilingi trilioni 1.07 na mikopo ya shilingi trilioni 14.95. Kati ya mapato ya ndani yanayotarajiwa, mapato ya kodi ni shilingi trilioni 32.31, mapato yasiyo ya kodi shilingi trilioni 6.48, na mapato ya Mamlaka za Serikali za Mitaa shilingi trilioni 1.68. Aidha, mikopo inajumuisha shilingi trilioni 6.27 kutoka vyanzo vya ndani na shilingi trilioni 8.68 kutoka vyanzo vya nje.

176. **Mheshimiwa Spika**, makadirio ya matumizi ya Serikali ya shilingi trilioni 56.49 kwa mwaka 2025/26 yanajumuisha: Stahiki za watumishi na michango ya pensheni (Serikali Kuu) shilingi trilioni 9.17; ununuzi wa bidhaa na huduma shilingi trilioni 5.58; malipo ya riba za mikopo shilingi trilioni 6.49; na ruzuku (subsidies & transfers) kwa taasisi za Serikali, mashirika ya umma na Mamlaka za Serikali za Mitaa shilingi trilioni 22.17. Aidha, Serikali inatarajia kutumia shilingi trilioni 7.72 kugharamia malipo ya mtaji kwa deni la ndani na nje. Mfumo wa bajeti unaopendekezwa kwa mwaka 2025/26 umeainishwa katika ***Jedwali Na. 03.***

177. **Mheshimiwa Spika**, napenda kutumia fursa hii kuwashukuru Washirika wetu wa Maendeleo walioahidi kuchangia bajeti ya mwaka 2025/26 ili kufanikisha malengo ya maendeleo ya kitaifa. Washirika wa Maendeleo walioahidi kuchangia ni taasisi na mashirika ya kimataifa ikiwemo: Benki ya Dunia; Shirika la Fedha la Kimataifa; Benki ya Maendeleo ya Afrika; Benki ya Kiarabu kwa Maendeleo ya Kiuchumi katika Afrika; Benki ya Uwekezaji ya Ulaya; Mfuko wa Abu Dhabi; Mfuko wa Kuwait; Mfuko wa Kimataifa wa Kusaidia Mapambano Dhidi ya Ukimwi, Kifua Kikuu na Malaria (Global Fund); Mfuko wa OPEC kwa Maendeleo ya Kimataifa (OFID); Mfuko wa Mazingira Duniani (GEF); Mfuko wa Mabadiliko ya Tabianchi (GCF); Mfuko wa Kuhimili Mabadiliko ya Tabianchi (Adaptation Fund*)*; Mfuko wa GRMF; Umoja wa Mataifa na mashirika yote chini yake; Umoja wa Ulaya; International Fund for Agricultural Development (IFAD); pamoja na Shirika la Chanjo Ulimwenguni (GAVI).

178. **Mheshimiwa Spika**, kipekee pia nizishukuru nchi wahisani walioahidi kuchangia utekelezaji wa bajeti hii ambazo ni Australia, Austria, Canada,

China, Denmark, Finland, India, Indonesia, Ireland, Italia, Japan, Korea ya Kusini, Marekani, Norway, Oman, Poland, Sweden, Ubelgiji, Ufaransa, Uhispania, Uholanzi, Uingereza, Ujerumani na Uswisi. Aidha, napenda kutambua mchango pamoja na ushirikiano kutoka kwa asasi zisizo za serikali wakiwemo sekta binafsi, asasi za kiraia, mashirika yasiyo ya serikali na taasisi za kidini katika utekelezaji wa shughuli mbalimbali za maendeleo hapa nchini.

Jedwali Na.03: Mapendekezo ya Mfumo wa Bajeti kwa Mwaka 2025/26

Shilingi milioni

Mapato	**41,536,016**
Mapato ya kodi	**32,306,123**
Kodi za mapato	11,491,400
o/w Kodi ya Ajira (P.A.Y.E)	5,888,445
Kodi itokanayo na orodha ya malipo ya mishahara (Skills Develeopment Levy)	420,934
Kodi ya majengo/mali	188,960
Kodi za bidhaa na huduma	13,762,949
o/w Kodi ya Ongezeko la Thamani	9,132,076
Ushuru wa bidhaa	4,412,479
Kodi za biashara za kimataifa	6,395,239
Kodi nyingine	46,641
Misaada/Michango	**1,069,884**
Kutoka kwa nchi wahisani	355,712
Kutoka kwa mashirika ya kimataifa	714,172
Mapato mengine	**8,160,009**
o/w Mamlaka za Serikali za Mitaa	1,680,507
Matumizi	**46,453,030**
Mishahara na stahiki za watumishi	**9,172,019**
o/w Mishahara kwa watumishi wa Serikali Kuu	7,052,355
Michango ya hifadhi za jamii	2,119,664
Gharama za bidhaa na huduma	**5,576,148**
o/w Malipo ya madeni ya watumishi, wazabuni na wakandarasi	
Malipo ya riba	**6,493,715**
Malipo ya riba nje	2,796,427
Malipo ya riba ndani kwa taasisi zisizo Serikali Kuu	3,697,288
Malipo kwa taasisi ambazo ni Serikali Kuu	-
Ruzuku kwenye taasisi za uwekezaji	**112,560**
Kwa mashirikia ya umma	111,510
Kwa sekta nyingine	1,050
o/w Mishahara ya watumishi	
Ruzuku na michango	**22,052,853**
Kwa Mamlaka za Serikali za Mitaa	9,431,497
o/w Mishahara ya watumishi	5,583,591
Ununuzi wa samani na uwekezaji	2,310,011
Kwa taasisi za umma	13,104,642
o/w Mishahara ya watumishi	2,158,513
Ununuzi wa samani na uwekezaji	6,829,210
Mafao na misaada ya kijamii	**1,001,950**
Mafao ya hifadhi za jamii	992,638
Misaada ya huduma za jamii	9,163
Mafao na viinua mgongo	149
Gharama nyingine	**2,043,785**
Salio la Mapato na Matumizi	**(4,917,014)**
Uwekezaji katika mali zisizo za kifedha	**2,321,959**
Gharama za majengo, miundombinu, magari, mashine n.k	2,029,710
Mali zisizozalishwa/mali za asili	76
Nakisi ya Bajeti bila Misaada	**(8,308,858)**
Nakisi ya bajeti ikijumuisha misaada	**(7,238,973)**
Ugharamiaji wa nakisi ya bajeti	(7,238,973)
Mikopo halisi	**7,238,973**
Mikopo ya ndani	**2,952,630**
Mikopo ya ndani	6,278,186
Malipo ya mikopo ya ndani	(3,325,557)
Mikopo ya nje	**4,286,343**
Mikopo ya nje	8,676,050
Malipo ya mikopo ya nje	(4,389,707)
Jumla ya Bajeti	**56,490,252**
Nakisi ya bajeti/Pato la Taifa	**3.0%**

***Chanzo**: Wizara ya Fedha*

Vihatarishi vya Utekelezaji wa Bajeti

179. **Mheshimiwa Spika**, utekelezaji wa bajeti ya mwaka 2025/26 unaweza kuathiriwa na vihatarishi vinavyoweza kujitokeza na hivyo kusababisha kutofikiwa kwa shabaha na malengo ya bajeti. Vihatarishi hivyo ni pamoja na: mabadiliko ya bei za bidhaa muhimu; kuongezeka kwa riba za mikopo; kushuka kwa thamani ya shilingi; madeni sanjari; mabadiliko ya tabianchi na majanga ya asili; migogoro ya kisiasa, mahusiano ya kidiplomasia na mabadiliko ya sera za Washirika wa Maendeleo pamoja na udukuzi na shambulio la mifumo ya kielektroniki.

180. **Mheshimiwa Spika**, endapo vihatarishi hivyo vitatokea vinaweza kusababisha: Kutofikiwa kwa lengo la ukusanyaji wa mapato; kasi ndogo ya utekelezaji wa miradi; kuongezeka kwa gharama za bidhaa, malighafi, huduma na utekelezaji wa miradi; kuongezeka kwa gharama za kuhudumia deni la Serikali; na kuongezeka kwa gharama za mikopo ya kibiashara katika masoko ya fedha. Aidha, athari nyingine ni pamoja na: Kupungua kwa misaada na mikopo nafuu kutoka kwa Washirika wa Maendeleo; kuongezeka kwa nakisi ya bajeti;

kupungua kwa uzalishaji wa mazao ya kilimo; uharibifu wa miundombinu; na kuongezeka kwa madai na madeni ya wazabuni na watoa huduma.

181. **Mheshimiwa Spika**, ili kukabiliana na athari za vihatarishi katika utekelezaji wa mpango na bajeti kwa mwaka 2025/26, Serikali itaendelea kutekeleza mikakati mbalimbali ikiwemo kuendelea: Kutekeleza na kusimamia sera za fedha na bajeti; kutekeleza Mkakati wa Taifa wa Kuimarisha Upatikanaji wa Fedha za Kigeni; kutekeleza Mkakati wa Taifa wa Matumizi ya Nishati Safi ya Kupikia (2024 – 2034); kuimarisha usalama katika mifumo ya kielektroniki ya usimamizi wa fedha za umma na shughuli za Serikali; kutekeleza Mpango Kabambe wa Taifa wa Hifadhi na Usimamizi wa Mazingira (2022-2032); na kusimamia utekelezaji wa Sheria ya Mikopo, Misaada na Dhamana, Sura 134. *Maelezo ya kina kuhusu vihatarishi vya bajeti yapo katika Taarifa ya Vihatarishi vya Utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka 2025/26 iliyoambatishwa.*

VIII. HITIMISHO

182. **Mheshimiwa Spika**, nikiwa naelekea kuhitimisha hotuba yangu, napenda kumpongeza Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa weledi wake katika kuendelea kumsaidia na kumshauri Mheshimiwa Rais kuongoza Taifa letu. Hakika mchango wake mkubwa katika ujenzi wa Taifa hautasahaulika. Hivyo, tutaendelea kutumia busara, hekima, taaluma na uzoefu wake katika kuendeleza ustawi wa maendeleo ya Taifa letu. Nitumie fursa hii kumtakia maisha mema na afya njema baada ya kustaafu. Naomba nimuage kwa neno kutoka katika Biblia Takatifu, Kitabu cha **Hesabu 6:24-26** ***"BWANA akubariki na kukulinda; BWANA akuangazie nuru ya uso wake na kukufadhili; BWANA akuinulie uso wake na kukupa amani" Amina!***

183. **Mheshimiwa Spika**, nitumie fursa hii pia kumpongeza na kumshukuru Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa, Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mbunge wa Jimbo la Ruangwa kwa kuendelea kusimamia shughuli za Serikali bila kuchoka na kwa maelekezo mazuri

kwangu katika utekelezaji wa majukumu ya kila siku. Kadhalika, nimpongeze na kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Doto Mashaka Biteko, Naibu Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Waziri wa Nishati na Mbunge wa Jimbo la Bukombe, kwa kuendelea kumsaidia Mheshimiwa Waziri Mkuu katika utekelezaji wa majukumu yake.

184. **Mheshimiwa Spika**, napenda kukushukuru na kukupongeza wewe binafsi Mheshimiwa Dkt. Tulia Ackson Mwansasu, Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mbunge wa Jimbo la Mbeya Mjini na Rais wa Umoja wa Mabunge Duniani. Hakika Mheshimiwa Spika umetuheshimisha katika nyanja za kitaifa na kimataifa. Napenda kukudokeza kuwa, Watanzania, Bunge hili na duniani kote tunajivunia uongozi wako mahiri. Aidha, niwapongeze pia Mheshimiwa Mussa Azzan Zungu, Naibu Spika na Mbunge wa Jimbo la Ilala pamoja na wenyeviti wa vikao vya Bunge kwa kuongoza vizuri majadiliano kwa muda wote wa Bunge hili.

185. **Mheshimiwa Spika**, niwapongeze Mheshimiwa Prof. Ibrahim Hamis Juma, Jaji Mkuu wa Tanzania; Mheshimiwa Dkt. Mustapher Mohamed Siyani, Jaji

Kiongozi wa Mahakama Kuu ya Tanzania; Prof. Elisante Ole Gabriel, Mtendaji Mkuu wa Mahakama na Katibu wa Tume ya Utumishi wa Mahakama; na Mheshimiwa Eva Kiaki Nkya, Msajili Mkuu wa Mahakama ya Tanzania, kwa kazi nzuri ya kuongoza Mhimili wa Mahakama.

186. **Mheshimiwa Spika**, nitumie fursa hii kuwapongeza na kuwashukuru kwa dhati kabisa wakuu wote wa vyombo vya ulinzi na usalama kwa uzalendo na utumishi wao uliotukuka. Naomba niwatambue kwa majina: Mkuu wa Majeshi ya Ulinzi na Usalama, Jenerali Jacob John Mkunda; Inspekta Jenerali wa Polisi, Camillus Mongoso Wambura; Mkurugenzi Mkuu wa Idara ya Usalama wa Taifa, Bw. Suleiman Abubakar Mombo; Kamishna Jenerali wa Jeshi la Magereza, Jeremiah Yoramu Katungu; Kamishna Jenerali wa Jeshi la Zimamoto na Uokoaji, Bw. John William Masunga; Kamishna Jenerali wa Uhamiaji, Dkt. Anna Peter Makakala; Mkurugenzi Mkuu wa Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa, Bw. Crispin Francis Chalamila; na Kamishna Jenerali wa Mamlaka ya Kudhibiti na Kupambana na Dawa za Kulevya, Bw. Aretas James Lyimo.

187. **Mheshimiwa Spika**, nawashukuru mawaziri wenzangu na waheshimiwa wabunge wote kwa ushirikiano walionipa wakati wa kutekeleza majukumu yangu kama mbunge mwenzao na Waziri katika wizara hii. Niwatakie kila la kheri waheshimiwa wabunge wote watakaotangaza nia ya kugombea tena ubunge katika uchaguzi mkuu ujao. Nina matumaini makubwa kuwa, wananchi hawatasahau kazi kubwa na nzuri mliyoifanya. **Mwenyezi Mungu atufanikishe sote – Amin**!!!

188. **Mheshimiwa Spika**, napenda kuishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti chini ya Mwenyekiti wake Mheshimiwa Oran Manase Njeza, Mbunge wa Jimbo la Mbeya Vijijini kwa maoni na ushauri wakati wa maandalizi na utekelezaji wa Bajeti ya Serikali. Aidha, niwashukuru wenyeviti na wajumbe wa kamati za kisekta kwa mchango na maoni wakati wa maandalizi ya bajeti za sekta wanazosimamia.

189. **Mheshimiwa Spika**, kipekee nimshukuru na kumpongeza Katibu Mkuu Kiongozi Balozi Dkt. Moses Mpogole Kusiluka kwa kazi nzuri anayofanya ya uratibu na usimamizi wa utekelezaji wa shughuli za Serikali. Aidha, nimshukuru CPA Charles

Edward Kichere, Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, kwa kazi nzuri anayoendelea kuifanya ya kukagua hesabu za taasisi mbalimbali za Serikali.

190. **Mheshimiwa Spika**, kipekee nimshukuru ndugu yangu Mheshimiwa Profesa Kitila Alexander Mkumbo, Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, Mipango na Uwekezaji na Mbunge wa Jimbo la Ubungo, pamoja na Mheshimiwa Stanslaus Haroon Nyongo, Naibu Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, Mipango na Uwekezaji na Mbunge wa Jimbo la Maswa Mashariki pamoja na watumishi wote wa Wizara na taasisi zake wakiongozwa na Katibu Mkuu Dkt. Tausi Mbaga Kida na Katibu Mtendaji wa Tume ya Taifa ya Mipango Dkt. Fred Matola Msemwa, kwa ushirikiano wanaonipatia katika utekelezaji wa majukumu yangu. Sote ni mashahidi wa kazi nzuri iliyotekelezwa na Wizara hii kupitia mafanikio yaliyopatikana katika uandaaji na usimamizi wa utekelezaji wa mpango wa Taifa wa maendeleo na maandalizi ya Dira ya Taifa ya Maendeleo ya Mwaka 2050.

191. **Mheshimiwa Spika**, napenda kutoa shukrani kwa Mheshimiwa Hamad Hassan Chande, Naibu

Waziri wa Fedha na Mbunge wa Jimbo la Kojani kwa kunisaidia katika utekelezaji wa majukumu yangu. **Hakika ni Naibu Waziri wa Viwango**. Aidha, nimshukuru na kumpongeza kwa dhati mwalimu wangu Dkt. Natu El-Maamry Mwamba, kwa kuweka historia ya kuwa mwanamke wa kwanza kushika wadhifa wa kuwa Katibu Mkuu na Mlipaji Mkuu wa Serikali. Hakuna atakayepinga kuwa ameitendea haki nafasi hiyo kwa kutunza vyema **chungu cha Hazina**. Vilevile, natambua mchango mkubwa wa Naibu Makatibu Wakuu Bi. Amina Kh. Shaaban, Bi. Jenifa C. Omolo na Bw. Elijah G. Mwandumbya kwa ushauri na usimamizi makini wa majukumu ya Wizara. Kadhalika, natambua kazi nzuri inayofanywa na Viongozi na Watumishi wa Wizara ya Fedha na taasisi zake katika maandalizi na usimamizi wa utekelezaji wa bajeti ya Serikali.

192. **Mheshimiwa Spika**, nitumie fursa hii pia kumshukuru Ndugu Emmanuel Mpawe Tutuba, Gavana wa Benki Kuu ya Tanzania, kwa kusimamia sekta ya fedha kwa ustadi mkubwa. Aidha, nimshukuru Ndugu Yusuph Juma Mwenda, Kamishna Mkuu wa Mamlaka ya Mapato Tanzania, kwa jitihada kubwa anazofanya za kuongeza

ukusanyaji wa mapato ya Serikali. Nimshukuru pia Dkt. Amina Suleiman Msengwa, Mtakwimu Mkuu wa Serikali, kwa kuendelea kusimamia vema uzalishaji na usambazaji wa takwimu rasmi.

193. **Mheshimiwa Spika**, napenda pia kutoa shukrani kwa: Viongozi na Watendaji wa Wizara; Idara Zinazojitegemea; Wakala na Taasisi za Serikali; Ofisi za Wakuu wa Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa; na wadau mbalimbali. Kushiriki kwao kwa namna moja au nyingine kumefanikisha maandalizi ya bajeti hii.

194. **Mheshimiwa Spika**, nitumie fursa hii kumpongeza Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa jitihada zake za kuboresha sekta ya michezo nchini. Jitihada hizo zimewezesha nchi yetu kuwa miongoni mwa nchi wenyeji wa mashindano ya CHAN 2024 na AFCON 2027. Kufanyika kwa mashindano hayo kutasaidia kwa kiasi kikubwa kuendeleza na kukuza sekta ya michezo na utalii nchini. Hivyo, nitoe rai kwa sekta binafsi kuchangamkia fursa hiyo adhimu kwa kuwa ujio wa wageni wakati wa michuano hiyo utahitaji

huduma mbalimbali kama malazi, chakula na usafiri.

195. **Mheshimiwa Spika**, niipongeze kwa dhati timu ya Simba kwa kutinga fainali ya kombe la Shirikisho Barani Afrika kwa mara nyingine tangu mwaka 1993. Mafanikio haya ya Simba yanatokana na juhudi kubwa ya uwekezaji inayofanywa na Rais wa heshima wa Timu hiyo Ndugu Mohamed Dewji. Hii si tu inatoa heshima kwa Timu hiyo, bali pia inaitangaza nchi yetu katika ramani ya soka la kimataifa. Kusema kweli, Simba ya mwaka huu imepambana sana hasa ukizingatia kuwa Kocha bado anaijenga timu anayoitaka. Hivyo, nitoe pongezi kwa menejimenti ya timu pamoja na mashabiki wa Simba ambao wanaendelea kuwa mashabiki bora kabisa wakiongozwa na meneja wangu mimi (Striker), maarufu kama Semaji la CAF.

196. **Mheshimiwa Spika**, hata hivyo, Simba wasibweteke kwa kuwa mafanikio ambayo wanajivunia leo sio mapya kwa Yanga kwani walifika hatua kama hiyo mwaka juzi ambayo kwa kiasi kikubwa ilichangiwa na uwekezaji uliofanywa na Ghalib Salim Mohamed (GSM). Ndugu GSM ameleta chachu kubwa kwenye mafanikio ya Yanga.

Niwashauri yanga wanapoandaa ramani ya ujenzi wa uwanja mpya wasisahau kuweka SANAMU KUBWA YA GSM. Aidha, nitoe rai kwa vilabu vingine kuiga hatua hizo za Simba na Yanga kwa manufaa ya soka la Tanzania.

197. **Mheshimiwa Spika**, nimpongeze pia Mzee Said Salim Bakhresa kwa uwekezaji mkubwa katika tasnia ya michezo ambao umekuwa chachu ya maendeleo ya michezo nchini, hususan kupitia matangazo ya moja kwa moja (mubashara). Ni ukweli usiopingika kuwa, maisha ya watu hayawezi kukamilika kama hayana furaha, hilo tumeliona kupitia Azam TV ambayo si tu wamefanya kila mtu kuzungumzia mpira wa miguu wa nchi hii, lakini pia wameinua maisha ya wachezaji hasa wa ngumi, mpira wa miguu pamoja na wacheza filamu kupitia tamthilia mbalimbali za kitanzania. Licha ya kuwa kampuni hii ni ya binafsi, lakini sasa imekuwa kama mali ya umma kutokana na umuhimu wake katika jamii yetu ya Tanzania. Mzee Bakhresa aheshimiwe.

198. **Mheshimiwa Spika**, niruhusu kipekee nimshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa

Tanzania kwa kuniamini kutumikia Taifa kwa nafasi ya Waziri wa Fedha tangu alipoingia madarakani. Huu ni uthibitisho wa imani kubwa aliyonayo kwangu na ni fahari kufanya kazi chini ya kiongozi mwenye maono makubwa ya kuiletea nchi yetu maendeleo. Mheshimiwa Rais sio tu amenipa fahari kufanya kazi chini yake bali ameiandika historia ya kipekee kwa wanyiramba, wasukuma na wanyaturu wa Singida kuwa mnyiramba wa kwanza kusaini kwenye NOTI ya nchi.

199. **Mheshimiwa Spika**, hii ilikuwa ndoto yangu tangu kidato cha pili kufuatia mjadala uliobainisha sahihi ya marehemu Dkt. Gilman Rutihinda aliyekuwa Gavana wa Benki Kuu ya Tanzania. Shukrani kwa marafiki zangu wa *group discussion* (Robert Kitundu, Sibomana Willium, John Makuru, Richard Marco, Steven Nkenguye) na wengine walionihakikishia kuwa inawezekana mtu kusaini kwenye NOTI ya nchi.

200. **Mheshimiwa Spika**, naamini kazi hii nimeifanya kwa uaminifu mkubwa, kazi hii nimeifanya kwa weledi wangu wote, kazi hii nimeifanya kwa nguvu zangu zote nikitekeleza ipasavyo miongozo ya Mheshimiwa Rais. Siwezi

kuelezea zaidi ya vielelezo vya kila jambo lililofanyika kwenye kila wizara ambalo lisingeweza kufanyika bila fedha. Upatikanaji wa fedha ili miradi ya maendeleo kwenye kila sekta iweze kutekelezwa ndio jukumu nililopewa.

201. **Mheshimiwa Spika**, jukumu nililopewa la kuwa Waziri wa Fedha limenikumbusha nilipokuwa kidato cha tatu nikiwa Makamu Mwenyekiti wa Serikali ya Wanafunzi Ilboru, mimi ndio nilikuwa nakusanya ushuru wa shule kwa wafanyabiashara waliokuwa wanafanya biashara ndani ya eneo la shule na kuwasilisha makusanyo mwisho wa mwezi kwa mwalimu wa nidhamu na Elimu ya Kujitegemea - EK. Kadhalika, nilipokuwa kidato cha tano nikiwa Katibu Mkuu wa Serikali ya Wanafunzi Mazengo, mimi ndio nilikuwa nakusanya ushuru wa shule kwa wafanyabiashara waliokuwa wanafanya biashara ndani ya eneo la shule na kuwasilisha makusanyo mwisho wa mwezi kwa mwalimu wa nidhamu.

202. **Mheshimiwa Spika**, **HAKIKA, KUMTANGULIZA MUNGU, UAMINIFU, WELEDI NA BIDII** ni msingi wa ufanisi katika kutoa utumishi uliotukuka. Nitoe rai kwa atakaeteuliwa kushika

nafasi hii baada yangu na watumishi wote wa umma tujitahidi kujinyenyekeza na kumtanguliza Mungu katika majukumu yetu, tusimamie maslahi ya Taifa na haki za wananchi wanyonge, tushinde vishawishi vya rushwa, tuzingatie sheria, kanuni na taratibu zinazoongoza utumishi wa umma.

203. **Mheshimiwa Spika**, kwa hakika nina kila sababu ya kumshukuru Mwenyezi Mungu kama ilivyoelekezwa katika Qur'an Tukufu kwenye Sura ya 14 Aya ya 7*, "Na alipotangaza Mola wenu Mlezi: Mkishukuru nitakuzidishieni (neema)……"*. Itoshe tu kusema namshukuru sana Mheshimiwa Rais, naendelea kumuombea afya njema yeye na familia yake ili kazi kubwa aliyoianza ya kuwaletea maendeleo makubwa wananchi wa Tanzania iweze kukamilika.

204. **Mheshimiwa Spika**, nitumie fursa hii kuwashukuru wananchi wa Jimbo la Iramba Magharibi walionipa nafasi ya kuwa Mbunge wao na kufanya kazi nao pamoja, ninaamini kwamba sikuwaangusha. Napenda kuwaahidi kuwa nitaendelea kushirikiana nao katika kuliletea maendeleo Jimbo la Iramba Magharibi. ***NSONGELI ZIGIZIGI! ASANTENI SANA!!!***

205. **Mheshimiwa Spika**, kipekee kabisa nitumie fursa hii kumshukuru mke wangu na rafiki yangu kipenzi Bi. Neema Mwigulu Nchemba pamoja na watoto wetu Joshua, Gracious, Isaac na Bernice kwa maombi yao na kunipa faraja inayoniwezesha kutekeleza vyema majukumu ya kuwatumikia watanzania.

206. **Mheshimiwa Spika**, kama nilivyosema hapo awali, mkutano huu ni wa mwisho kabla ya kuelekea kwenye Uchaguzi Mkuu wa Rais, Wabunge na Madiwani hapo Oktoba 2025. Hivyo, niwaombe sana watanzania wenzangu kutumia haki yao ya kikatiba ya kuchagua au kuchaguliwa katika ngazi hizo tatu nilizoziainisha. Aidha, niviombe vyama vya siasa nchini kushiriki uchaguzi huo na kuwahimiza wananchi kutumia haki hii kwa amani na utulivu kama ilivyo desturi yetu.

207. **Mheshimiwa Spika**, nisisitize tena, Serikali chini ya uongozi wa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mwenyekiti wa Chama Cha Mapinduzi imedhamiria kwa dhati kuhakikisha maendeleo ya kiuchumi na huduma za kijamii zinawafikia wananchi kwa gharama nafuu na kwa wakati. Sisi

sote ni mashahidi kuwa Mheshimiwa Rais amefanya mageuzi makubwa ya kiuchumi kwa kukamilisha miradi mingi ya maendeleo katika sekta za uchukuzi, nishati, ujenzi, kilimo na huduma za jamii. Hii imeongeza ufanisi katika sekta za uzalishaji, fursa za ajira, kuimarika kwa huduma za jamii, pamoja na kuchochea ukuaji wa biashara na uwekezaji.

208. **Mheshimiwa Spika**, kwa mafanikio hayo, nina imani kuwa katika uchaguzi huu CCM haitapoteza JIMBO lolote wala KATA yoyote, tunaenda kushinda kwa kishindo kikubwa. **Hakika yajayo yanafurahisha** na Tanzania chini ya **MAMA** itapata mafanikio makubwa zaidi kupitia uchapaji kazi wake na dhamira thabiti ya kuwaletea watanzania maendeleo endelevu. ***KAZI NA UTU, TUNASONGA MBELE!!***

Mungu ibariki Afrika, Mungu ibariki Tanzania.

209. **Mheshimiwa Spika**, naomba kutoa hoja.

IX. VIAMBATISHO NA VIELELEZO

Jedwali Na. 1: Mwenendo wa Makusanyo ya Mapato ya Serikali

Shilingi milioni

	2021/22 Halisi	2022/23 Halisi	2023/24 Halisi	2024/25 Bajeti	2024/25 Matarajio	2025/26 Bajeti
Jumla ya Mapato ya Ndani	**25,173,554**	**26,277,887**	**29,829,895**	**34,610,646**	**34,892,102**	**40,466,132**
A. Mapato ya TRA	**20,931,262**	**22,610,162**	**26,072,402**	**29,415,289**	**30,005,851**	**34,103,890**
1. Ushuru wa Forodha	1,469,206	1,625,166	1,833,763	2,173,375	2,118,042	2,447,871
2. Ushuru wa Bidhaa	2,888,518	2,946,239	3,506,194	3,920,537	4,008,200	4,512,479
3. Kodi ya Ongezeko la Thamani	5,343,816	6,165,872	6,625,283	7,760,659	7,927,435	9,272,076
4. Kodi ya Mapato	7,370,419	7,600,989	9,077,396	10,070,032	10,344,855	11,675,382
5. Kodi Nyingine	3,859,303	4,271,897	5,029,766	5,490,686	5,607,319	6,196,083
B. Mapato yasiyotokana na Kodi	**4,242,292**	**3,667,725**	**3,757,493**	**5,195,358**	**4,886,252**	**6,362,241**
1. Michango na Gawio la Mashirika	933,029	1,008,866	767,085	1,168,543	1,139,679	1,696,261
2. Wizara Nyingine na Mikoa	2,419,795	1,637,820	1,843,855	2,670,474	2,385,975	2,985,474
3. Mapato ya Halmasahuri	889,468	1,021,039	1,146,553	1,356,341	1,360,598	1,680,507

Chanzo: Wizara ya Fedha

Jedwali Na. 2: Mwenendo wa Mikopo ya Serikali

Shilingi milioni

	2021/22 Halisi	2022/23 Halisi	2023/24 Halisi	2024/25 Bajeti	2024/25 Matarajio	2025/26 Bajeti
1. Jumla ya Mikopo mipya ya Ndani na nje (a+b)	**11,820,767**	**12,102,719**	**12,480,625**	**14,886,372**	**14,524,041**	**14,954,236**
(a) Mikopo Mipya ya Ndani	**5,894,434**	**6,124,512**	**5,432,463**	**6,617,790**	**6,642,107**	**6,278,186**
(i) Mikopo mipya ya Ndani (Kulipia dhamana za Serikali zilizoiva)	3,044,432	2,610,598	3,257,144	4,022,373	4,149,676	3,325,557
(ii) Mikopo mipya ya Ndani (Kuziba nakisi ya Bajeti)	2,850,002	3,513,914	2,175,319	2,595,417	2,492,431	2,952,630
(b) Mikopo Mipya ya Nje	**5,926,333**	**5,978,206**	**7,048,162**	**8,268,582**	**7,881,934**	**8,676,050**
(i) Mikopo yenye Masharti nafuu (Miradi ya Maendeleo)	2,825,097	1,115,244	2,933,214	2,955,472	2,897,805	4,419,817
(ii) Mikopo yenye Masharti nafuu (Bajeti)	1,291,743	1,851,237	2,013,708	2,326,471	2,037,971	1,627,221
(iii) Mikopo yenye masharti ya Kibiashara	1,809,494	3,011,725	2,101,241	2,986,638	2,946,158	2,629,012
(c) Malipo ya Madeni ya Ndani	**4,948,687**	**3,711,400**	**6,082,781**	**7,169,041**	**7,230,983**	**7,022,845**
(i) Mtaji -Kulipia Dhamana za Serikali zilizoiva (Rollover)	3,044,432	2,610,598	3,257,144	4,022,373	4,149,676	3,325,557
(ii) Riba	1,904,255	1,100,802	2,825,637	3,146,668	3,081,307	3,697,288
(d) Malipo ya Madeni ya Nje	**3,676,474**	**4,686,200**	**4,669,652**	**5,952,425**	**5,519,103**	**7,186,134**
(i) Mtaji	2,816,057	2,916,041	3,011,813	3,517,120	3,348,280	4,389,707
(ii) Riba	860,417	1,770,159	1,657,838	2,435,305	2,170,823	2,796,427
(e) Ongezeko Halisi la Mikopo ya Ndani (a-c(i)	**2,850,002**	**3,513,914**	**2,175,319**	**2,595,417**	**2,492,431**	**2,952,630**
(f) Ongezeko Halisi la Mikopo ya nje (b-d(i)*	**3,110,276**	**3,062,165**	**4,036,349**	**4,751,462**	**4,533,654**	**4,286,343**
2. Ongezeko Halisi la Mikopo ya Ndani na Nje (e+f)	**5,960,278**	**6,576,079**	**6,211,668**	**7,346,879**	**7,026,085**	**7,238,973**

Chanzo: Wizara ya Fedha

*Ongezeko hili halijumuishi fedha zinazoendelea kupokelewa kwenye Mikopo ya zamani

Jedwali Na. 3: Mchanganuo wa Misaada na Mikopo Nafuu kwa Mwaka 2025/26 *Shilingi milioni*

WASHIRIKA WA MAENDELEO	KIBAJETI	MIFUKO	MRADI	JUMLA TZS	JUMLA USD
AfDB	-	-	400,372,568,683	400,372,568,683	138,610,123
Belgium	-	-	799,460,309	799,460,309	276,775
Canada	-	28,130,550,000	9,441,022,500	37,571,572,500	13,007,385
China	-	-	147,159,070,461	147,159,070,461	50,946,889
Denmark	-	27,403,382,400	-	27,403,382,400	9,487,129
European Investment Bank	-	-	48,208,320,000	48,208,320,000	16,689,858
European Union - EU	113,796,289,511	-	39,618,054,424	153,414,343,935	53,112,483
Finland	-	-	6,889,680,000	6,889,680,000	2,385,227
France	-	-	623,450,630,234	623,450,630,234	215,840,383
GAVI	-	-	40,946,470,792	40,946,470,792	14,175,785
GEF	-	-	32,341,497,419	32,341,497,419	11,196,718
Germany	-	-	110,794,861,742	110,794,861,742	38,357,497
Global Fund	-	-	259,722,739,617	259,722,739,617	89,916,752
GPE	-	-	60,334,215,751	60,334,215,751	20,887,877
GRMF	-	-	11,603,202,728	11,603,202,728	4,017,062
HJFMRI	-	-	10,963,762,179	10,963,762,179	3,795,686
IFAD	-	-	155,558,657,111	155,558,657,111	53,854,850
IMF	1,627,221,414,758	-	-	1,627,221,414,758	563,348,687
India	-	-	142,632,320,000	142,632,320,000	49,379,715
Ireland	-	13,886,425,000	2,558,268,966	16,444,693,966	5,693,200
JICA	-	-	48,613,112,926	48,613,112,926	16,829,998
KOICA	-	8,942,500,000	-	8,942,500,000	3,095,919
Kuwait Fund	-	-	6,483,835,782	6,483,835,782	2,244,722
Norway	-	-	16,086,134,529	16,086,134,529	5,569,066
Nutrition International	-	-	1,603,106,400	1,603,106,400	555,000
OPEC Fund	-	-	23,429,276,096	23,429,276,096	8,111,282
Poland	-	-	28,880,000,000	28,880,000,000	9,998,338
South Korea	-	-	148,388,673,579	148,388,673,579	51,372,581
Spain	-	-	53,097,079,853	53,097,079,853	18,382,360
Susan Thompson	-	-	91,829,781,522	91,829,781,522	31,791,732
Sweden	-	-	69,820,626,582	69,820,626,582	24,172,100
Switzerland	-	7,613,900,000	15,045,000,000	22,658,900,000	7,844,576
UNCDF	-	-	7,103,201,178	7,103,201,178	2,459,148
UNDP	-	-	15,677,992,000	15,677,992,000	5,427,765
UNEP	-	-	3,372,625,498	3,372,625,498	1,167,613
UNFPA	-	766,500,000	8,638,319,483	9,404,819,483	3,255,975
UNHCR	-	-	1,800,000,000	1,800,000,000	623,165
UNICEF	-	766,500,000	42,296,376,473	43,062,876,473	14,908,490
United Kingdom	-	15,381,902,497	48,306,805,734	63,688,708,231	22,049,212
USA	-	-	37,082,872,388	37,082,872,388	12,838,196
WIOMSA	-	-	418,796,000	418,796,000	144,988
World Bank	-	86,844,429,322	3,188,406,599,616	3,275,251,028,938	1,133,901,231
WFP	-	-	1,393,832,000	1,393,832,000	482,549
GRAND TOTAL	**1,741,017,704,269**	**189,736,089,219**	**5,961,168,850,555**	**7,891,922,644,043**	**2,732,206,089**

Jedwali Na. 4: Mfumo wa Bajeti

Shilingi milioni

	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24	2024/25	2024/25	2025/26
	Halisi	Halisi	Halisi	Halisi	Bajeti	Matarajio	Bajeti
Mapato Yote	**32,274,882**	**36,996,819**	**40,853,298**	**42,836,588**	**50,291,408**	**50,210,534**	**56,490,252**
Mapato ya Ndani	20,652,548	25,173,554	26,277,887	29,829,895	34,610,646	34,892,102	40,466,132
Misaada na Mikopo ya Bajeti	210,239	1,394,945	1,851,237	2,127,504	2,435,496	2,146,996	1,741,018
Misaada na Mikopo ya Miradi	2,197,354	3,337,660	1,621,571	3,293,890	3,461,946	3,404,279	5,186,169
Misaada na mikopo ya Kisekta	252,471	92,727	90,053	160,215	178,892	178,892	189,736
Mikopo ya Ndani (Rollover)	3,262,552	3,044,432	2,610,598	3,257,144	4,022,373	4,149,676	3,325,557
Mikopo ya Ndani (Financing)	3,359,220	2,850,002	3,513,914	2,175,319	2,595,417	2,492,431	2,952,630
Mikopo ya kibiashara	3,121,190	1,809,494	3,011,725	2,101,241	2,986,638	2,946,158	2,629,012
Marekebisho	-780,692	-705,994	1,876,312	-108,620	0	0	0
Matumizi Yote	**32,274,882**	**36,996,819**	**40,853,298**	**42,836,588**	**50,291,408**	**50,210,534**	**56,490,252**
Matumizi ya Kawaida	20,573,298	21,916,479	26,882,592	28,200,167	34,937,809	34,583,592	38,996,519
Malipo ya Mishahara	7,328,824	8,087,392	9,046,205	9,978,926	11,767,987	11,726,601	13,174,240
Mfuko Mkuu	9,656,017	10,346,122	11,851,425	12,597,693	15,736,279	15,466,877	16,637,469
Kulipa Madeni	8,218,113	8,698,202	10,088,114	10,752,432	13,121,466	12,750,086	14,208,979
Malipo Mengine	1,437,904	1,647,920	1,763,311	1,845,261	2,614,813	2,716,791	2,428,490
Matumizi Mengineyo	3,588,456	3,482,964	5,984,961	5,623,548	7,433,542	7,390,114	9,184,809
Fedha za Halmashauri	447,419	532,768	622,834	689,314	815,065	839,251	1,067,065
Matumizi Mengine	3,141,037	2,950,196	5,362,127	4,934,234	6,618,478	6,550,863	8,117,744
Matumizi ya Maendeleo	11,701,584	15,080,341	13,970,706	14,636,421	15,353,600	15,626,942	17,493,733
Fedha za Ndani	9,251,759	11,461,638	12,259,082	11,182,316	11,712,762	12,043,770	12,117,828
Fedha za Nje	2,449,825	3,618,703	1,711,624	3,454,105	3,640,838	3,583,171	5,375,905
Pato la Taifa	**150,775,745**	**163,493,585**	**179,804,042**	**196,560,583**	**218,779,144**	**217,007,794**	**242,071,490**
Chanzo: Wizara ya Fedha							

Jedwali Na. 5: Mfumo wa Bajeti (Asilimia ya Pato la Taifa)

	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24	2024/25	2024/25	2025/26
	Halisi	Halisi	Halisi	Halisi	Bajeti	Matarajio	Bajeti
Mapato Yote	**21.4%**	**22.6%**	**22.7%**	**21.8%**	**23.0%**	**23.1%**	**23.3%**
Mapato ya Ndani	**13.7%**	**15.4%**	**14.6%**	**15.2%**	**15.8%**	**16.1%**	**16.7%**
Misaada na Mikopo ya Bajeti	**0.1%**	**0.9%**	**1.0%**	**1.1%**	**1.1%**	**1.0%**	**0.7%**
Misaada na Mikopo ya Miradi	**1.5%**	**2.0%**	**0.9%**	**1.7%**	**1.6%**	**1.6%**	**2.1%**
Misaada na mikopo ya Kisekta	**0.2%**	**0.1%**	**0.1%**	**0.1%**	**0.1%**	**0.1%**	**0.1%**
Mikopo ya Ndani (Rollover)	**2.2%**	**1.9%**	**1.5%**	**1.7%**	**1.8%**	**1.9%**	**1.4%**
Mikopo ya Ndani (Financing)	**2.2%**	**1.7%**	**2.0%**	**1.1%**	**1.2%**	**1.1%**	**1.2%**
Mikopo ya kibiashara	**2.1%**	**1.1%**	**1.7%**	**1.1%**	**1.4%**	**1.4%**	**1.1%**
Marekebisho	**-0.5%**	**-0.4%**	**1.0%**	**-0.1%**	**0.0%**	**0.0%**	**0.0%**
Matumizi Yote	**21.4%**	**22.6%**	**22.7%**	**21.8%**	**23.0%**	**23.1%**	**23.3%**
Matumizi ya Kawaida	**13.6%**	**13.4%**	**15.0%**	**14.3%**	**16.0%**	**15.9%**	**16.1%**
Malipo ya Mishahara	**4.9%**	**4.9%**	**5.0%**	**5.1%**	**5.4%**	**5.4%**	**5.4%**
Mfuko Mkuu	**6.4%**	**6.3%**	**6.6%**	**6.4%**	**7.2%**	**7.1%**	**6.9%**
Kulipa Madeni	**5.5%**	**5.3%**	**5.6%**	**5.5%**	**6.0%**	**5.9%**	**5.9%**
Malipo Mengine	**1.0%**	**1.0%**	**1.0%**	**0.9%**	**1.2%**	**1.3%**	**1.0%**
Matumizi Mengineyo	**2.4%**	**2.1%**	**3.3%**	**2.9%**	**3.4%**	**3.4%**	**3.8%**
Fedha za Halmashauri	**0.3%**	**0.3%**	**0.3%**	**0.4%**	**0.4%**	**0.4%**	**0.4%**
Matumizi Mengine	**2.1%**	**1.8%**	**3.0%**	**2.5%**	**3.0%**	**3.0%**	**3.4%**
Matumizi ya Maendeleo	**7.8%**	**9.2%**	**7.8%**	**7.4%**	**7.0%**	**7.2%**	**7.2%**
Fedha za Ndani	**6.1%**	**7.0%**	**6.8%**	**5.7%**	**5.4%**	**5.5%**	**5.0%**
Fedha za Nje	**1.6%**	**2.2%**	**1.0%**	**1.8%**	**1.7%**	**1.7%**	**2.2%**
Chanzo: Wizara ya Fedha							

Jedwali Na. 6: Mgawanyo wa Bajeti kwa Sekta

SEKTA		2024/25	2025/26
		Shilingi Bilioni	
Elimu		6,369.8	7,394.4
Afya		2,648.4	3,009.2
Maendeleo ya Uchumi	Ujenzi, Usafirishaji na Mawasiliano	5,533.9	5,524.2
	Kilimo	1,938.9	1,925.8
	Viwanda na Biashara	383.2	239.5
	Nishati	1,883.7	1,965.7
	Madini	231.9	225.0
	Maliasili, Utalii na Mazingira	596.1	317.4
	Vijana, Kazi na Maendeleo ya Kukuza Ujuzi	34.0	38.4
Maji, Nyumba na Maendeleo ya Jamii	Maji	641.9	898.1
	Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi	174.1	166.9
	Maendeleo ya Jamii	320.3	196.5
	Habari, Michezo na Utamaduni	285.3	519.6
Hifadhi ya Jamii		2,653.4	3,154.1
Ulinzi, Utawala wa Sheria na Usalama		5,493.2	6,398.1
Huduma za Utawala	Mihimili ya Utawala, Usimamizi wa Mapato na Matumizi, Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Kimataifa	7,981.7	10,308.3
	Deni la Taifa	13,121.5	14,209.0
JUMLA		**50,291.4**	**56,490.3**

Kielelezo Na. 1: Uwiano wa Mapato ya Ndani na Mapato ya kodi kwa Pato la Taifa

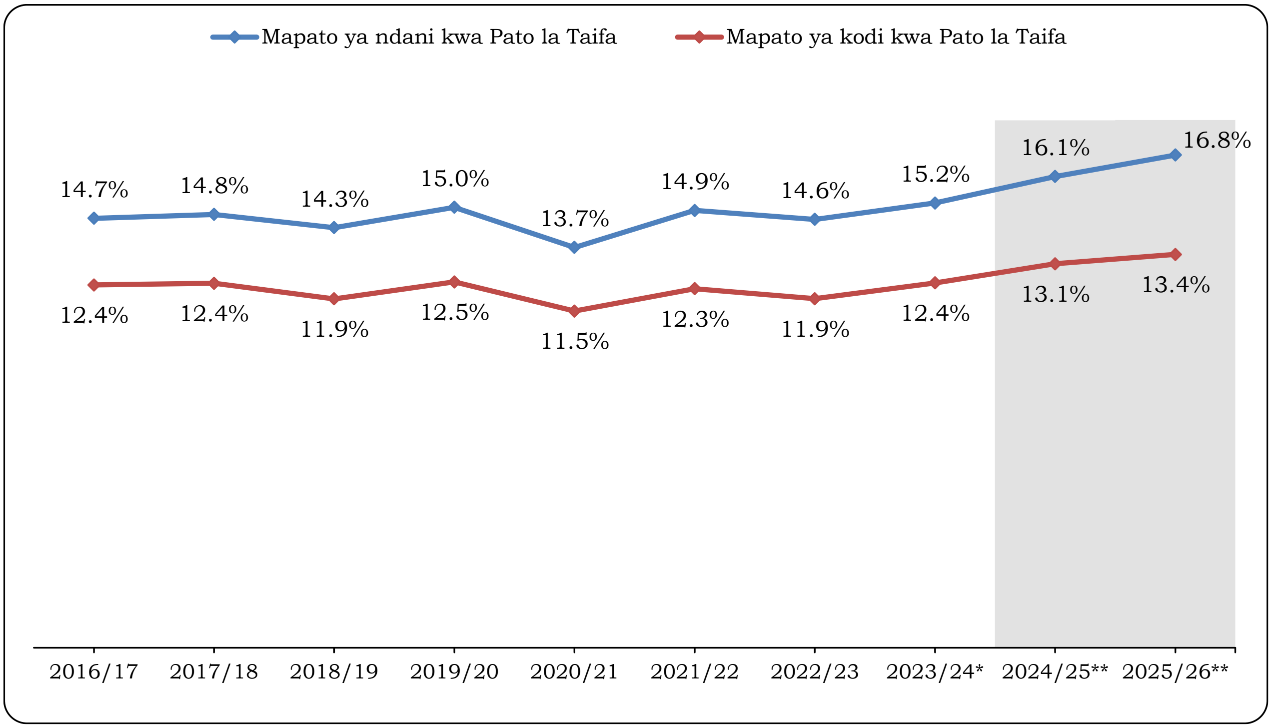

*Makadirio, **Bajeti

Kielelezo Na. 2: Vyanzo vya Mapato ya Ndani (Shilingi Bilioni)

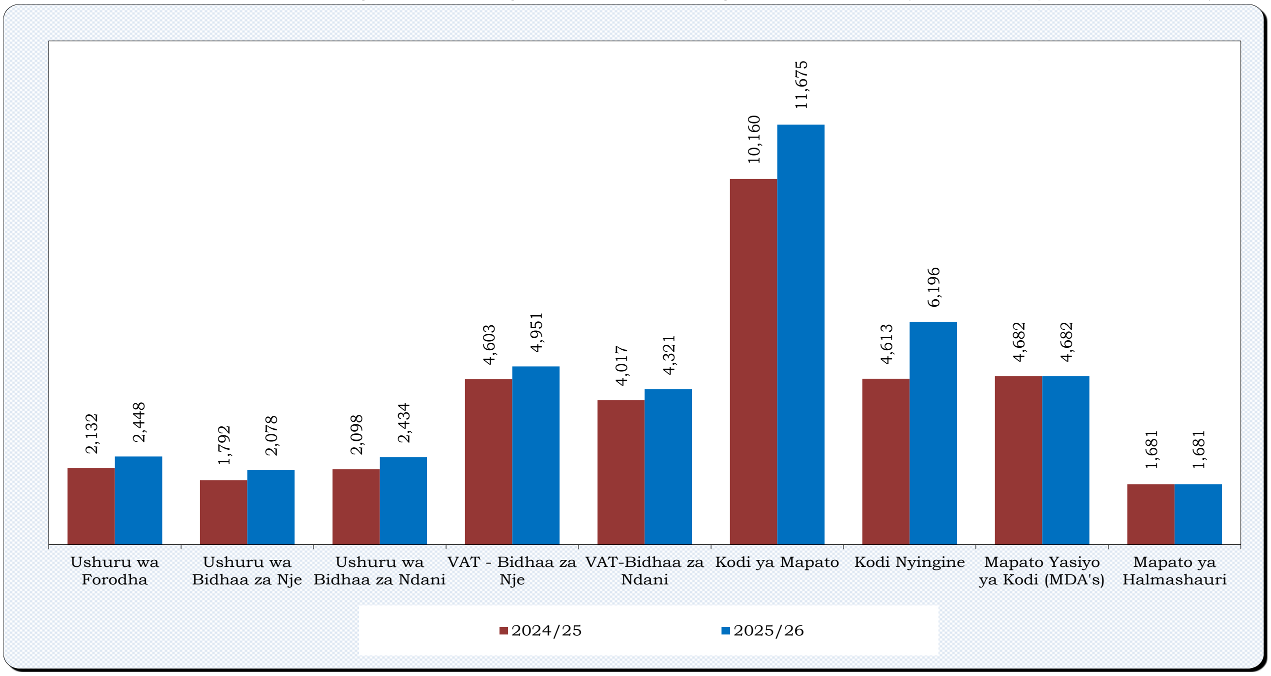

Kielelezo Na. 3: Vyanzo vya Mapato (Shilingi Bilioni)

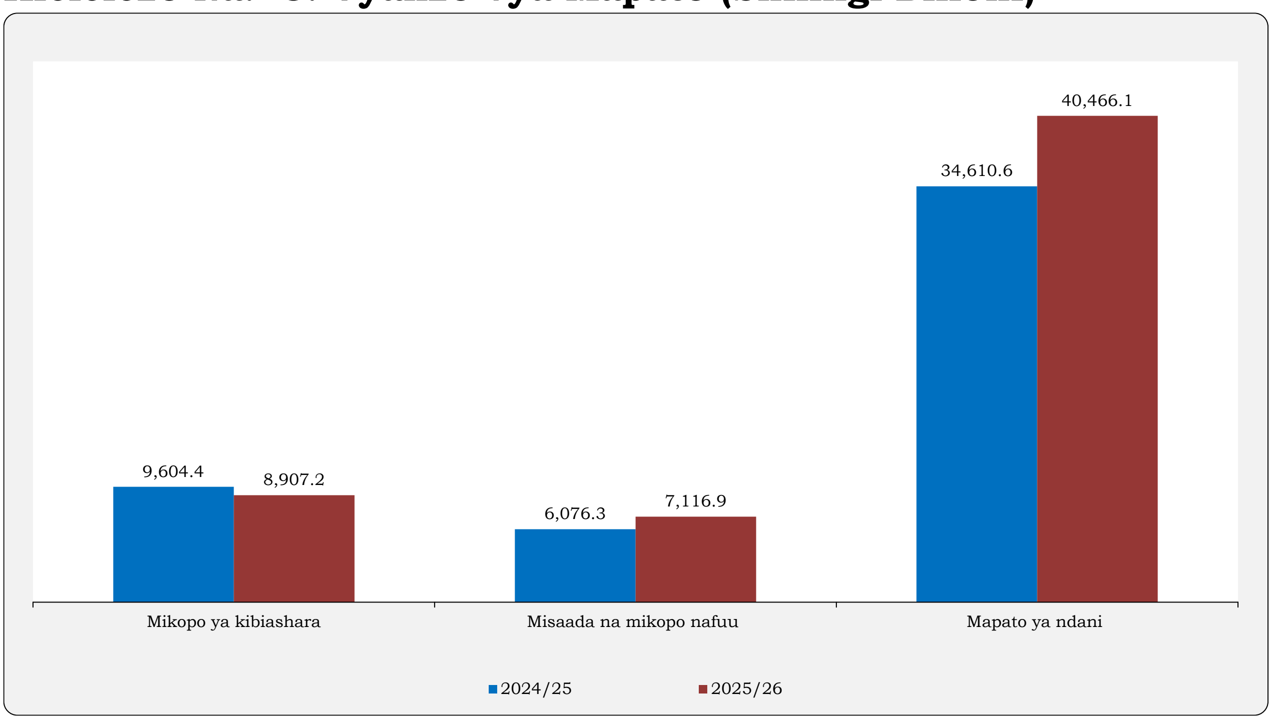

Kielelezo Na. 4: Matumizi ya Serikali (Shilingi Bilioni)

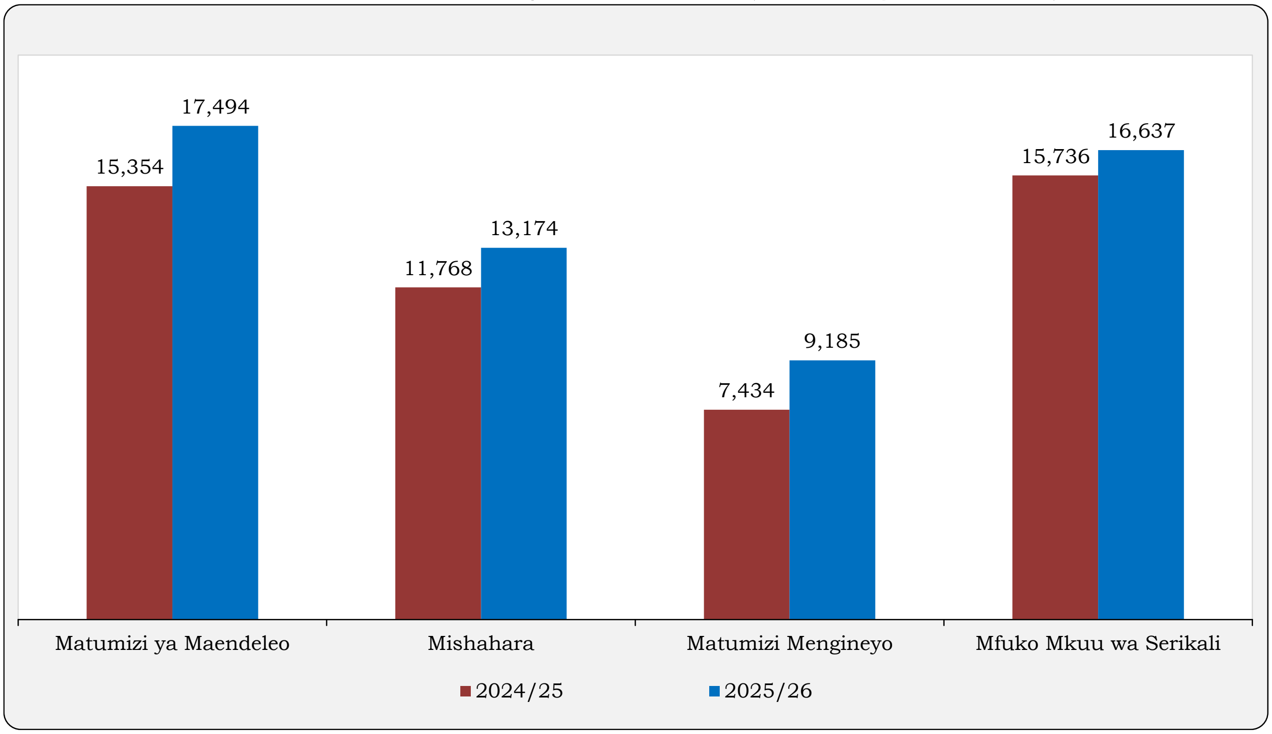

Kielelezo Na. 5: Mchanganuo wa Deni la nje kwa wakopeshaji, Aprili 2025

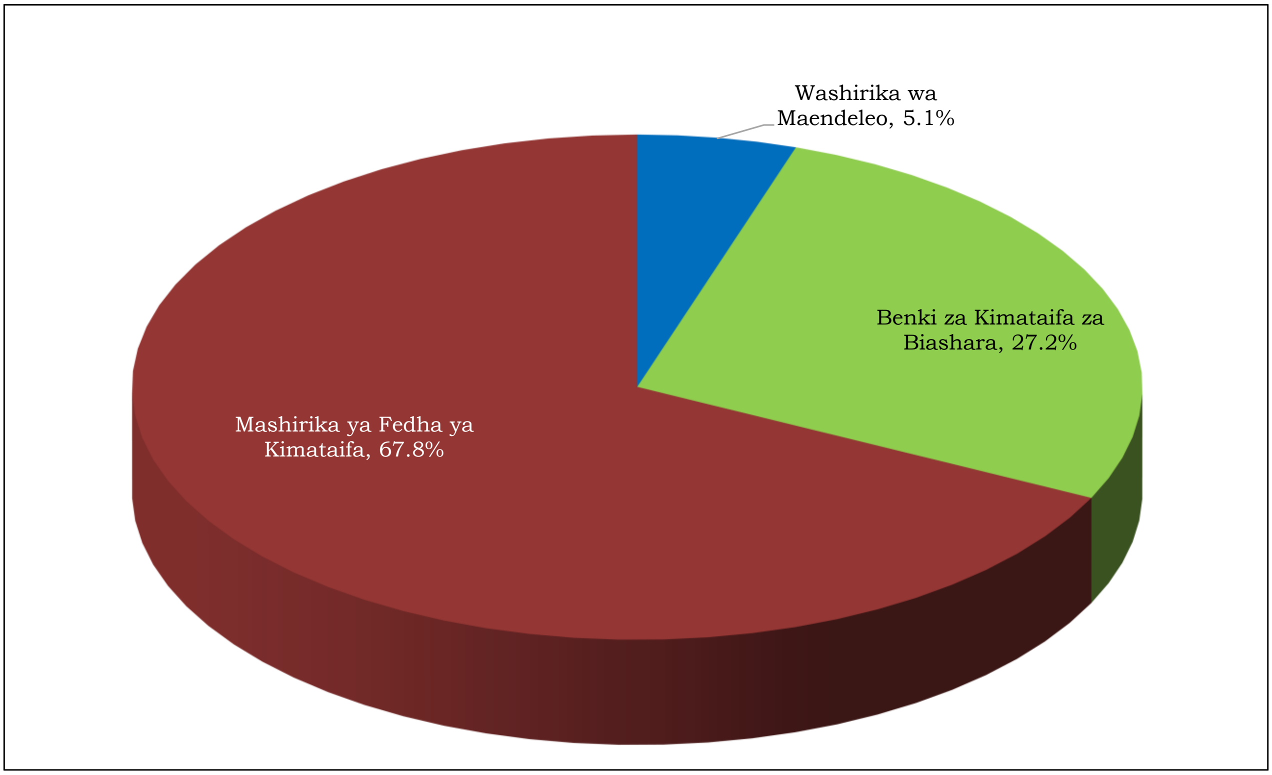

PROPOSED AMENDMENTS TO FISHERIES REGULATIONS FOR LICENSE FEES, EXPORT ROYALTY AND IMPORT FEE ON FISH AND FISHERY PRODUCTS FOR THE YEAR 2025/2026

TABLE NO. 7:

No.	Type of License Fee/Export or Import Duty on Fishery Products	Current License Fee/Export or Import Duty on Fishery Products (Tshs)	Proposed Rate (Tshs)	Reasons for the Proposed Amendments to Fisheries Regulations	Regulation to be amended (GN No)	Taskforce Response
1.	Sport Fishing License (One-Month Period)	New	312,000.00	• To improve Sport Fishing activities and Increase Government Revenue • Also, to meet the needs of sport fishing stakeholders and comply with legal requirements and regulations	GOVERNMENT NOTICE NO. 478B published on 01/07/2022	Changed To 350,000 – Foreigner 100,000 - Resident

No.	Type of License Fee/Export or ImportDuty on Fishery Products	Current License Fee/Export or Import Duty on Fishery Products (Tshs)	Proposed Rate (Tshs)	Reasons for the Proposed Amendments to Fisheries Regulations	Regulation to be amended (GN No)	Taskforce Response
2.	Export Royalty for Frozen Head-On Prawns	3,120.00	2,600.00	• To reduce operating costs for Local Entrepreneurs, • Increase production and enhance business competitiveness with other Countries in the international market	GOVERNMENT NOTICE NO. 478B published on 01/07/2022	Recommended To promote exports in order to earn foreign exchange (forex).
3.	Export Royalty for frozen headless Prawns per Kilogram	2,340.00	1,820.00		GOVERNMENT NOTICE No. 492 Published On. 3/7/2020	Changed To 1,800 To promote exports in order to earn Foreign exchange (forex).

No.	Type of License Fee/Export or Import Duty on Fishery Products	Current License Fee/Export or Import Duty on Fishery Products (Tshs)	Proposed Rate (Tshs)	Reasons for the Proposed Amendments to Fisheries Regulations	Regulation to be amended (GN No)	Taskforce Response
4.	Export royalty for frozen headless Lobster per Kilogram	2600-5200	3,120.00	• To eliminate fraudulent practices for customers by setting a standard rate • Additionally, to increase government revenue collection from duties	GOVERNMENT NOTICE NO. 478B published on 01/07/2022	Changed To 3,000 To promote exports in order to earn foreign exchange (forex).
5.	To reduce the Cost of the import License for Live Crabs, Live Lobsters, and Mussels (Crustaceans /Cephalopods/Molluscs) for One Year	650,000.00	390,000.00	• To increase the availability of raw materials for export • These products are primarily intended for export. Therefore, reducing the cost of licenses will stimulate business growth and create employment opportunitiesfor locals	GOVERNMENT NOTICE NO. 478B published on 01/07/2022	Changed To 400,000 per year To improve the business environment in the country

No.	Type of License Fee/Export or ImportDuty on Fishery Products	Current License Fee/Export or Import Duty on Fishery Products (Tshs)	Proposed Rate (Tshs)	Reasons for the Proposed Amendments to Fisheries Regulations	Regulation to be amended (GN No)	Taskforce Response
6.	To reduce the import royalty for Sea shells per Kilogram	1,300.00	52.00	• To increase the availability of raw materials for export • This product is specifically intended for export. Therefore, reducing the import royalty will boost production, create employment, and increase government revenue through royalties.	GOVERNMENT NOTICE NO. 478B published on 01/07/2022	Changed To 500 per Kg To increase the availability of raw materials for export

No.	Type of License Fee/Export or ImportDuty on Fishery Products	Current License Fee/Export or Import Duty on Fishery Products (Tshs)	Proposed Rate (Tshs)	Reasons for the Proposed Amendments to Fisheries Regulations	Regulation to be amended (GN No)	Taskforce Response
7.	Import fee for Fin Fish Except Tilapia	6,500.00	1,300.00	• To increase the availability of Fish and improve nutrition for the communities. The fish production in the country is 509,122.98 tons, while the actual demand is 1,253,344.7 tons per year. Therefore, the country has a fish deficit of 790, 286. 30 tons annually. Thus, reducing the fee will enable (a) To increase the availability of Fish in the Domestic Market, this will enable the increase in the Nile perch used as raw materials in fish processing factories for export (b) To increase foreign currency, employment and production in fish processing industries;		Recommended To increase the availability of Fish and improve nutrition for the communities

				(c) To increase business		

				Circulation by re-processing and exporting; (d) To reduce illegal fishing activities and fishing pressure caused by the increased demand for Fish in the Country; and (e) To facilitate the availability of bait for Deep Sea Fishing Vessels.		

MAPENDEKEZO YA ADA MPYA KWA HUDUMA ZINAZOTOLEWA NA BARAZA LA SANAA LA TAIFA

(Wasilisho kwa Kamati ya Kikosi kazi cha Maboresho ya Sera ya Kodi)

JEDWALI LA PILI

ADA ZA USAJILI
(Hizi zinalipwa mara moja tu)

TABLE NO. 8:

Na.	Chanzo	Ada za Sasa	Mapendekezo	Sababu za mapendekezo	Kifungu cha Sheria/Kanuni	Majibu ya Kikosi Kazi (TFTR)
1.	Taasisi na AZISE(Asasi zisizokuwa za Serikali)	50,000	Ifutwe	Imependekezwa ifutwe kwa sababu Taasisi hizo hazisajiliwi na BASATA bali zinasajiliwa na mamlaka nyingine za Serikali. Vilevile, hatua hii itaepusha malalamiko ya wawekezaji ya kutozwa ada ya usajili mara mbili.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (h)	Imekubaliwa

2.	Mashirikisho ya Sanaa	50,000	30,000	Kuwezesha mashirikisho ili kuhamasisha vyama vya sanaa vipate wanachama wengi.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 21 (1)-(4)	Imekubaliwa
3.	Vyama vya Sanaa	50,000	20,000	Kuhamasisha uanzish waji wa vyama vingi vya sanaa kwa lengo kuongeza urasimishaji wa sekta.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 21 (1)-(4)	Imekubaliwa
4.	Promota wa kazi za Sanaa	50,000	50,000	Hakuna mabadiliko.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (b)	Imekubaliwa
5.	Kampuni zinazotumia wasanii kujitangaza	50,000	Ifutwe	Inapendekezwa ifutwe kwa sababu kampuni hazisajiliwi na BASATA bali zinasajiliwa na BRELA. Vilevile, hatua hii itaepusha malalamiko ya wawekezaji ya kutozwa ada ya usajili mara mbili (MKUMBI).	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (b)	Imekubaliwa
6.	Msanii Binafsi au aliye kwenye kikundi	20,000	10,000	Kuhamasisha wasanii wengi kujisajili mpaka wale wa vijijini nakuongeza urasimishaji wa sekta.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imekubaliwa

7.	Wasanii Binafsi kutoka nje wanaoishi Tanzania	50,000	50,000	Hakuna mabadiliko.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imekubaliwa
8.	Vikundi vya Uimbaji, Kwaya na Kaswida	40,000	ifutwe	Imehamishiwa kwenye Vikundi vya Sanaa (Na. 11 hapo chini) ili kuepusha kujirudia kwa tozo ya aina moja.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (c)	Imekubaliwa
9.	Wafanyabiashara wa kazi za sanaa	50,000	ifutwe	Wanasajiliwa au kupewa leseni na mamlaka nyingine.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (g)	Imekubaliwa
10.	Vikundi vya Sanaa	40,000	30,000	Kuhamasisha vikundi vyingi kujisajili kwa lengo la kuongeza hamasa ya urasimishaji wa sekta mpaka vijijini.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (c)	Imekubaliwa
11.	Lebo za Muziki	50,000	50,000	Hakuna marekebisho	Kanuni za Baraza Kifungucha 20 (e)	Imekubaliwa
12.	Studio za kurekodi Muziki	50,000	50,000	Hakuna marekebisho	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (e)	Imekubaliwa
13.	Manjumuziki (DJs)	40,000	10,000	Kuhamasisha manjumuziki wengi kujisajili kwa lengo la kuongeza ajira kwa vijana.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)- (b)	Imekubaliwa
14.	Waneni (MCs)	Mpya	10,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao, ili	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imekubaliwa

				kuwawezesha kupata mikopo ya Serikali kupitia Mfukowa Utamaduni na Sanaa.		
15.	Mameneja wa Wasanii	Mpya	10,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao, ili kuwawezesha kupata mikopo ya Serikali kupitia Mfuko wa Utamaduni na Sanaa.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (b)	Imekubaliwa
16.	Watozi (Producers)	Mpya	10,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao, ili kuwawezesha kupata mikopo ya Serikali kupitia Mfuko wa Utamaduni na Sanaa.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imekubaliwa
17.	Wapigapicha za Mnato	Mpya	10,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao,ili kuwawezesha kupata mikopo ya Serikali kupitia Mfuko wa Utamaduni na Sanaa.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imekubaliwa

18.	Wapambaji katika sherehe/ matukio	Mpya	10,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao, ili kuwawezesha kupata mikopo ya Serikali kupitia Mfuko wa Utamaduni na Sanaa.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b) na (i)	Imekubaliwa
19.	Wapambaji wa Keki	Mpya	10,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao, ili kuwawezesha kupata mikopo ya Serikali kupitia Mfuko wa Utamaduni na Sanaa. Hapa sanaa iko kwenye kupamba siyo kutengeneza keki.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b) na (i)	Imekubaliwa
20.	Miundombinu ya saluni za kike na kiume	Mpya	10,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao, ili kuwawezesha kupata mikopo ya Serikali kupitia Mfuko wa Utamaduni na Sanaa		Imekubaliwa

21.	Wasanifu Majengo	10,000	Ifutwe	Ifutwe kwa kuwa kada hiyo ina mamlaka yake Ya usajili na usimamizi.	Marekebisho ya Sheria ya Baraza Na. 5 ya 2019 Kifungu cha 17 (b) (ii)	Imekubaliwa
22.	Wasanifu wa Picha/matangazo (Graphics Designers)	Mpya	10,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao, ili kuwawezesha kupata mikopo ya Serikali kupitia Mfuko wa Utamaduni na Sanaa.	Marekebisho ya Sheria ya Baraza Na. 5 ya 2019 Kifungu cha 17 (b) (i)	Imekubaliwa
23.	Wabunifu wa Mavazi (Fashion and textile designers)	Mpya	10,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kaz zao.	Sheria Na. 23 ya 1984 Kifungu cha 2 (a) (i) - (vi) Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (b)	Imekubaliwa

VIBALI
(Zinalipwa kila mwaka)

	Chanzo	Ada ya Sasa	Mapendekezo	Sababu za mapendekezo	Kifungu cha Sheria/Kanuni	Majibu ya Kikosi Kazi (TFTR)
1.	Taasisi	100,000	100,000	Hakuna mabadiliko	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (h)	Imekubaliwa
2.	Mashirikisho	60,000	30,000	Dhana ya uwezeshaji	Kanuni za Baraza Kifungu cha 21 (1)-(4)	Imekubaliwa
3.	Vyama	50,000	30,000	Kuhamasisha uanzishwaji wa vyama vingi vya sanaa kwa lengo kuongeza mapato ya Serikali na ajira.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 21 (1)-(4)	Imekubaliwa
4.	AZISE	50,000	50,000	Hakuna mabadiliko; kwa kuwa ada ya usajili imefutwa	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (h)	Imekubaliwa
5.	Promota wa kazi ya sanaa	100,000	100,000	Hakuna mabadiliko; ada inakidhi wadau na kazi wanayoifanya	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (b)	Imekubaliwa
6.	Kampuni zinazotumia wasanii kujitangaza	500,000	Ifutwe	Imejirudia namba 7	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (b)	Imekubaliwa

7.	Kutumia wasanii na kazi za sanaa kwa matangazo (branding) kwa mradi (per compaign)	5,000,000	2,000,000	Ada hii itatozwa kwa mwaka bila kujali tukio la tangazo husika limefanyika mara ngapi kinyume na ilivyokuwa zamani ambapo kibali kilitozwa kwa kila tukio la tangazo.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (b)	Imebadilishwa kwa kufutwa. Huduma husika isitozwe kabisa,kwa sababu tozo hiyo ina sifa ya kodi (Excise duty) na sio ada na inatozwa kwa mtu wa tatu(3rd Part) ambae hana uhusiano na BASATA
8.	Wasanii Binafsi	20,0000	10,000	Kuhamasisha wasanii wengi kujisajili na kuongeza ajira kwa vijana.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imekubaliwa
9.	Wasanii Binafsi wa nje wanaoishi nchini kwa vibali halali	50,000	50,000	Hakuna mabadiliko	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imekubaliwa
10.	Wasanii Binafsi kwenda nje ya nchi	50,000	ifutwe	Kuhamasisha wasanii wazawa kwenda nje ya nchi kufanya shughuli za sanaa ili kujiongezea kipato binafsi na pato la Taifa kwa ujumla	Kanuni za Baraza Kifungu cha 61	Imekubaliwa

11.	Wasanii ndani ya vikundi vya sanaa	10,000	10,000	Hakuna mabadiliko	Kanuni za Baraza Kifungu cha 65	Imekubaliwa
12.	Vikundi vya Uimbaji, Kwaya na Kaswida	40,000	Ifutwe	Imehamishiwa kwenye Vikundi vya Sanaa chini ya ada Na. 14 ili kuepusha kujirudia kwa tozo ya aina moja, kwa lengo la kuondoa kujirudia kwa tozo	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (c)	Imekubaliwa
13.	Wafanyabiashara wa kazi za sanaa	60,000	20,000	Kuhamasisha wafanyabiashara wa kazi za sanaa wengi kutambulika na Baraza na kuweza kutambua mchango wa sanaa katika kuchangia uchumi.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (g)	Imekubaliwa
14.	Vikundi vya Sanaa	40,000	30,000	Kuhamasisha vikundi vyingi kujisajili kwa lengo la kuongeza ajira kwa vijana.	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (c)	Imekubaliwa

15.	Lebo ya Muziki (Music label)	50,000	500,000	Kuendana na kukua kwa soko la biashara ya muziki	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (e)	Imebadilishwa kua; 100,000/=
16.	Studio za kurekodi Muziki	50,000	50,000	Hakuna marekebisho	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (e)	Imekubaliwa
17.	Mawakala/Was a mbazaji wa kazi za sanaa zisizo za muziki.	50,000	200,000	Kuongeza mapato ya Serikali kwa kuwa eneo hili la biashara ya Mawakala/ Wasambazaji wa kazi za wasanii ni kubwa na inawaingizia kipato kikubwa mawakala/wasambazaji hao wa kazi za sanaa zisizo za muziki	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (f)	Imebadilishwa kua; 100,000/=
18.	Manjumuziki (DJs)	40,000	40,000	Hakuna marekebisho	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imekubaliwa
19.	Waneni (MCs)	Mpya	100,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imebadilishwa kua; 40,000/=
20.	Mameneja wa Wasanii	Mpya	100,000	Mpya; kuongeza mapato	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imebadilishwa kua; 50,000/=
21.	Watozi (Producers)	Mpya	50,000	Mpya; kuongeza mapato	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imekubaliwa
22.	Wapigapicha za mnato wa kazi za sanaa	Mpya	10,000	Mpya; kuongeza mapato	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imekubaliwa

23.	Wapambaji katika sherehe /matukio	Mpya	50,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (a)-(b)	Imebadilishwa kua; 20,000/=
24.	Wabunifu wa Picha (Graphics Designers)	Mpya	10,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao	Marekebisho ya Sheria ya Baraza Na. 5 ya 2019 Kifungu cha 17 (b) (i)	Imekubaliwa
25.	Kibali cha kutumia sanaa za jadi kwa ajili ya utafiti (Wageni)	Mpya	2,000,000	kurasimisha kazi zaa na Kuimarisha ulinzi wa sanaa za jadi dhidi ya uharamia na matumizi holela	Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki,Sura 218 (COSOTA) ; inaitaka BASATA kutunga kanuni za kusimamia kazi za sanaa za jadi.	Imekubaliwa
26.	Kutumia Sanaa za Jadi kibiashara (wageni)	Mpya	5,000,000	Kurasimisha kazi zaa na kuimarisha ulinzi wa sanaa za jadi dhidi ya uharamia na matumizi	Sheria ya Hakimiliki na Hakishiriki,Sura 218 (COSOTA); inaitaka	Imekubaliwa

				holela	BASATA kutunga kanuni za kusimamia kazi za sanaa za jadi.	
27.	Kampuni za ndani za usambazaji muziki kwenye majukwaa ya kidijitali (music streaming services)	Mpya	500,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao na kuendana na kukua kwa soko la muziki kwenye majukwaa ya kidijiti	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (f)	Imebadilishwa kua; 200,000/=
28.	Kampuni za kigeni usambazaji muziki kwenye majukwaa ya kidijitali (music streaming services)	Mpya	2,000,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao na kuendana na kukua kwa soko la muziki kwenye majukwaa ya kidijiti	Kanuni za Baraza Kifungu cha 20 (f)	Imekubaliwa

VIBALI VYA KUINGIZA WASANII NCHINI

	Eneo	Chanzo	Ada ya Sasa	Mapendekezo	Sababu	Kanuni	Majibu ya Kikosi Kazi (TFTR)
1.	Afrika Mashar iki na SADC	Msanii Binafsi (kibiashara)	1,000,000	500,000	Kuwezesha/kuhamasish a ukuaji wa soko la sanaa nchinina kuimarisha ushirikiano baina yanchi wanachama na kuhamasisha utalii sanjari na kampeni ya *Royal Tour* kwa lengo la kuongeza fedha za kigeni	Kanuni za Baraza Kifungu	Imebadilishwa kua;
2.		Makundi (kibiashara)	Mpya	1,000,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao	cha 62 (1)	300,000/=
3.		Warsha,makong amano,kubadilishana ujuzi	1,000,000	Bure	Kuimarisha uhusia no wa kidiplomasia na kuongeza ujuzi	Kanuni za Baraza Kifungu cha 62 (1)	Imekubaliwa
4.	Nchi zingine						
5.		Msanii binafsi (kibiashara)	1,500,000	700,000	Kuwezesha/kuhamasish a ukuaji wa soko la sanaa nchini na kuhamasisha utalii sanjari na kampeni ya *Royal Tour* kwa lengo la kuongeza fedha za kigeni	Kanuni za Baraza Kifungu cha 62 (1)	Imekubaliwa

6.		Makundi (kibiashara)	Mpya	1,500,000	Kuongeza mapato ya Serikali na kurasimisha kazi zao	Kanuni za Baraza Kifungu cha 62 (1)	Imekubaliwa
		Wasanii wanaoi ngia nchini kwa ajili ya warsha,makongamano, kubadilishana ujuzi, mahusiano ya kidiplomasia	1,500,000	Bure	Kuimarisha uhusiano wa kidiplomasia na kuongeza ujuzi	Kanuni za Baraza Kifungu cha 62 (1)	Imekubaliwa

ADA ZA MATUKIO YA SANAA

	ADA ZA MATUKIO YA SANAA ADA ZA SASA	Ada ya sasa	Mapendekezo	Sababu	Kanuni	Majibu ya Kikosi Kazi (TFTR)
1	Matukio ya kibiashara	2,000,000	ifutwe	Kwa sababu utekelezaji wake ulikuwa ni mgumu kwa kuwa BASATA kubaini kama muandaaji wa tukio alipata faida kwenye tukio husika	Kanuni za Baraza Kifungu cha 50 (3)	Imekubaliwa
2	Kibali kwa matukio yasiyo ya kibiashara (yasiyo na kiingilio)	200,000	50,000	Kuhamasisha matukio mengi ya sanaa kuanzishwa na kukua	Kanuni za Baraza Kifungu cha 50 (3)	Imebadilishwa kua; 0 Kibali kitolewe bure

3	Kibali kwa matukio yasiyo ya kibiashara yenye kiingilio	1,500,000	ifutwe	Kwa sababu utekelezaji wake ulikuwa ni mgumu kwa BASATA kubaini kama muandaaji wa tukio alipata faida kwenye tukio husika	Kanuni za Baraza Kifungu cha 50 (3)	Imekubaliwa

ADA ZA KUMBI

Kumbi zilizopo kwenye Halmashauri za Wilaya Kanuni za Baraza Kifungu cha 55, 56 na 57					
Mpangilio wa sasa wa kumbi	**Ada ya sasa**	**Ada Pendekezwa**	**Sababu za Mapendekezo**	**Kanuni za Baraza Kifungu cha 55, 56 na 57**	
Zenye ukubwa wa kukaa watu wasiozidi 350	350,000	Ifutwe	Hakuna uhalisia; uwezekano wa udanganyifu ni mkubwa		Imekubaliwa
Zenye ukubwa wa kukaa watu 351 – 550	550,000	ifutwe	Hakuna uhalisia;kuna uwezekano wa udanganyifu ni mkubwa		Imekubaliwa
		ifutwe	Hakuna uhalisia; uwezekano wa udanganyifu ni mkubwa		Imekubaliwa
Zenye ukubwa wa kukaa watu 551 –750	750,000	ifutwe	Hakuna uhalisia; uwezekano wa udanganyifu ni mkubwa		Imekubaliwa
Zenye ukubwa wa kukaa watu 751 na kuendelea	1,050,000	Ifutwe	Hakuna uhalisia; uwezekano wa udanganyifu ni mkubwa		Imeakubaliwa

MATRIX OF AMENDMENT OF THE FEES UNDER THE WEIGHTS AND MEASURES (GENERAL) REGULATIONS,

G.N. NO. 288 OF 2019

TABLE NO. 09:

	Current fee	Proposed Fees	Justification	Taskforce Response
1.	This is a new service.	Verification fees for Taximeter Verification fees for a taximeter shall be TZS 15,000/= after every twelve months.	The aim of this fee is to facilitate running cost for this service including procurement and maintenance of modern equipment which align with the technological growth.	Changed To TZS 10,000/= after every twelve months
2.	Metrological supervision fee (a) To terminal owners: Seven million Tanzania Shillings (Tshs. 7,000,000/- per vessel	Metrological supervision fee **(a) To terminal owners:** Verification of petroleum products, received quantity before discharging to vehicle tank. One Tanzania Shillings (Tshs. 1) per litre.	1. To align with International best practices where Agencies impose a fee to ensure quantity control in bulk trade, Metrological supervision of fuel at the port which enables the Tanzania Revenue Authority (TRA) to accurately calculate the appropriate taxes.	Changed To TZS 0.15 per litre
3.	Fee for the examination of fixed storage tanks:	Fee for the examination of fixed storage tanks: Once. Tshs. 300,000/-	The purpose of this amendment is to provide legal basis to charge fees for approving technical drawings and examination of fixed storage tanks, because practically these fees are charged by the WMA. This is a running cost for this service.	Changed To 150,000/= TZS Once

4.	Fees for inspection, testing and certification for imported goods: For the first 10 items bearing the highest F.O.B value, fees shall be 0.2% of F.O.B for each item or Tanzanian shillings 100,000 whichever is higher. For the following number of items above 10, Tanzanian Shillings 20,000 shall be charged for each item.	Fees for inspection, testing and certification for imported goods: 0.2% of F.O.B of imported prepacked goods or Tanzania shillings 100,000 whichever is higher.	To facilitate trade by removing multiplicity of fees in respect of the items of the same class.	Changed To 0.2% of F.O.B of imported prepacked goods or Tanzania shillings 5 0,000 whichever is higher, but the fee should not exceed 2,000,000.

TABLE NO. 10:

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No. 1

SCHEDULE

Made under regulation 3)

STANDARDS FEES

1.1 Charges for purchase of a National or East African Standard shall base on the number of pages as prescribed in the table below:

S/N	PAGES	PRICE		Taskforce Response
		AMOUNT (TSHS)	TZS EQUIVALENT TO USD	
1.	1-5	10,000	10	Recommended
2.	6-10	15,000	15	Recommended
3.	11-15	20,000	20	Recommended
4.	16-20	25,000	25	Recommended
5.	21-25	30,000	30	Recommended
6.	26-30	35,000	35	Recommended
7.	31-35	40,000	40	Recommended

8.	36-40	45,000	45	Recommended
9.	41-45	50,000	50	Recommended
10.	46-50	55,000	55	Recommended
11.	51-55	60,000	60	Recommended
12.	56-60	65,000	65	Recommended
13.	61-65	70,000	70	Recommended
14.	66-70	75,000	75	Recommended
15.	71-75	80,000	80	Recommended
16.	76-80	85,000	85	Recommended
17.	81-85	90,000	90	Recommended
18.	86-90	95,000	95	Recommended
19.	91-95	100,000	100	Recommended
20.	96-100	105,000	105	Recommended
21.	101-105	110,000	110	Recommended
22.	106-110	115,000	115	Recommended
23.	111-115	120,000	120	Recommended
24.	116-120	125,000	125	Recommended
25.	121-125	130,000	130	Recommended
26.	126-130	135,000	135	Recommended
27.	131-135	140,000	140	Recommended
28.	136-140	145,000	145	Recommended
29.	141-145	150,000	150	Recommended

1.2 International Standards shall be charged based on ISO Price List 2018/Liste de prix ISO 2018

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No. 2

TEXTILE/LEATHER LABORATORY – TESTING FEES

S/N	TEST/PARAMETER	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
1.	Tearing strength	60,000	50,000	Recommended
2.	Loss of ball pressure	30,000	20,000	Recommended
3.	Examination of physical defects in used clothes and shoes	120,000	100,000	Recommended
4.	Total ash content	60,000	30,000	Recommended
5.	Sulphated total ash content	60,000	30,000	Recommended
6.	Oil content (lubricant content)	20,000	45,000	Recommended
7.	Testing charges for university and technical college students		50% of testing fee for undergraduate and 75% of testing fee for postgraduate	Changed To 30% of testing fee for undergraduate and 50% of testing fee for postgraduate

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No. 3

PACKAGING TECHNOLOGY CENTRE TESTING FEES

S/N	TEST/PARAMETER	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
1.	Density/ specific gravity	55,000	50,000	Recommended
2.	Breaking load & Elongation or Tensile and Elongation	100,000	80,000	Recommended
3.	Resistance to impact	100,000	80,000	Recommended
4.	Drop strength/drop impact	50,000	30,000	Recommended
5.	pH value	40 000	15,000	Recommended
6.	Burst index	100,000	80,000	Recommended
7.	Burst strength	100,000	80,000	Recommended
8.	Hardness test on materials	150,000	100,000	Recommended
9.	Shock resistance	100,000	80,000	Recommended
10.	Heat loss/Temperature drop	100,000	80,000	Recommended
11.	Chemical composition on the material	200,000	150,000	Recommended
12.	Odour assessment on the material	30,000	20,000	Recommended
13.	Colour fastness (dry, wet, washing)	100,000	60,000	Recommended
14.	Roughness on materials	100,000	80,000	Recommended
15.	Bending Resistance	100, 000	80,000	Recommended

S/N	TEST/PARAMETER	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
16.	Pouring Test	100, 000	80,000	Recommended
17.	Testing charges for university and technical college students		50% of testing fee for undergraduate and 75% of testing fee for postgraduate	Changed To 30% of testing fee for undergraduate and 50% of testing fee for postgraduate

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No.

MECHANICAL ENGINEERING TESTING FEES

S/N	PARAMETER	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
1.	Elongation	40,000	50,000	Recommended
2.	Chemical composition	200,000	150,000	Recommended
3.	Physical Material Assessment	20,000	10,000	Recommended
4.	Crazing	75,000	20,000	Recommended
5.	Sample preparation (food utensils)	30,000	20,000	Recommended
6.	Hydrostatic test	100,000	200,000	Changed To 150,000
7.	Resistance to wet and dry heat	60,000		
8.	Sample preparation (Safety glass)	120,000	110,000	Recommended
9.	Sample preparation (Seamless Carbon Steel Pipe)	100,000	110,000	Recommended
10.	Testing charges for university and technical college students		50% of testing fee for undergraduate and 75% of testing fee for postgraduate	Changed To 30% of testing fee for undergraduate and 50% of testing fee for postgraduate

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No. 5

ELECTRICAL LABORATORY TESTING FEES

S/N	TEST/PARAMETER	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
1.	Chemical composition	100,000	150,000	Recommended
2.	Visual inspection on the PV modules	40,000	10,000	Recommended
3.	Testing charges for university and technical college students		50% of testing fee for undergraduate and 75% of testing fee for postgraduate	Changed To 30% of testing fee for undergraduate and 50% of testing fee for postgraduate

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No . 6

CHEMISTRY LABORATORY TESTING FEES

S/N	TEST/PARAMETER	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
1.	Oil and Grease	50,000	45,000	Recommended
2.	Relative Density *(for coolant)*	70,000	50,000	Recommended
3.	Density at 15ºC	50,000	30,000	Recommended
4.	Density at 20ºC	50,000	30,000	Recommended
5.	Viscosity Index	60,000	50,000	Recommended
6.	Viscosity Index *(for boat oil)*	120,000	50,000	Recommended
7.	Insoluble matter in water and/or alcohol	30,000	25,000	Recommended
8.	Insoluble matter in water *(for scouring powders)*	20,000	25,000	Recommended
9.	Sieve analysis of matter insoluble in water *(for scouring powders)*	40,000	20,000	Recommended
10.	Insoluble residue (including silica)	40,000	30,000	Recommended
11.	Sulphates *(for kaolin)*	25,000	30,000	Recommended
12.	Sulphates *(for sand aggregate)*	45,000	30,000	Recommended
13.	Sulphates *(for water)*	35,000	30,000	Recommended
14.	Volatile matter	30,000	25,000	Recommended

S/N	TEST/PARAMETER	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
15.	Non Volatile Matter *(deodorant, nail polishes and antiperspirants)*	50,000	45,000	Recommended
16.	Sulphated ash *(for pomades)*	40,000	30,000	Recommended
17.	Sulphated ash *(for automotive biodiesel, Ethanol gel and boat oil)*	50,000	30,000	Recommended
18.	Sulphur as S *(for foliar fertilizers)*	50,000	30,000	Recommended
19.	Sulphur *(for lime wash)*	20,000	30,000	Recommended
20.	Sulphur and Sulphides	25,000	30,000	Recommended
21.	Total Sulphur Contents	70,000	60,000	Recommended
22.	Calcium, Ca	30,000	35,000	Recommended
23.	Total Lead,Pb *(for gasoline)*	70,000	60,000	Recommended
24.	Copper Corrosion *(for gasoline)*	30,000	50,000	Recommended
25.	Iron Oxide (FeO)	25,000	30,000	Recommended
26.	Iron Oxide and Magnesium *Oxide (for lime wash)*	35,000	30,000	Recommended
27.	Burning characteristic	30,000	20,000	Recommended
28.	Total solids	50,000	20,000	Recommended
29.	Stability	50,000	15,000	Recommended
30.	Specific gravity *(for battery acid)*	40,000	30,000	Recommended
31.	Dimension *(for facial tissue, napkins, toilet paper)*	30,000	20,000	Recommended
32.	Dimension *(for tooth brushes)*	15,000	20,000	Recommended
33.	Solubility in water *(liquid detergents)*	30,000	25,000	Recommended

S/N	TEST/PARAMETER	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
34.	Solubility of Colors *(for skin powder)*	30,000	25,000	Recommended
35.	Melting point *(for wax candles and pomades)*	50,000	30,000	Recommended
36.	Drying time *(for paints and varnishes)*	30,000	40,000	Recommended
37.	Drying time *(for polishes)*	60,000	40,000	Recommended
38.	Loss on ignition	25,000	30,000	Recommended
39.	Loss on ignition *(for limestone)*	40,000	30,000	Recommended
40.	Potassium Oxide (K2O)	25,000	30,000	Recommended
41.	Potassium *(for liquid fertilizers)*	60,000	50,000	Recommended
42.	Manganese Oxide (MnO)	25,000	30,000	Recommended
43.	Corrosion resistance	30,000	20,000	Recommended
44.	Workmanship *(for toothbrush)*	20,000	10,000	Recommended
45.	Diameter of the slip	10,000	15,000	Recommended
46.	Thickness	25,000	20,000	Recommended
47.	Surface	15,000	10,000	Recommended
48.	Substance / grammage	50,000	30,000	Recommended
49.	Softness/Material	30,000	10,000	Recommended
50.	Grade *(for napkins)*	20,000	10,000	Recommended
51.	Mass per 144 stick	40,000	30,000	Recommended
52.	Phosphorous	50,000	35,000	Recommended
53.	Silicon Dioxide and Aluminium oxide	40,000	30,000	Recommended
54.	Total Fatty Matter *(for soap, dishwashing, laundry powder)*	60,000	50,000	Recommended
55.	Unsaponified Fatty Matter	50,000	30,000	Recommended

GN NO. 496 L (Contd)

S/N	TEST/PARAMETER	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
56.	Active Detergent Content *(for synthetic detergent, synthetic organic liquid detergent and liquid hand wash)*	60,000	50,000	Recommended
57.	Matter insoluble in water	30,000	25,000	Recommended
58.	Saponification value	50,000	30,000	Recommended
59.	Stability *(for disinfectant)*	75,000	15,000	Recommended
60.	Free Fatty Acids *(for liquid hand wash)*	50,000	30,000	Recommended
61.	Sediment *(for fuel oil)*	70,000	60,000	Recommended
62.	Surfactant	80,000	60,000	Recommended
63.	Water Content *(for glass cleaner and fuel oils)*	50,000	30,000	Recommended
64.	Water Contents *(for biodiesel)*	35,000	30,000	Recommended
65.	Total Acidity	60,000	20,000	Recommended
66.	Matter Insoluble in Boiling water	30,000	25,000	Recommended
67.	Rancidity *(for hair creams, hair oil, & skin care oil)*	40,000	30,000	Recommended
68.	Acid Value	40,000	30,000	Recommended
69.	Peroxide Value	40,000	30,000	Recommended
70.	Sample preparation *(for coal)*	50,000	40,000	Recommended
71.	Water insoluble matter	30,000	25,000	Recommended
72.	Testing charges for university and technical college students		50% of testing fee for undergraduate and 75% of testing fee for postgraduate	Changed to 30% of testing fee for undergraduate and 50% of testing fee for postgraduate

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No. 7

BUILDING AND CONSTRUCTION LABORATORY TESTING FEES

S/N	TEST/PARAMETER	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
1.	Chloride content	75,000	30,000	Recommended
2.	2 days compressive strength	75,000	50,000	Recommended
	21 days compressive strength		100,000	Recommended
	28 days compressive strength	75,000	100,000	Recommended
3.	pH value	100,000	15,000	Recommended
4.	Soluble Sulphate	150,000	45,000	Recommended
5.	Soluble chlorides	150,000	45,000	Recommended
6.	Ductility	100,000	70,000	Recommended
7.	Bulk density	50,000	30,000	Recommended
8	Tensile strength	150,000	50,000	Recommended
9.	Elongation (non-woven geotextile)	150,000	50,000	Recommended
10.	Compressive strength (1 Day,)	75,000	50,000	Recommended
11.	Compressive strength (3 Days)	75,000	50,000	Recommended
12.	Compressive strength (14 Days)	100,000	75,000	Recommended
13.	Testing charges for university and technical college students		50% of testing fee for undergraduate and 75% of testing fee for postgraduate	Changed To 30% of testing fee for undergraduate and 50% of testing fee for postgraduate

Form No. 8

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS

METROLOGY LABORATORY CALIBRATION FEES

FIELD OF MEASUREMENT	TYPE OF EQUIPMENTS / INSTRUMENTS	CAPACITY/ MEASURING RANGE	CALIBRATION CHARGES (TZS)	PROPOSED TZS	Taskforce Response
MASS	Micro Balance /dual balance	(0-200) g	135,000	120,000	Recommended
	Analytical Balance	Up to 200 g	90,000	80,000	Recommended
	Analytical Balance	(201-2000) g	90,000	75,000	Recommended
	Electronic Balance	(2100-6000) g	90,000	70,000	Recommended
	Mechanical balance	(0-20) kg	90,000	70,000	Recommended
	Weighing Balance	(10-50) kg	90,000	80,000	Recommended
	Weighing Balance	(51-150) kg	135,000	110,000	Recommended
	Weighing Balance	(151-250) kg	220,000	150,000	Recommended
	Weighing Balance	(251-500) kg	350,000	250,000	Recommended
	Weighing Balance	(501-1000) kg	-	350,000	Recommended
	Weigh Bridge	(500-5000) kg	1,400,000	1,000,000	Recommended
		Above 5Tone to 40Tone	1,600,000	1,200,000	Recommended
		Above 50 Tone	2,200,000	1,700,000	Recommended
	Batch Plant	(500-2000) kg	1,300,000	950,000	Recommended
	Spring balance		100,000	90,000	Recommended
	Mobile Weighing Crane	(0-20) Tone	2,200,000	1,500,000	Recommended

FIELD OF MEASUREMENT	TYPE OF EQUIPMENTS / INSTRUMENTS	CAPACITY/ MEASURING RANGE	CALIBRATION CHARGES (TZS)	PROPOSED TZS	Taskforce Response
	Air Craft Weighing Scale		350,000	200,000	Recommended
	Compression Machine		1,200,000	700,000	Recommended
	CBR (proving) ring		600,000	400,000	Recommended
	Torque Wrench		160,000	110,000	Recommended
	Load Cell		1,200,000	780,000	Recommended
	Jack Pile/ Hydraulic Jack			1,400,000	Changed To1,200,000
	Axle weigher			400,000	Recommended
	Dynamometer			260,000	Recommended
	Rebound Hammer		250,000	200,000	Recommended
	Tensile Machine		350,000	700,000	Changed To 500,000
	Marshall machine		600,000	400,000	Recommended
	Torque meter		180,000	150,000	Recommended
	Tension meter		100,000	90,000	Recommended
TEMPERATURE	Thermometers (up to three (3) points of calibration) *i)* Liquid-in-Glass Thermometer *ii)* Digital thermometer *iii)* Dial thermometer *iv)* Thermograph *v)* Thermocouple probes *vi)* Pt. 100 probes	(-80 - 660)0C	(90,000 – 117,000)	85,000	Recommended
	Thermometers with more	Each additional	(90,000 –	10,000	Recommended

FIELD OF MEASUREMENT	TYPE OF EQUIPMENTS / INSTRUMENTS	CAPACITY/ MEASURING RANGE	CALIBRATION CHARGES (TZS)	PROPOSED TZS	Taskforce Response
	than three points,	point	117,000)		
FIELD OF MEASUREMENT	**TYPE OF EQUIPMENTS/ INSTRUMENTS**	**CAPACITY/ MEASURING RANGE**	**CALIBRATION CHARGES (TZS)**	**PROPOSED TZS**	
	Dry block		315,000	260,000	Recommended
	Liquid bath	Single point of calibration	135,000	95,000	Recommended
		Each additional point		10,000	Recommended
	Autoclave	Single point of calibration	180,000	175,000	Recommended
		Each Additional Point		30,000	Recommended
	Fridges/Freezers		130,000	110,000	Recommended
	Ovens	Single point of calibration	135,000	120,000	Recommended
		Each Additional Point		20,000	Recommended
	Muffle Furnaces	Single point of calibration	180,000	150,000	Recommended
		Each Additional Point		30,000	Recommended

FIELD OF MEASUREMENT	TYPE OF EQUIPMENTS / INSTRUMENTS	CAPACITY/ MEASURING RANGE	CALIBRATION CHARGES (TZS)	PROPOSED TZS	Taskforce Response
	Incubators	Single point of calibration	162,000	130,000	Recommended
		Each Additional Point		20,000	Recommended
	Hot Plates	Single point of calibration	135,000	100,000	Recommended
		Each Additional Point		20,000	Recommended
	Humidity Chambers		180,000	165,000	Recommended
	Cold Rooms		180,000	165,000	Recommended
	Plate freezers		180,000	165,000	Recommended
	Blast freezers		180,000	165,000	Recommended
	Cold /Chill rooms		180,000	165,000	Recommended
	Temperature Controllers		180,000	165,000	Recommended
	Thermo-hygrometer (Temperature & humidity)		90,000	110,000	Recommended
	Weather Station (Temperature, Pressure & Humidity)			150,000	Recommended
	Calibration with Mapping (Incubators, Oven, Liquid bath, Refrigerators)	Each Additional Point		100,000	Recommended

FIELD OF MEASUREMENT	TYPE OF EQUIPMENTS / INSTRUMENTS	CAPACITY/ MEASURING RANGE	CALIBRATION CHARGES (TZS)	PROPOSED TZS	Taskforce Response
	Calibration with Mapping of Autoclave	Charge for any additional point of calibration		100,000	Recommended
CHEMICAL	Refractometer		108,000	90,000	Recommended
	pH Meter		108,000	90,000	Recommended
	Moisture Analyzers		108,000	90,000	Recommended
	Hydrometer		108,000	90,000	Recommended
	Analytical Transmitter			120,000	Recommended
	Density meter		108,000	100,000	Recommended
VOLUME	Capacity Measure	(0-1000) ml	36,000	40,000	Recommended
		Above 2000 ml	54,000	50,000	Recommended
	Pycnometer	(50-100) ml	36,000	40,000	Recommended
	TOT		27,000	30,000	Recommended
	Volumetric Flask	(0-2000) ml	36,000	40,000	Recommended
	Burettes	(11-100)ml	36,000	40,000	Recommended
	Measuring Cylinder	(0-2000)ml	36,000	40,000	Recommended
SMALL VOLUME	Pipettes	Above 1000 µl	54,000	55,000	Recommended
	Multichannel -	(0-1000) µl	117,000	120,000	Recommended
	Conical Flask	(0-1000) ml	27,000	30,000	Recommended
	Beaker	(0-1000) ml	27,000	30,000	Recommended
	Syringes	(1-10) ml	27,000	30,000	Recommended
TIME &	Timers 5 points measurements	(1-60) s	81,000	80,000	Recommended
		(61-180) min	108,000	110,000	Recommended

FIELD OF MEASUREMENT	TYPE OF EQUIPMENTS / INSTRUMENTS	CAPACITY/ MEASURING RANGE	CALIBRATION CHARGES (TZS)	PROPOSED TZS	Taskforce Response
FREQUENCY		(180min-24hrs)	117,000	120,000	Recommended
		Above 1 day	171,000	170,000	Recommended
TIME & FREQUENCY	Timers 5 points measurements	(1-60) s	81,000	80,000	Recommended
		(61-180) min	108,000	110,000	Recommended
		(180min-24hrs)	117,000	120,000	Recommended
		Above 1 day	171,000	170,000	Recommended
	Stomacher	Time/ RPM	99,000	100,000	Recommended
	Centrifuge	Time /RPM	99,000	100,000	Recommended
	Vortex/ Mixer	Time / RPM	99,000	100,000	Recommended
	Rotator	Time / RPM	99,000	100,00	Recommended
	Shaker	Time / RPM	99,000	100,000	Recommended
	Tachometer	Time /RPM	108,000	110,000	Recommended
DIMENSIONAL	Measuring Tape/ Dip tape	Above 30 m	200,000	160,000	Recommended
	Diameter or Pi tape			110,000	Recommended
	Height gauge		100,000	85,000	Recommended
	Micrometer Screw Gauge	(0-50) mm	100,000	85,000	Recommended
	Vernier Calipers	(0-150) mm	100,000	95,000	Recommended
		(0-500) mm	120,000	100,000	Recommended
	Dial Indicators/gauges		100,000	85,000	Recommended
	Penetrometer		100,000	85,000	Recommended
	Flakiness or Elongation			85,000	Recommended
	Sieves per Piece	Above 2.36 mm		40,000	Recommended
	GO-NO-GO gauge		100,000	85,000	Recommended

FIELD OF MEASUREMENT	TYPE OF EQUIPMENTS / INSTRUMENTS	CAPACITY/ MEASURING RANGE	CALIBRATION CHARGES (TZS)	PROPOSED TZS	Taskforce Response
	Level Transmitter			120,000	Recommended
	Levelling staff			80,000	Recommended
PRESSURE	Pressure Gauge, Differential Pressure Gauge and Transmitters	(0-40) bar	90,000	80,000	Recommended
		(41-100) bar	117,000	100,000	Recommended
		(101-400) bar	117,000	115,000	Recommended
		(401-4000) bar	135,000	125,000	Recommended
	Barometer	(0-1200) hpa		70,000	Recommended
	Sphygmomanometer (Bp Machine)	(0-300) mmHg		80,000	Recommended
	DeadWeight Tester/Pressure balance		250,000	200,000	Recommended
	Pressure Safety Valves (PSV)	(0-20) bar	200,000	115,000	Recommended
		(21-100) bar	200,000	165,000	Recommended
	Potentiometer		220,000	180,000	Recommended
	Ohmmeter		170,000	150,000	Recommended
	Resistor		150,000	100,000	Recommended
	Ammeter		200,000	150,000	Recommended
	Resistance meter		150,000	100,000	Recommended
	Voltmeter		150,000	100,000	Recommended
	Standard cell		150,000	100,000	Recommended
	Decade resistance Box		230,000	180,000	Recommended
	Megger(Insulation Resistance Tester)		180,000	150,000	Recommended

FIELD OF MEASUREMENT	TYPE OF EQUIPMENTS / INSTRUMENTS	CAPACITY/ MEASURING RANGE	CALIBRATION CHARGES (TZS)	PROPOSED TZS	Taskforce Response
ELECTRICAL AC/DC	Clamp meter (Voltage, Current, Resistance	Range 6 ½ Digit	300,000	250,000	Recommended
		Range 5 ½ Digit	250,000	200,000	Recommended
		Range 4 ½ Digit	200,000	150,000	Recommended
		Range 3 ½ Digit	150,000	100,000	Recommended
	DMM Current Voltage and Resistance Measurements	Range 6 ½ Digit	300,000	250,00	Recommended
		Range 5 ½ Digit	250,000	200,000	Recommended
		Range 4 ½ Digit	200,000	150,000	Recommended
		Range 3 ½ Digit	150,000	100,000	Recommended
	Power energy calibrator			600,000	Recommended
	Energy meter	Single phase	200,000	150,000	Recommended
		Three phase	300,000	250,000	Recommended
	Terameters Or Ground Water Detector			170,000	Changed To 150,000
	Earth (Ground) Resistance Tester			170,000	Changed To 150,000
	Resistivity Tester			170,000.00	Changed To 150,000

FIELD OF MEASUREMENT	TYPE OF EQUIPMENTS / INSTRUMENTS	CAPACITY/ MEASURING RANGE	CALIBRATION CHARGES (TZS)	PROPOSED TZS	Taskforce Response
	Transformer Ratio Tester	Single phase		150,000	Recommended
		Three phase		350,000	Recommended
	Power Meter			350,000	Recommended
	High Voltage Tester	Single phase		350,000	Recommended
	Oil Insulation Tester			200,000	Changed To 150,000
	Electrical Safety Tester			350,000	Recommended
	Battery Charger or Analyzer			200,000	Recommended
	Attachment Training at Metrology Laboratory	1 person per day		500,000	Changed To 200,000
PRIVATE CALIBRATION LABORATORY SERVICES	Annual Registration fee for TBS Licensed Laboratory			1,000,000	Changed To 500,000
	Registration fee for Accredited Laboratory	5 years		500,000	Recommended
	Assessment fees	1 man day		500,000	Changed To 200,000
	Consultancy fees for establishment of calibration laboratory	1 man day		500,000	Changed To 200,000
ADDITIONAL CHARGES FOR ALL SERVICES	Transport Charges	As per Government guidelines		As per Government guidelines	Not Recommended
	Accommodation Charges	As per Government		As per Government	Not Recommended

FIELD OF MEASUREMENT	TYPE OF EQUIPMENTS / INSTRUMENTS	CAPACITY/ MEASURING RANGE	CALIBRATION CHARGES (TZS)	PROPOSED TZS	Taskforce Response
		guidelines		guidelines	
FAST TRACK SERVICES	In laboratory Fast Track Services	1 man day		As per Government guidelines	Recommended
	On site Fast Track Services	Per Task		100% of Calibration Fees	Recommended

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS

Form No. 9

FOOD CHEMISTRY AND MICROBIOLOGY LABORATORIES - TEST FEES

S/N	TEST/PARAMETER	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
1.	Sodium	30,000	35,000	Recommended
2.	Sample preparation	20,000	30,000	Recommended
3.	Water insoluble matter	30,000	25,000	Recommended
4.	Loss on burning	20,000	30,000	Recommended
5.	Insoluble matter	30,000	25,000	Recommended
6.	Potassium (as K)	30,000	35,000	Recommended
7.	Magnesium	30,000	35,000	Recommended
8.	Testing of Campylobacteria spp	-	40,000	Recommended
9.	Testing of Legionella	-	40,000	Recommended
10.	Testing charges for university and technical colleges students		50% of testing fee for undergraduate and 75% of testing fee for postgraduate	Changed To 30% of testing fee for undergraduate and 50% of testing fee for postgraduate

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No. 10

FEES FOR IMPORTED PRODUCTS UNDER DESTINATION INSPECTION

SN	SERVICE DESCRIPTION	FEE DESCRIPTION	FEES IN TZS	PROPOSED FEES	Taskforce Response
4.	Destruction cost of unfit or substandard or prohibited products	Destruction fee (depending on quantity and actual cost of destruction)	Minimum 500,000/= whereas: Biodegradable unfit products= 100/= per kg Non-biodegradable unfit products =2500/= per kg Transportation cost and man power involved shall be charged based on actual work.	Minimum100,000/= whereas: Biodegradable unfit products= 1000/= per kg Non-biodegradable unfit products =2500/= per kg	Recommended

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No. 11

FEES FOR PRODUCT CERTIFICATION, MANAGEMENT SYSTEMS CERTIFICATION, CONSULTANCY AND TECHNICAL ASSISTANCE ON QUALITY ASSURANCE AND STANDARDIZATION

S/N	Service	Description	Amount in TZS or USD	Proposed	Taskforce Response
1.		Evaluation per artwork	-	50,000	Recommended
2.	Annual Certification fees	Factory inspection fee surveillance	600,000	300,000	Recommended
		Market inspection fee surveillance	300,000	300,000	Recommended
		Testing fees for market and factory surveillance samples	Varies depending on a product	Varies depending on a product (4 samples)	Recommended
3.	Annual registration fee for food premises	Large Scale Food Outlet such as Supermarkets and Tourist Hotels	200,000	150,000	Recommended
		Medium Scale Food Outlet such as min supermarkets,wholesale	150,000	100,000	Recommended

S/N	Service	Description	Amount in TZS or USD	Proposed	Taskforce Response
		shops and hotels			
		Small Scale Food Outlets such as food warehouses, restaurants, bars, retail shops, butcheries, food carriers, canteens and food caterers	100,000	50,000	Recommended
		Micro scale food outlets Such as kiosk, food vendors	50,000	30,000	Recommended
4.	Annual registration fee for cosmetics premises	Large Scale Premises: i.e., Wholesale Cosmetics Shops and Distributors	350,000	300,000	Recommended
		Medium Scale: i.e., Cosmetics Warehouse & sub-whole sellers	200,000	150,000	Recommended
		Small Scale: i.e., Retail Cosmetics Shops	150,000	100,000	Recommended

S/N	Service	Description	Amount in TZS or USD	Proposed	Taskforce Response
		Micro Scale: i.e., Retail Cosmetics Kiosk	150,000	50,000	Recommended
5.	Destruction cost of unfit or substandard or prohibited products	Destruction fee (depending on quantity and actual cost of destruction)	Minimum 500,000/= whereas: *i)* Biodegradable unfit products= 100/= per kg *ii)* Non-biodegradable unfit products =2500/= per kg *iii)* Transportation cost and man power involved shall be charged based on actual work.	Minimum 100,000/= whereas: *i)* Biodegradable unfit products= 1000/= per kg *ii)* Non-biodegradable unfit products =2500/= per kg	Recommended

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No. 12

REGISTRATION FEES FOR IMPORTED FOOD PRODUCTS

S/N	TYPE OF PRODUCT	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
1.	Evaluation per 1 artwork		50,000	Recommended

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No. 13

REGISTRATION FEES FOR IMPORTED COSMETICS

S/N	TYPE OF PRODUCT	AMOUNT IN TZS	PROPOSED	Taskforce Response
1.	Evaluation per 1 artwork		50,000	Recommended

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No. 14

FEES FOR CERTIFICATION OF ABROAD FACTORIES AND GMP AUDIT FOR REGISTRATION

S/N	LOCATION	ACTIVITY	AMOUNT	Taskforce Response
1.	East Africa	Initial factory evaluation	TZS equivalent to 5,500 USD	Recommended
		Testing fees sample	Varies depending on a product	Recommended
		GMP Audit	TZS equivalent to 5,500 USD	Recommended
		Annual certification fee (first license)	TZS equivalent to 5,500 USD	Recommended
		Annual certification fee for second and subsequent license on the same factory	30% of the fees payable for the first license	Recommended
2.	Rest of Africa	Initial factory evaluation	TZS equivalent to 6,500 USD	Recommended
		Testing fees sample	Varies depending on a product	Recommended
		GMP Audit	TZS equivalent to 6,500 USD	Recommended
		Annual certification fee (first license)	TZS equivalent to 6,500 USD	Recommended
		Annual certification fee for second and subsequent license on the same factory	30% of the fees payable for the first license	Recommended
3.	Asia	Initial factory evaluation	TZS equivalent to 8,500 USD	Recommended
		Testing fees sample	Varies depending on a product USD	Recommended
		GMP Audit	TZS equivalent to 8,500 USD	Recommended

S/N	LOCATION	ACTIVITY	AMOUNT	Taskforce Response
		Annual certification fee (first license)	TZS equivalent to 8,500 USD	Recommended
		Annual certification fee for second and subsequent license on the same factory	30% of the fees payable for the first license	Recommended
4.	Europe	Initial factory evaluation	TZS equivalent to 9,000 USD	Recommended
		Testing fees sample	Varies depending on a product	Recommended
		GMP Audit	TZS equivalent to 9,000 USD	Recommended
		Annual certification fee (first license)	TZS equivalent to 9,000 USD	Recommended
		Annual certification fee for second and subsequent license on the same factory	30% of the fees payable for the first license	Recommended
5.	America	Initial factory evaluation	TZS equivalent to 9,200 USD	Recommended
		Testing fees sample	Varies depending on a product	Recommended
		GMP Audit	TZS equivalent to 9,200 USD	Recommended
		Annual certification fee (first license)	TZS equivalent to 9,200 USD	Recommended
		Annual certification fee for second and subsequent license on the same factory	30% of the fees payable for the first license	Recommended
	Australia	Initial factory evaluation	TZS equivalent to 9,200 USD	Recommended
		Testing fees sample	Varies depending on a product	Recommended
		GMP Audit	TZS equivalent to 9,200 USD	Recommended
		Annual certification fee (first license)	TZS equivalent to 9,200 USD	Recommended
		Annual certification fee for second and subsequent license on the same factory	30% of the fees payable for the first license	Recommended

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No. 15

TRAINING FEES (VOLUNTARY)

S/N	SERVICE	PROPOSED	JUSTIFICATION	Taskforce Response
1	Training Conducted at TBS upon request	200,000/= Per day per person	Covers training materials, printing trainees' Certificates, Food, and refreshments to participants. It is a voluntary undertaking for clients to request	150,000/= Per day per person
2	Practical trainings in Laboratories (5days) upon request	3,000,000/=	It covers the cost of reagents for undertaking tests, training materials, food, and refreshments. It is a voluntary undertaking to the client in request.	Recommended
3	Practical Training on Aflatoxin using High-performance liquid chromatography (HPLC) equipment in Laboratories upon request	8,000,000/=		Changed to 5,000,000/=

TANZANIA BUREAU OF STANDARDS Form No. 16

OTHER SERVICE FEES

S/N	SERVICE	PROPOSED	JUSTIFICATION	Taskforce Response
2	Issuance Identification Number (IIN) (Once)	500,000/=	It is mandatory for TBS to facilitate obtaining Issuance Identification Number (IIN) from the American Association of Banks. Once the newly established bank to issue a VISA Card has complied with Bank of Tanzania Requirements, this is a one-time process/cost. To facilitate this, TBS paid the charges and transfer cost on behalf of the bank, applied for the same, and submitted a letter to a client after verification is carried out.	Recommended
3 A	Issuance of Chassis Number (1 vehicle)	500,000/=	It is mandatory for TBS verification, and a letter is	Changed To 100,000

			submitted to a client after verification is carried out.	
3B	Issuance of Chassis Number (1 motorcycle and tricycle)			Changed To 50,000
4	Verification of Condensed Natural Gas (CNG) Convertors (Per certificate)	30,000/=	TBS provides verification to ensure all vehicles converters are registered and is mandatory requirement.	Recommended
5	Verification of Condensed Natural Gas (CNG) Inspectors (Per certificate)	30,000/=	TBS provide verification to all Inspector of their competent as per submitted certificate for inspection of CNG and the process is mandatory requirement.	Recommended